

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

E. F. Koch.

Oluf Borck.

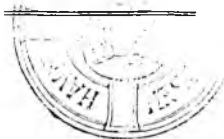
Oluf Borch,

en literærhistorisk - biografisk Skildring

af

E. F. Koch,

cand. theol., Alumnus paa Borchs Kollegium.

Kjøbenhavn.

I Kommission hos **Jacob Lund.**

Hianso Lunos Bøxtrykkeri ved F. S. Muhle.

1886.

*Det philosophiske Facultet har antaget denne Afhandling til at
forsvares for den philosophiske Doctorgrad.*

Kjøbenhavn, den 15de April 1866.

F. Schiern,
d. A. Decan.

Indhold.

	Side
Indledning	1.
1ste Kapitel, Barndommen:	
a. Hjemmet	5.
b. Skolen	7.
2det Kapitel, Ungdommen og dens Værker:	
a. Borck som Student	9.
b. «De Cabala characterali» og «de artis poeticæ natura»	12.
c. Borck som Hører	17.
d. «Parnassus in nuce»	19.
e. Pesten. Borck som Høvmester. Krigen	22.
f. Ungdomstidens Afslutning	29.
3die Kapitel, Senere Løreaar. Rejsen:	
a. Borck i Holland	32.
b. Borck i England	59.
c. Borck i Frankrig	64.
d. Borck i Italien	72.
e. Hjemreisen	76.
4de Kapitel, Manddommen og dens Gjerninger:	
a. Borcks videnskabelige Standpunkt i Almindelighed	78.
b. Borck som filologisk Forfatter	86.

	Side
c. Borck som naturvidenskabelig Forfatter	98.
d. Borck som Universitetslærer	110.
e. Borck som Digter.	117.

5te Kapitel, Alderdommen, et Livs Resultat:

a. Borcks private Personlighed	122.
b. Borcks Testamente. Collegium Medicæum	130.
c. Borcks Endeligt	137.

Indledning.

Naar Nogen vil lære Oluf Borcks Liv at kjende, synes det ved første Øiekast det letteste Arbeide af Verden at skaffe sig særdeles god Oplysning derom; thi slaaer han op i Mollers *Cimbria literata*, vil han finde opført ikke mindre end 16 Levnetsbeskrivelser over Borck foruden flere mindre biografiske Henvi-
ninger. Men denne rige Behandling, dette store For-
raad, som man synes blot at behøve at benytte som ligefrem Læser for at faae tilstrækkeligt Lys kastet over denne vort Fædrelands store Lærde, denne af kommende Studenterslægter saa fortjenstfulde Velgjører, viser sig ved nogenlunde nærmere Betragtning at være ganske illusorisk. I det hele Apparat er kun een egentlig Biografi, skreven af Borck selv, sat foran to af hans Værker efter hans Død, med et Sup-
plement af *Programma funebre academicum 1690*, nemlig foran hans «*cogitationes de variis lingvæ latinæ ætatibus*», 2den Udg., 1691, og hans «*conspectus scriptorum chemicorum*», 1696 og 97, ligesom ogsaa foran hans samlede Digte i Rostgaards «*deliciæ poetarum Danorum*» II, 1693, og i Christian Gryphius's *Musæum* 1711 indflettet i *vitæ selectæ virorum eruditissimorum*,

samt benyttet af Moller til Skildringen af Borck i *Cimbria literata*. Denne Biografi er kort og kompendiøs, hører ofte op netop paa de Punkter, hvor man helst ønskede Underretning. Den kan udfyldes ved Hjælp af nogle af de andre i Cimbr. lit. anførte Biografier, nemlig nogle af dem, der ere af dansk Oprindelse, som 1) det nys nævnte *Programma funebre academicum 1690*, udgivet af den daværende Rektor, Oliger Jacobæus, efter Moller (ifølge Rostgaards Vidnesbyrd) skrevet af Johannes Mullenius (der dog ligeledes er kort og kompendiøst); 2) Poul Vindings *oratio funebris* ved Universitetets Sørgefest for Borck d. 3die November 1690, optaget i 1ste Tome af Borcks «*dissertationes seu orationes academicæ*», udgivne af Lintrup, Kjøbenhavn 1715, — en meget smuk Ligtale, vistnok paalidelig, da Udsmykningen aldeles ikke synes overdreven eller smagløs; store Afsnit i den, f. Ex. om Borcks Reiser og Skrifter, synes imidlertid tagne ud af Autobiografien eller i alt Fald skrevne med Afbenyttelse af denne; 3) Søren Lintrups Fortale til den nævnte Udgave af Borcks *Dissertationer*, som Moller imidlertid selv med Rette kalder «*panegyrica potius quam biographica*»; samt især 4) Guds Børns Kaarse-Skole, aabnet og beskuet udi en retsindig og taalmodig Kaarsediscipels haarde, men dog Christelige Skole-Gang udaf Hebr. Cap. 12, V. 6. Der samme Guds hellige Ord udi den Velædle og Velbyrdige, Høylærde og meget berømmelige Mands, nu salig hos Gud, Doct. Oluf Borckis, Kongl. Majestæts Høybetroede Cancelliraads Assessoris udi Høyeste Ræt og Collegio consistoriali sampt Medicinæ et Philologiæ Professoris regii paa dette Kongl. Kjøbenhavns

Universitet, Hans hæderlige og sørgelige Liigbegængelse udi vor Frue Kircke i Kjøbenhavn blefve d. 30te October 1690 for en meget Folkerig og Høyanseelig Guds Børns Forsamling fremstillede og eenfoldeligen forhandlede af Johan Adolph Bornemann, Sognepræst til samme Kircke, Kjøbenhavn 1696 — et voluminøst Mindeskrift, indeholdende en Dedication paa 35 Sider, en Ligprædiken paa 382 Sider med de behørigte tre Afdelinger, hvoraf den mellemste efter Skik og Brug er «personalia», dernæst Jacobæus's Universitetsprogram aftrykt og endelig en Række til den Af dødes Ære forfattede Vers m. m. — Det er en Misforstaaelse i Cimbr. lit., naar dette Skrift citeres som forfattet af en «Anonymus» og Bornemanns Ligprædiken anføres som særlig udkommen; den blev ikke udgiven før 1696 i dette Værk, som det sees af Bornemanns Ord i Slutningen af Dedikationen: «Det er noget længe, bekjender jeg, siden I først begjærede af mig, at jeg skulde lade de ringe Betænkninger udi Trycken offentlig udgaae, som Texten, hvilken den Velædle Salige Mand selv til Liig-Sermon hafde udvalt, kunde gifve Anledning til.» Moller har vistnok ved en Misforstaaelse af et af ham citeret Bibliothekskatalog gjort dette ene Skrift til to.

De øvrige citerede Levnetsbeskrivelser, navnlig de udenlandske, ere ikke Andet end ligefremme Excerpter af Borcks Autobiografi, som de henvise til. Et og andet Træk til Charakteristiken af Borcks litteraire Personlighed, til Vurderingen af den Anseelse, han vandt i Videnskabens store europæiske Republik, kan imidlertid hentes herfra, ligesom ogsaa fra den store Række «elogia», Moller anfører.

Findes alligevel det ad denne Vei samlede Stof endnu for magert til at give et levende Billede af Oluf Borck, staae dog endnu to rige Kilder aabne. Den ene er Borcks egen store Skribentvirksomhed. Betragtningen heraf lader ikke blot opgaae for os Billedet af en i Literaturens forskjelligste Grene indgribende Forfatter, men rundt omkring dukker et og andet lille Træk op af mere speciel biografisk Natur, der samlede kunne give nogen Oplysning om Manden udenfor hans Forfattervirksomhed; og ofte, især i hans orationes academicæ, afbrydes den strengt videnskabelige Fremstilling af det særlig valgte Emne eller gennemvæves med almindelige Betragtninger, der levere store Bidrag til Skildringen af Mennesket Oluf Borck. — Den anden Kilde er hans Korrespondance, hvoraf dog en Del endnu haves trykt og Et og Andet i Manuskript; vigtigst bliver Korrespondancen med Thomas Bartholin, optaget i 3die og 4de Centurie af dennes «epistolæ medicæ» Kjøbenhavn 1667. Til denne Rubrik maa endelig regnes Borcks paa Latin skrevne Dagbog, tre tætbeskrevne Quarter, der findes paa det store kgl. Bibliothek i ny kgl. Smlg. Nr. 373, begyndt den 11te November 1660 ved hans Afreise fra Kjøbenhavn og ført trolig i de følgende Aar, men desværre standset under hans Ophold i Paris, den 8de Juni 1665 — et rigt biografisk Stof, opfyldt tillige med mange Anekdoter af mere almen-historisk Interesse og mindre Relationer af blandet Indhold, samt store Uddrag af hørte Forelæsninger og læste Værker.*)

---

*) I n. kgl. Smlg. Nr. 743 Fol. findes blandt «*varia Biographica Dano-Norvegica*» ogsaa en skreven Biografi over Borck, væsen-

Skulde det af disse forskjellige Arter af Kilder lykkes at give en Skildring af Oluf Borck som Meneske og Forfatter, er Hensigten med dette Arbeide naaet.

Første Kapitel.

Barndommen.

a. Hjemmet.

Oluf Borck er født den 7de*) April 1626 i Landsbyen Sønder Bork i Nør Herred, Lundenæs Amt i

---

lig udarbeidet efter Autobiografien, hvis Ord den ofte benytter. — De trykte Kilder, senere end Cimbr. lit., som der er taget Hensyn til, ville paa deres Sted blive citerede.

- *) Dette Datum findes angivet i «Historiske Efterretninger om Præsterne og Præstekaldene i Ribe Stift» vol. III, (n. kongl. Smlg. Nr. 1198, 4to.), samt i Cimbr. lit. og er den i de fleste af den følgende Tids literairhistoriske Skrifter almindelig vedtagne. Angaaende Datum for enkelte vigtige Begivenheder i Boreks Liv hersker imidlertid en Del Uoverensstemmelse i Kilderne, saaledes ogsaa her. Jacobæus's Universitetsprogram har 26de April, ligeledes Stefan Dubravius i sit Brev til Chr. Weise, overskrevet «vita Borrichii» (se Chr. Weisii epistolæ selectiores, edid. Chr. Godofr. Hoffmann, Budissæ 1715, S. 345 Nr. 37), Biografien i n. kgl. Smlg. Nr. 743, Fol. og Zedlers Universalexicon. Af «Guds Børns Kaarse-Skole» faaer man derimod 2den April ud som Fødselsdagen, idet nemlig Boreks Dødsdag siges at have været d. 13de Octbr., og at han har levet 64 Aar, 6 Maaneder, 1 Uge og 4 Dage. Man skulde vente Afgjørelsen for disse modstridende Angivelser i Autobiografien, men denne siger kun, at han er født «die Soteriorum», hvilket samme Udtryk gjentages i Cimbr. lit. med Tilføielsen: «sive crucifixionis Christi» og i Vindings Tale med Tilføielsen: «den Dag, den christne Verden i from Taushed feirer Erindrin-

Ribe Stift, af hvilken By han har taget Tilnavn. Som Kuriøsitet kan mærkes Jöchers: «geboren zu Borchhen in Holstein» (Allg. Lex.). Hans Fader, Oluf Clausen, var Sognepræst for Nørre- og Sønder Bork;*) Moderen hed Margrete Lauridsdatter. Han var ældste Søn af flere Sødskende, blandt hvilke den mest bekjendte er Broderen Claus Borck, der blev Landsbypræst i Skaane efter at have været en efter Tidens Leilighed god Digter (Cimbr. lit. — rost som saadan af Oluf Borck i heroisk, elegisk og især lyrisk Digtning i «dissertationes de poetis»). I «deliciæ poetarum» (Borcks Digte, Nr. 17) findes et Digt af Oluf Borck til ham i Anledning af hans Bryllup 1646, hvor Apollo og alle Muser optræde talende, et meget kunstigt Spil af Ord og Bogstaver. Hans Slægt blev hurtig forsvensket, som det kan sees af Sønnens Breve i Oluf Borcks Bo. — Søstrene vare fire: Maren, Karen, Kirsten og Ane.

Forældrene have et godt Lov paa sig. Faderen kaldes en aarvaagen Præst, Moderen en from og retskaffen Matrone (Program. funebre.) Vinding roser dem før Fromhed, Renhed i Sæder og Tarvelighed — «Faderens Præstegjerning nedlagde de første Fromhedsfrø i Borcks Hjerte». En haard Skjæbne ramte imidlertid denne Mand. 1647 blev han forjaget af sit Kald af Herremanden Povisk til Skrunsaager, som skal have faaet Nogle til at vidne, at Præsten havde øvet Hexeri,

---

gen om Christi Kors.» Dette er altsaa Langfredag, hvilket ogsaa «Kaarse-Skolen» siger ligefrem. Men denne faldt netop 1626 paa den 7de April.

*) Kaldet angives til 265 Tdr. Hartkorn i «hist. Efterretn. om Præster og Præstekald i Ribe Stift.»

og endog skal have hidset sine Hunde paa ham, da han med Hustru og smaa Børn forlod Præstegaarden, hvorfor Gjengjældelsen ramte Herremanden, da han ganske faa Aar efter maatte forlade sin Gaard i yderste Armod. Saaledes i «Efterretninger om Præster og Præstekald i Ribe Stift». C. P. Rothe (i sit anekdoterige Skrift «Berømmelige danske Mænds og Kvinders Eftermæle», 2den Del S. 328 f. f.) har denne Begivenhed noget anderledes og vidtløftigere. «En troværdig Mand» har berettet ham, at Herremanden, der hadede Præsten, fordi han havde straffet hans Skjørlevnet og Fylderer, underkjøbte en Kjærling til ved Altergangen at drikke to Gange af Vinen. Da det lykkedes hende, reiste han Klage derover mod Præsten, fik ham sat fra Kaldet, og da han forlod Hus og Gaard for at søge Tilflugt hos sin Broder, der var Degn eller Klokker i Roeskilde, hidsede han Hundene paa ham. Præsten vendte sig da og sagde: «Herren skal udrydde af dit Hus indtil den, der p . . . . paa Væggen!» Men Oluf Borck tager siden en ædel Hævn over Povisks Søn ved at helbrede ham for en af Andre for ulægelig anseet Sygdom efter først at have overvundet hans Frygt, «at Grisen skulde undgjælde, hvad Soen havde bruddt.» — Naar Oluf Borck i sit første trykte Skrift, 1649, takker Joachim Gersdorf for dennes mange Beviser paa Velvillie mod hans Fader og Broder, kan man vel slutte, at denne formaaende Mand har taget sig af den forfulgte Præst.

b. Skolen.

Sin første Undervisning nød Borck hjemme, dernæst sattes han i Skole i Kolding og Ribe. I sidst-

nævnte By er hans egentlige Skolegang, 1637—44. *) Hans Rektor var Johannes Meier, en dygtig Skolemand, der — efter programma funebre — indgjød hans Bryst latinsk Veltalenhed og poetisk Aand og Kraft. Han var nemlig ogsaa Digter; som saadan nævner Borck ham i sine dissertationes de poetis. Vinding siger om Borcks Skolegang, at «han adopteredes af Phøbus og Muserne, optoges i en Familie, hvor intet Udannet, intet Barbarisk, intet et romersk Øre Ubehageligt tilstededes.» Hans Skoletid er vel hengleden som saa mangen Andens paa den Tid, strengt Arbeide i Trivialia under en haard Disciplin.**) Men han var en flink Lærling. «Snart skrev eller talte Ingen bedre Latin i Skolen end han. Han længtes ivrig efter at blive Student ikke for at slippe for Tvang og drive sin Tid hen, som saa Mangen desværre, men for ret at komme til at studere. Kun Alderen hindrede ham en Tid deri.» (Vinding.) — Om disse hans Barndomsaar meddeler han selv Intet; om hvad der hændtes under hans Ophold i Ribe fortæller han os kun i Forbigaaende, at en Borger Georg Harboes lille brune Hund altid gjøede udenfor de Syges Vinduer om Natten, en Uges Tid før de skulde døe (Act. med. V, 48). Krigen med Svenskerne oplevede han en Del af i Jylland. Han siger nemlig («de cabala» og Act. med. II, observ. 86), at han 1644 saae i Jylland en Officier ved et finsk Regiment i den svenske Armeé, Alexander Ruthwen, der grebes af Rædsel, hvergang

*) Act. med. Hafn. V, observ. 48.

**) Hans latinske Stilebog skal endnu være til og findes i Ribe Skolebibliothek.

han saae en Aal — som Exempel paa mærkelig Idiosynkrasi. Af sit længere Ophold i Ribe betragtede han sig ogsaa selv som Ripenser; se Fortalen til «de ortu et progressu chemiæ», hvor han kalder Petrus Severinus sit Bysbarn.

Andet Kapitel.

Ungdommen og dens Værker.

---

a. Borck som Student.

Endelig var Borcks Tid kommen til at begynde et egentligt Studereliv, der under forskjellige Former varede lige til hans Død og skaffede ham et Navn over hele Europa. 1644 dimitteredes han fra Ribe Skole og immatrikuleredes d. 8de Juni samme Aar ved Københavns Universitet, hvor da Theologen Nicolai Poulsen Scandorf var Rektor og Johannes Christofersen, Professor i græsk Sprog, Decanus philosophiæ, hvilken sidste han valgte til sin Privatpræceptor (se Immatrikulationsprotokollen (i KonsistoriumsArchiv), hvor senere hans eget Navn saa ofte træffes som Privatpræceptor).

Om hans Liv som Student siger Vinding, at «han sluttede sig til de Bedste, af hvis Omgang han forfremmedes i Lærdom og gode Sæder.» Det var især Medicinen, der tiltrak sig hans Interesse, og som han studerede ivrig, en Videnskab, der just paa den Tid først ret havde faaet Kraft og Liv her ved Univer-

sitetet ved Mænd som Ole Worm, Thomas Bartholin og Simon Paulli. Det var navnlig disse Mænd, Borck hørte som Student. «Worm og Bartholin bleve hans Venner og billigede hans Studier, disse to Orakler i Naturens Hemmeligheder», siger Vinding, «til hvilke Efterverdnen vil føie Borck som den tredie». Navnlig Thomas Bartholin er og bliver hans Ven for hele Livet, en Lærer, der stadig giver ham nye Impulser, en Medarbejder, til hvem han snart træder i det nøieste videnskabelige Forhold, hvad der fremgaaer paa hvert andet Blad af Bartholins epistolæ medicæ og acta medica. Men Oluf Borck er ogsaa næst Niels Steno Bartholins berømteste Discipel. Digte til ham af Borck læses i «deliciæ poetarum» Nr. 21, 54, 72, 82, 98 og navnlig Nr. 85, «beatis manibus D. Th. Bartholini, mortales jam titulos supergressi», hvor han efter at have skildret hans store Egenskaber og Fortjenester ender med Ordene:

«Unum restabat: coelo, Bartholine, parente
Venisti, coelo restituendus eras.»

Af Th. Bartholin haves i hans carmina, lib. VIII Nr. 73, følgende Vers til Borck som Læge og Digter:

«Carmina dum recitas et sanas porrigis herbas,
Te medicum miseris nomine utroque paras.»

Worm beundres af Borck ogsaa som Oldgrandsker og Samler af rariora naturæ et artis; «det er ikke nødvendigt at gennemreise den hele Verden efter slige Ting», siger han i et lille Digt til Worm (delic. poet. Nr. 3), «Worms Hus alene indbefatter Alt, hvad Verden har,» — og som Læge besynger han ham 1654 «in obitum D. D. Olai Wormii, medici celeberrimi et fugientis antiquitatis instauratoris incomparabilis» (ibid.

Nr. 20): «Dersom Lægemidler kunde trodset Dødens ufravigelige Bud, vilde Worm have seet Nestors Aar, han, som saa ofte havde frarevet Parcen dens Bytte; Danmark er stoltere af denne sin Læge end Europas andre Lande af deres mest berømte,

«Quem servatorem toties gens Danica sensit,
In servatoris requiescat molliter ulnis!» —

Ogsaa til Simon Paulli ville vi finde Digte af Borck, der aande høi Grad af Anerkjendelse og Ven- skab; (se delic. poet. Nr. 33: — han paaviser res e rebus og ikke af det, man har skrevet derom, — Nr. 44 og 73 — og ved personlige Anledninger Nr. 22 og 84). Simon Paulli udtalte ofte det Ønske, at Borck maatte komme til at parentere over ham, naar han døde, men Forretninger hindrede Borck i at opfylde dette Ønske.*)

Disse tre Mænds Navne bringe os imidlertid alle- rede til at erindre andre Videnskaber foruden den egentlige Medicin, hvori de optraadte som Lærere: Anatomien, Botaniken, Chemien og tildels Oldstudiet. Ogsaa heri var Borck deres ivrige Discipel. Men ikke nok hermed, hans Aand søgte et endnu videre Om- raade: Filosofien, Filologien og Poesien vare Grene af Videnskaben, han med Held dyrkede. Vi see saaledes allerede i Studenten det, han senere skulde blive som Forfatter, Polyhistoren, der med saa stor Grundighed, som saa spredte Interesser tillod, stræbte at sætte sig ind i den menneskelige Videns forskjelligste Sider.

---

*) Act. consis. d. 24de April 1680.

b. «De Cabala characterali» og «de artis
poeticæ natura.»

Mod Slutningen af dette første Stadium i Borcks Studereliv afsætter det sin Frugt i et til Offentligheden udgivet Skrift, Borcks første Værk. Det er den allerede et Par Gange ovenfor citerede «De Cabala characterali dissertatio, in qua primo *κατασκευαστικως* ostenditur characteribus, verbis, sigillis et imaginibus nullam vim a natura insitam esse ad depellendos morbos. Secundo, *ἀνασκευαστικως* eorum, qui contra sentiunt, rationes examinantur. Tertio perpenditur quæstio: cur tot eruditissimi medici hujus characteralis medicationis fuerint patroni et cui originem debeat sanitas, quæ hoc medio nonnunquam acquiri videtur. Inserta est et quæstio, an Musica morbis ejiciendis inserviat? et alia ad rem præsentem facientia, conscripta ab Olao Olai Borrichio.» Saaledes er den fuldstændige Titel paa denne lille Bog i Sedez, udkommen 1649. Det er hans «immaturæ studiorum academicorum primitiæ» siger han selv i Dedikationen til Joachim Gersdorf (s. S. 7), men netop som primitiæ fortjener den vor Opmærksomhed. Der gives Folk, siger han, der ere saa overtroiske, at man før kunde fravrste Herkules hans Kølle end dem deres Vildfarelser. Til saadanne høre de, som imod Sygdommen tage deres Tilflugt til Bogstaver, Ord o. desl. som et helligt Anker. Han vil nu vise, hvor lidet saadanne Midler stemme overeens med en naturlig Heilbredelsesmaade. Først oplyser han, hvor udbredt Troen i Oldtiden har været paa Ords og Billeders Magt i saa Henseende. Fra Worm henter han Exempler derpaa i det gamle Norden; for den nyere Tid har han Theophrastus Para-

celsus som Exempel. Den egentlige Undersøgelse begynder med at overveie, om Ord have helbredende Kraft. Af naturlige Grunde og med Citater af lærde Skrifter leverer han Beviset for det Umulige heri for Ords Vedkommende i og for sig. Heller ikke med Hensyn til deres Udtale have de denne Magt. Herved føres han til at give en lille Theori om det at tale: Talen er ikke naturlig, men tillært; thi til Talen for-dres Stemme, Villie til at tale og Articulation, men medens de to første Betingelser ere naturlige, er den sidste tillært, kunstig dannet ex consensu. Nattergalen lærer jo sine Unger at synge, Døve fra Fødslen kunne jo lære at tale. Ordets Væsen bestaaer dernæst ikke i at frembringe en legemlig Virkning, men i at være Udtryk for en Følelse. Den Lyd, der dannes i den Talendes Mund, kommer ikke i den Hørendes Øre, men kun Billedet af Lyden — ligesom den Sten, man seer, ikke kommer selv i Øiet — Artikulationen er en immanent Handling, den har ingen Virkning ad extra. Men naar den ikke engang er actio naturalis, ikke transiens, hvor kan den da helbrede Syge? — Heller ikke med Hensyn til Betydningen have Ord Helbredelseskraft. Thi Betydningen er heller ikke noget Naturligt, men noget af Menneskenes Godtbefindende Fastsat, Brugen skaber og antiquerer den. Mod Or-denes Kraft ifølge Betydningen gjælder da saa ligesom i forrige Tilfælde mod deres Kraft ifølge Lyden: naturalia naturalibus naturaliter curantur.

De samme Grunde, som anføres mod Anvendelsen af Ord, gjælder ogsaa mod Anvendelsen af Bogstaver, Billeder og Segl. Stoffet, hvorpaa slige Tegn ere an-bragte, maa frembringe samme Virkning, enten de ere

derpaa eller ei. Jødernes Cabala saavel som Paracelsus's Cabala characteralis ere ren Overtro. — Sluttelig kommer Undersøgelsen, om Musik kan fordrive Sygdomme. At den kan mildne eller ophidse Menneskenes Sind er givet, derpaa anføres Exempler af den klassiske Historie, af Saxo (Erik den 2den), af Biblen (David hos Saul). Men ogsaa Musiken kalder han i samme Betydning som Sproget *actio immanens*. Kun indirekte kan den bidrage Noget til Helbredelse, idet den Syge ved Musiken glemmer sin Smerte, adspredes; Naturen træder da til og søger at fordrive Sygdommen, med mindre den er altfor streng. Saaledes sees Musiken heldig anvendt mod Tarantelbid, den nøder til at dandse, og Giften svedes nd.

I Skriftets anden Del, Overveielsen af Modstandernes Grunde, erindrer han først, at disse Tings Forvarere have sat dem i Forbindelse med Konstellationer (f. Ex. Roger Baco). Men have da Stjernerne nogen anden sublunarisk Indflydelse end at lyse, varme o. desl.? Han tør ikke benægte det, da lærde Mænd anføre Erfaringer derfor, og «Fornuften bør føie sig efter Erfaringen, ikke denne efter hin». Men deraf følger dog Intet med Hensyn til Tegnenes Gyldighed, Stjernerne kunne i det Højeste have Indflydelse paa Materien, hvorpaa Tegnet staaer. — Naar Andre sige, at Tegnene kun virke under Bøn i Aand og Sandhed og ved Mirakeltro, gjendriver han det af religiøse Grunde, citerende Jesper Brochmands *systema universæ theologiæ*. Ligeledes naar Nogle ville benytte den hellige Skrifts Ord, som om Gud havde knyttet sin Virksomhed til Ordene. Han svarer derpaa med Hemmingsen (især dennes «*admonitio de superstitione*»

bruges meget i denne Afhandling), Brochmand og flere Theologer; Skriften selv har ingen Befaling derom, intet Exempel derpaa; man kan ikke slutte fra hvad Christus kunde gjøre til hvad vi kunne gjøre. Endelig gjendriver han de Grunde, man har anført for at «voces» vare «naturales». — Skriftets sidste Del begynder med Betragtninger over, hvorfor da saa mange berømte Mænd til forskjellige Tider have holdt paa denne Methode. Hvad Oldtidens Læger angaaer, var det, fordi de manglede den sande Gudserkjendelse og ædruelig Filosofi, hvorfor Djæveln indskjød dem mange falske Lærdomme. Naar Erfaringer paaberaabes fra nyere Tider, at det dog undertiden hjælper, da kan dette ligeledes forklares af Djævlens Indblanding. Han søger nemlig paa enhver Maade at bringe Menneskene fra Sandheden til Overtro, han lader, som han viser Menneskene en Velgjerning. Om den, der bruger en saadan Kur, end ikke ligefrem forskriver sig til Djæveln derved, slutter han dog indirekte og stiltiende en Pagt med ham, fordi han bruger de samme Midler, som den, der har forskrevet sig ligefrem til Djæveln. Derfor er det ikke underligt, om Djæveln undertiden personlig viser sig for saadanne. Men har Sagen denne Oprindelse, maa man hellere døe end lade sig saaledes hjælpe; Djæveln helbreder Legemet for at erhverve sig Sjælen. Dog kan man ikke tilskrive Djæveln alle karakterale Kure, der siges at være lykkede. Indbildningen gjør Meget; den kan benyttes til at helbrede Folk, men Forholdsregler maa tages mod Mishbrug. Det Sikkreste bliver imidlertid at lade alt Sligt fare.

Vi finde i dette Ungdomsarbeide Meget liggende

i Spire, som i Borcks følgende Forfattervirksomhed har udfoldet sig til rig Frugt. I de besynderlige Lærdomme om vox, som non naturalis, finde vi de første Forsøg af den senere Grandsker over Sproget, over Lingvistiken i alle Afskygninger. Det er den vorde Læge, der renser Jordbunden for falske og overtroiske Kure. — Grundsætninger for Borcks hele videnskabelige Tænkning, som senere faae deres fulde Udvikling, kjendes allerede her i deres Vorden, f. Ex. den ovenanførte om Forholdet mellem Fornuft og Erfaring. I meget Andet sees derimod den unge Mand, forskjellig fra den modne Forfatter, vi senere (navnlig efter hans Reise) træffe paa. Han har saaledes endnu ganske sin Tids, sit Lands stærke Tro paa Djævlens og hans Virksomhed; medens vi dog allerede støde paa en Sætning af ham som: «Meget tilskrives Djævlens, som ikke tilkommer ham». Han citerer endnu med Ære og Agtelse Aristoteles, som han senere ved hver given Leilighed gjendriver. Endnu er Hermetiken ikke gaaet op for ham, Paracelsus staaer endnu for ham som en Overtroens Repræsentant — af hele den ægyptiske Retning har han endnu Intet, endnu slet ingen mystisk Baggrund.

Tvivlsomt er det, om et andet Skrift af samme Tid, der af Cimbr. lit. tillægges Borck, virkelig er forfattet af ham. Det er de artis poeticæ natura et constitutione disputatio, quam Deo volente publico clarissimorum et excellentissimorum D. D. professorum judicio ad diem Aprilis subjiciet Vitus Bering, respondente Olao Borrichio, 1650. — Bering har sat sit Navn under Dedikationen til Christian Thomæsen Sehested og kalder den heri «disputatio mea»:

Men det var jo en gjængse Skik, at akademiske Leilighedsskrifter ikke vare forfattede af den, hvis Navn de gik under, saa det vel nok trods hine Betegnelser kunde være af Borck. I Autobiografien nævner han ikke denne Afhandling i Listen over sine Skrifter, men i denne ere dog ogsaa enkelte Ting udeladte, der vittelig ere af ham. Af indre Grunde er det ligesaa vanskeligt at afgjøre, hvo der er Forfatteren til denne lille Afhandling. 1650 er Borck endnu ikke nogen udpræget, let kjendelig Forfatter. Skriftet bestaaer af tre smaa æsthetiserende Undersøgelser, af hvilke der i den anden: «quid sit unitas et actio poetica?» findes en Bedømmelse af de aristoteliske Regler for Eenheden, hvilke, om de end ikke forkastes, dog heller ikke ubetinget tiltrædes. Det kunde vel stemme med Borcks senere Udtalelser om samme Emne i hans dissertationes de poetis; men Tankerne ere ikke saa originale, at jo en Anden ligesaa vel kunde udtalt dem. Borcks Betydning som Forfatter bliver forøvrigt den samme, enten dette Skrift tillægges ham eller ei.

c. Borck som Hører.

I Aaret 1650 faaer Borck dernæst ligeledes sin første Embedsstilling, han bliver 6te Lectie Hører ved Kjøbenhavns Latinskole (se Allg. hist. Lexicon, 1ste Udg. ved Buddæus). Ifølge Skolereglementet af 1631 (32) — i Nyerups «Historisk statistisk Skildring af Tilstanden i Danmark og Norge, 3die Bind, 1ste Halvdel — vare de præcepta, han i 6te (næstøverste) Klasse skulde docere, følgende: a) Jersins Prosodia og Paralipomena; b) Dialekterne i den græske Grammatik; c) Terents; d) udvalgte Vers af Ovid, Properts og Juvenal; e) de

fire Evangelier og Apostlenes Gjæringer paa Græsk; f) epitome Logices et Rhetorices; g) aurea in arithmetica regula. Skolens Rektor var Georgius Hilarius (Jørgen Eilersen), Konrektor var Gregorius Christianus. Hans venskabelige Forhold til disse kan sees af de Vers, han har forfattet til deres Ære (til den Sidste Digtet Nr. 8 i delic. poet; til den Første Digtene Nr. 14 og 19) — og af at Rektoren sætter et hædrende Epigram paa det af hans Hører forfattede Skrift, vi strax skulle omtale.

Et Vidnesbyrd om Borcks Dygtighed som Lærer og gavnlige Virksomhed i denne hans første Stilling have vi deri, at han som Lærer tilfredsstillede en Kjender som Jesper Brochmand, «der ivrigt drev paa Ungdommens Studier» (Cimbr. lit.). Udtryk af Borcks Hengivenhed for denne Videnskabens og Kirkens Ypperste haves i forskjellige af hans Digte. I Anledning af Brochmands polemiske Skrifter mod Jesuiterne, der havde omvendt Markgreve Christian Wilhelm af Brandenburg, besynger han (delic. poet. Nr. 1) i krigersk Billedsprog Brochmands Seier, priser Lyset (ο: *Αυγλος*, Navnet paa Brochmands første Skrift i denne Strid), der gjør Speilets (ο: det jesuitiske Skrift *speculum veritatis*) Glands til Nat,

— — — «omnes nomen revirescit in annos

Brochmanni et toto florens cantabitur orbe;»

og ved hans Død, 1652, svarer han paa et Ord af Brochmand: «vixi nec patriam, spero, vixisse pigebit», at Brochmand aldrig vil døe, «dum cathedræ atque scholæ stabunt, dum templa perennant.» Brochmands Paaskjønnelse af hans Færd viste sig i Gjærning, idet han paa dennes og Christian Thomæsen Sehesteds An-

befaling til Kongen tildeltes et lundensisk Kanonikat. (Autobiografien og Cimbr. lit.) Ogsaa i en anden Retning blev hans Gjerning paaskjønnet, efter 4 Aars Lærervirksomhed i Kjøbenhavn tilbødes det ham at blive Rektor paa Herlufsholm af denne Stiftelses Skoleherre Jørgen Rosenkrands til Kjeldgaard. (Autobiografien og Jacobæus's Program.) Men Borck afslog dette hædrende Tilbud; han vilde ikke ved et mere omfattende Embede afbrydes i sine kjære Studier, som han endnu langt fra ansaae for afsluttede, og navnlig stod nu hans Hu til ret at grundfæste dem ved en Reise i Udlandet (Autobiografien og Bayles dictionaire hist. crit.).

d. «Parnassus in nuce».

I disse Aar skriver Borck sit andet egentlige Ungdomsværk: *Parnassus in nuce post labores eruditissimorum hominum, Smetii, Gloneri, Riccioli, Cavalli, Coelemanni etc. luci publicæ expositus et paucissimis vastam illam quantitatum dubiarum sylvam docentium pariter ac discentium commodo utiliter contractam exhibens simulque erroribus accentuum plurimis, maximis, minimis in pronunciando familiaribus larvam fideliter detrahens*, 1654. Bogen er tilegnet Christian Thomæsen Sehested. I denne Augustusalder for Litteraturen, vi leve i, siger han, staaer dog Poesien noget tilbage, men Veien til Musernes Helligdom er ogsaa trang, han vil ved dette Skrift forsøge at gjøre den lettere for Ungdommen. Af Skriftet selv fremgaaer, hvad Meningen heraf er, det er en Haandbog, en Skolebog, til Nytte for dem, der skulle lave latinske Vers. Den er at bruge som et Lexikon. Man slaaer

først op i Index, hvor Ordene staae i alfabetisk Orden, her henvises man saa til den Side i Bogen, hvor vedkommende Ord findes og træffer det der i et Vers af en klassisk Digter, hvis Navn er tilføjet i Randen. Der er saadanne 2500 Vers. Ikke alle Ord have dog faaet et Vers, men saa staaer der i Randen, at det gaaer ligesom dette eller hint, der har et Vers. Saaledes docerer han Ordenes Quantitet. Nyttens af denne Belæring afhandler han i den ikke umærkelige Fortale. Hippokrates siger, at Livet er kort, men Kunsten lang, hedder det heri, det faaer man ogsaa at mærke, naar man skal lære de klassiske Sprog; der er saa mange Vanskeligheder derved, at man maa anvende en god Del af sin Levetid derpaa. (Paa Titelvignetten sees ogsaa en Hermesfigur i Forgrunden af et Landskab, holdende i den ene Haand et Æg, i den anden en Ring, om hint staaer: permeat arte, om denne: sis licet angustus.) Men blandt Sprogene hævder først og fremmest det latinske sit Navn, paa dette maa i høiere Grad lægges Vægt, da det er til usigelig Gavn i Musernes Kampe, saa nyttigt for den Dannede som Køllen forud for Herkules. Men det kan ikke rettelig opfattes eller gjengives uden Kjendskab til Poesien, thi uden denne er ingen Del af Grammatiken vis, hverken Orthografien sund eller Udtalen sikker eller Bøiningen at stole paa; fra den hentes Aanden til Ordene, Skjønheden til Personerne, Værdigheden til Handlingen. Gamle Vismænd have allerede henvist vordende Talere til at gjøre Vers, men for at øve denne guddommelige Kunst maa man give Agt paa Stavelsernes Quantitet. Dette er altsaa Værkets Hensigt: Poesien anvendt som Hjælpemiddel til at lære

Folk Latin. Til Affattelse af denne Prosodi har han benyttet de paa Titelbladet angivne Lærde, men dog i Meget afveget fra dem. Dersom hans Arbeide vinder Bifald, vil han føie en anden Del til om den heroiske, elegiske og epigrammiske Digtningens Natur, dens Dyder og Lyder — som de af hans Tid mest yndede Former af Poesien. Forøvrigt tilføier han dog nogle Bemærkninger om hvad der endvidere fordres af et Digt i formel Henseende. Det maa besidde 1) perspicuitas, 2) en værdig, fra den vulgære afvigende Diktion, 3) en til Indholdet svarende Stil f. Ex. larme, naar Ætnas Udbrud skildres; være rolig, naar milde Følelser skildres, 4) Rhythmus, hvilken imidlertid læres lettere ved Læsning af gode Digtere end ved den bedste Doceren. 5) Indholdet bør komme frem i udarbejdede Vers, oplyses ved Exempler, ved Lignelser, der passe, men i et kortere Digt ikke mer end een; ende i en udtryksfuld Prægnans, taget fra det Modsatte, det Lige, fra en Paronomasi o. desl. Afvexling bør herske overalt, og hyppig Øvelse anbefales.

Dette Værk fandt sine Lovtalere. Georg Hilarus kalder det i sit Epigram: «compendiosissimum sed absolutissimum opus prosodicum», Vinding (i sin Ligtale) siger, at dette Arbeide (og «de Cabala») er «som født af Jupiters Hjerne».*)

---

*) Maaskee besidde vi endnu eet literært Efterladenskab fra denne Periode i Borcks Liv, og det fra den første Tid af hans Hører-virksomhed. Blandt 33 af Zwerg samlede og afskrevne Universitets- Skole- og Kirke-Taler (Nr. 1218 b. 4te i ny kgl. Smlg.) findes et Universitetsprogram af 8de September 1651 i Anledning af en Studentertumult. Den 3die Juni samme Aar var nemlig en Student Martinus Wibigius (Viby?) bleven henrettet for Mord. Flere Studenter havde da yppet temmelig al-

e. Pesten. — Borck som Hovmester. — Krigen.

Det var strenge Tider for Danmarks Hovedstad, netop da Borck tilbragte sine Ungdomsaar her. I Sommeren 1654 hjemsøgte den af Pesten. Borck kommer selv til at fortælle, hvorledes den opstod, nemlig i sin dissertatio de contagio morborum et vitiorum, 15de Juni 1682 (Nr. 18 i Lintrups Udgave af hans Taler). Den blev forplantet til Kjøbenhavn, siger han, ved en eneste Pige fra Danzig, hvis med Smitstof befængte Klæder udbredte Pesten først blandt Husets Folk, dernæst i Nabohusene, saa i hele Byen og tilsidst i alle Danmarks Provindser; og dog led man paa den Tid hverken af Hungersnød eller Krig eller Uveir eller slet Luft. 28 Aar efter staaer endnu Pestens Gru levende for Borcks Tanke: Intet er saa rædsomt ved den, Intet saa ubegribeligt som Smittens hurtige Løb, hvis vidt og bredt udbredte Surdeig bortriver Mængden paa Marker og i Huse, medens der ikke i Luften kan paa vises bestemte Tegn paa nogen Fordærvelse, ikke heller kan vises Stank af Huler, Sumpe og Aadsler eller en paa Grund af en Beleirings Trængsler fordær-

---

vorligt Slagsmaal udenfor Raadhuset med Rettens Haandhævere (sm. Reinhardt: Kommunitetets og Regensens Historie, hist. Tidsskrift 3die Række, 3die Bind, S. 137). Programmet «sub rectoris sigillo» er efter Zwergs Overskrift forfattet af Borck eller Vilh. Worm. Det giver en veltalende Fremstilling af det Taabelige og Uværdige i at gjøre Oprør, fordi en saadan Person lider sin retfærdige Straf, oplyst med en Række Exempler af gammel og ny Historie paa rolig Underkastelse af endog uretfærdige Exsekutioner. Tillige tages Anledning til heftigt at gaae irette med Studenternes Nattesværm paa Gaderne med Vaaben, mod hvilken skal tages de strengeste Forholdsregler.

vet Levemaade». — Nøden var stor i Kjøbenhavn. Folk angrebes af Sygdommen paa Gader og Stræder, over 600 om Ugen bleve dens Offre (se Worms Breve: d. 27de Juli 1654 til Joh. Müller i Haderslev og Beskrivelsen af hvorledes den dræbte inden 4 Dage samt dens hele Fænomenologi i Brevet af 22de Juli til Vilh. Worm). I faa Maaneder døde over 9000 Mennesker (Autobiografien). I denne Trængselstid optræder Borck første Gang som Læge. «Han lærte første Gang at see, hvad menneskelige Lægemedler formaae mod saa heftig en Fjende» (Autobiografien) — hvor Meget og hvor Lidet. Ogsaa i hans personlige Bekjendtskaber greb Døden ind i denne Tid, som det sees af Sørgeversene i delic. poet. Nr. 18 og 19). Pesten havde endvidere den Følge for Borck, at han foreløbig et Aar maatte opgive sine Reiseplaner og blive ved sin Skole. (Autobiografien og Niceron: Nachrichten von den Begebenheiten und Schriften berühmter Gelehrten, herausgegeben von Baumgarten, 15de Del 1757).*)

1655 stod Borck altsaa atter reiseferdig, men endnu skulde det ikke falde i hans Lod at forlade Fædrelandet. Han kaldes nemlig pludselig af Righofmesteren Joachim Gersdorf til at opdrage hans Sønner. Hofman (i «Danske Adelsmænd») siger, de vare fem: Christofer Frederik, Casper Christian, Henrik, Frederik og Christian, og anfører det som et Exempel paa Gersdorfs Menneskekundskab, at hans Valg faldt paa Borck. Et saadant Tilbud af en saa-

---

*) *Historiæ bibliothecæ Fabricianæ pars V*, auctore Joanne Fabricio, siger, at Borck var Hører i 4 Aar, — men de øvrige Kilder (som Autobiografien, Bayle o. fl. —) føie samstemmende et Aar til.

dan Mand kunde ikke vrages. De følgende 5 Aar tilbringer Borck da til sin egen og sin Patrons største Tilfredshed «in sancta illa domo», som han selv kalder det gersdorfske Hus. Det venlige Forhold fra Borcks Side overfor denne sin Beskytter og hans Hus fremgaaer af Vers som Nr. 24 i delic. poet. over Øllegaard Hvitfeld af Lilløe, Gersdorfs 1656 afdøde Hustru, Nr. 27 over hendes Portræt: «er det hendes Øine, der vare skjønnere end Gudindernes, hendes Hals, hvidere end Sneen, hendes Læber, rødere end Rosen? — Kunstneren skal ikke gjøre sig Uleilighed med at efterligne alt dette, i hendes efterladte Mand og Børn havest hendes bedste Billeder» — af Borcks store Sorg endelig over Gersdorfs Død (1661) «sin Atlas, sin Halvdel» som han kalder ham (Nr. 35 i delic. poet.). Naar den poetiske Overdrivelse i deslige Vers fradrages, bliver dog endnu en stor Ros og Anerkjendelse tilbage. — Heldigst for ham var det, at hans Stilling i disse 5 Aar tillod ham endog grundigere end før at fortsætte sine Studier. Den Videnskaben elskende Gersdorf havde nemlig et chemisk Laboratorium, som Borck kom til at forestaae, og hvor han gjorde mange Experimenter. At disse ingeniunde have dreiet sig om Ubetydeligheder eller været uden Resultat, kan skjønnes af den Vægt, Thomas Bartholin lægger paa dem. Han skriver 1661 til Borck i Holland, at, om han vil sende ham en nøiagtig Fortegnelse over de Sjeldenheder, han har opdaget i Gersdorfs Laboratorium, skal den blive optaget i «Cista medica» (se epistolæ medicæ Bartholini Tom. III, Nr. 96) en Ære, som Borck imidlertid frabeder sig; i sin Beskedenhed anseer han disse Arbeider for ikke

at være modne nok til at offentliggøres; de tilfreds- stillede ham da ikke længere selv. (Ep. med. Bartholini III Nr. 97).

I denne Periode af Borcks Liv indtræffer en anden stor Prøvelse for Kjøbenhavn, Beleiringen af Svenskerne. Borck deltog i Studenternes Rækker hæderligt i Byens Forsvar. Hans Navn findes imidlertid ikke i Listerne over de Studenter, som havde meldt sig til at gjøre Tjeneste paa Volden. Men Rørdams Antagelse (se «de danske og norske Studenters Deltagelse i Krigen mod Carl Gustav», S. 157) er vel rigtig, at han som gammel Akademikus kun deltog i «større paafaldende Occasioner». Og da blev han sandelig ikke tilbage. Natten mellem 10de og 11te Februar var han paa Volden og havde Post paa det farligste Sted, ved Løngangen, hvor Hovedstormen skete. Paa et senere Stadium af sit Liv kommer han til at drage dette frem til sin Retfærdiggjørelse. Naar nemlig Herman Conring blandt sine Angreb paa Borck kalder ham «homo umbraticus, qui bellis raro interfuit» da minder han om, at han «omgjordet med Sværdet modsatte sig Fjenden, der angreb Kjøbenhavns Mure og Folkets Frihed» (se Hermes lib. 2, cap. 8). Ogsaa i hans Digte finde vi Spor af hans Stemninger under Krigen. At Isen i Gjørslev den 4de Januar 1657 var «rød som Blod, men duftede som Violer», kalder han et Varsel paa en Krig om Vinteren, men med et Frelsens Haab (delic. poet. Nr. 28); da Vitus Berings Hustru dør midt under fjendtlig Vaabenlarm, ønsker han «rursus redibit et patriæ et Vito vita secunda meo», (del. poet. Nr. 29); til en Ven sender han 1658, da Svenskerne beleirede Byen, et Vers i en Gaves Sted,

eftersom under Fædrelandets Udplyndring Intet er ladet ham tilbage uden Haabet (ibid. Nr. 43). Dette Digt maa være skrevet inden hans personlige Delta-gelse i Krigen, thi han sammenligner den virkelige Krig, Vennen er i, med den, han selv fører, beleiret af Parnassets Guder og Gudinder, og fortsætter i samme Tone:

«Non te belligeræ cogent succumbere turmæ,
 Non me Castalii tota caterva gregis;
 Pergamus porro bellare poloque favente
 Gaudeat eventu spes tua, spesque mea.»

Endelig have vi et større episk i Hexametre, med Efterligning af Virgil, forfattet Digt «*Amagria vindicata, ductu et auspiciis Friderici Tertii, augustissimi Danorum Norvegorumque monarchæ. Orbis huic lauros (o: Olaus Borrichius) regi addictissimus affert.* (Et elegant Manuskript hertil findes i gl. kgl. Smlg. Nr. 899 Fol. — i delic. poet. er det Nr. 66). Det er interessant som Brudstykke af Kjøbenhavns Beleirings Historie, fortalt af et Øienvidne: Amagers Besættelse og Hærjelse af Svenskerne, Frederik den 3dies Udfordring til Karl Gustav og dennes Afslag, Udfald fra Kjøbenhavn og Seier, saa Svenskerkongen kommer i personlig Fare osv. En Oversættelse paa Dansk af dette Digt findes i Manuskript paa Universitetsbibliotheket i den rostgaardske Samling Nr. 134 Fol. med Titlen: «Gjenvundne Amager ved den Stormægtigste Danmarckis og Norgis Monarch Friderich den III Egen Storværdigste anførelse, beskrevet først paa Latine i Heroiske Versz af een meer end Krantz-Værdige Poet, der allerunderdanigst hafver nedlagt Sin Jblandt saa mange af dend gandske Verden **O**poffrede **B**erømmelser Og i Danske

Alexandrinske rim det nærmeste Meningen Vilde taale efter Ordene udsat Ved en som himmelen for sin aller Naadigste Arfve-Konges flor, feyr og fornøyerse Jefnligst Paaraaber». Herved ligger et Brev til Borck, som Oversætteren vistnok har sendt ham med sit Værk; det indeholder et latinsk Vers undertegnet: «Dalum den 31te Marts 1675 Petræus». Oversætteren bliver herefter Præsten Jens Pedersen i Dalum i Fyen.

Borcks Tapperhed under Byens Forsvar blev ikke ubelønnet. Paa Joachim Gersdorfs Indstilling gav Kong Frederik den 3die ham som Anerkjendelse heraf Kongetienden af Strøe Sogn i Frederiksborg Lehn »foruden nogen Fæste og Afgift, kvit og frit til Livstid» efter den Persons Død, som da havde den. (Se den kongelige Benaadning af 25de Novbr. 1659, aftrykt tilligemed Borcks Ansøgning af 19de Septbr. 1670 til Christian den 5te om Konfirmation heraf, i Rørdams «de danske og norske Studenters Deltagelse i Krigen mod Carl Gustav», Bilag S. 215—16.)

Ligeledes under de fremrykkede Krigsbegivenheder kjende vi Noget til hans Stemning af et Par Breve. Det første er til «Herrn. Herrn. Johannes Barth, wolbestalten königlichen Bergmeister in Königsberg in Norwegen seinem hochgeehrten Freundt» af 26de Februar 1660 (aftrykt efter Overberghauptmand Brünniches Samling af Brevskeer angaaende Kongsberg Bjergværk af R. Nyerup i «Bilag» til «Efterretninger om Kong Frederik den 3die», Kjøbenhavn 1817). Det er hans «høiærede og fortrolige Ven», han skriver til, «erindrer sig ofte hans kjærlige og ønskelige Omgængelse, han med ham her paa Stedet havt haver, ønskende begges Leilighed var saa beskaffen, at de

kunde nyde hverandres Omgjængelse og i Naturens Sager noget videre med hinanden speculere»; han beder ham om Forladelse, at han skriver paa Dansk, men han formoder, at Barth nu har lært Sproget af en takkelig norsk Dame; han beder Bergmesteren ved Msr. Lorentz Weiskopf, kgl. Laborant, der reiser til Christiania efter kongelig Ordre, at tilsende ham et Par Pund af den Gur (et Slags Mosejord), han før har talt med ham om. I dette Brev, hvoraf det Anførte kaster et lidet Glimt over Borcks Forbindelser og Studier paa den Tid, udtaler han sig ogsaa om de politiske Forhold. Han lever «i denne Tids forvirrede Tilstand efter Leiligheden vel.» Men «det er ikke at beskrive, hvad de have lidt i den nu 19 Maaneders Beleiring — dog overdraget Alt med villige Hjerter.» Han haaber nu paa en god Fred eller alvorligere Feide ved Hollændernes Hjælp. Karl Gustav er død, «saa han nu ei mere Kjøbenhavn skal bestorme.» — En lignende Stenning udtaler et andet Brev faa Dage efter (den 28de Februar 1660) til Ambrosius Rhodius i Christiania (n. kgl. Saml. Nr. 590 4to). Det er til en Ven, hvis lærde og behagelige Samtaler for 2 Aar siden i Hofmesterens Hus lader ham glemme Krigslarmen, hvoraf han er omgiven, saa ofte han tænker paa dem. Fjendens pludselige Komme, der drev ham med hele Byen til nye Idrætter, har standset ham i Studiet af Rhodius's matematiske og medico-chemiske Meditationer, som Forfatteren har ønsket tilbage. Ogsaa af den Grund, at han Intet hører fra sin Ven, synes Tiderne ham sørgelige. Han hilser paa det Varmeste hans Hustru, han mindes ikke at have seet nogen modigere Kvinde under Krig og Oprør.

f. Ungdomstidens Afslutning.

Kort Tid efter Krigen opnaaede Borck det Maal, han saalænge havde stræbt efter, Udenlandsreisen, og det under langt heldigere Vilkaar end tidligere vilde været Tilfældet; han reiser nemlig som Professor ved Kjøbenhavns Universitet. Hans Bestalling hertil er af 3die Juni 1660 (aftrykt i Nyerups «Historisk statistisk Skildring af Tilstanden i Danmark og Norge», 3die Binds 2den Del S. 184), læst i Konsistorium den 12te Juli samme Aar (se Vindings regia academia Hafniensis 1665 og Cimbr. lit.). Borck blev Professor ordinarius i Filologi «fornemmelig at drive og excolere humaniora og poetica med Ungdommen,» Professor extraordinarius i Botanik og Chemi; hin skulde han docere Foraar og Sommer, denne om Vinteren. Han skulde have det ordinære Salarium secundum constitutiones et consvetudines academicas, naar han avancerede op dertil, men siden dette kunde vare i langsommelig Tid og «eftersom han efter Vores naadigste Befaling, til Vores og Nationens Tjeneste skikker sig til et opus metricum at skrive, som Tid, Vindskibelighed og Betænkning fordrer», bevilgedes ham 500 Rd. aarlig, som skulde udredes ham Mortens Dag af Toldforpagteren eller Betjenten ved Toldstedet Volderhoved i Norge. Bestallingen giver ham tillige Orlov til en Reise paa 2 Aar fra førstkommende Mikkels Dag, «paa det han i forberørte Discipliner sig endnu videre perfectionere kan.»

Men for sit Professorat skulde Borck først disputere offentlig, hvilket da skete den 27de Oktober 1660 (se Vinding regia academia Hafn.). I den Anledning udgav han: De lexicorum Latinorum jejunitate

et pendentibus inde nobilium etiam criticorum hæsitacionibus cum additamentis poeticis, botanicis, chemicis, disputatio, quam D. O. M. A. limato politoque amplissimorum atque clarissimorum Dn. academix regix Hafniensis professorum iudicio anni CIO IOC LX 27 Octbr. publice examinandam proponit Olaus Borrichius, respondente Johanne Gregorii Lencovicensi, phil. Baccalaureo. Borck citerer denne Afhandling i Autobiografien i Rækken af sine Skrifter under Titlen «judicium de lexicis latinis græcisque.» Han fremstiller i dette Tiltrædelsesskrift, hvorledes det latinske Sprog var vanartet fra Odoacers Tid til Ludvig af Baierns, da man igjen forsøgte at give det den gamle Glands tilbage. Denne er dog endnu ikke naaet, hverken ved Akademier eller i Skrifter. Navnlig hvad Lexika angaaer, er Sagen ikke gaaet tilstrækkeligt frem; de have barbariske Ord og mangle utallige gode, de vildlede ved taabelige Etymologier og Fortolkninger. Han giver da en literærhistorisk kritisk Oversigt over latinske Lexika, begyndende med Papias Vocabulista 1286 og gaaende ned til sin egen Tid, hvorpaa følger en lignende kortere over de græske, begyndende med Photius. For sin Anskuelse om denne jejunitas lexicorum beraaber han sig paa Gerhard Johannes Vossius og Gaspar Scioppius, «literati orbis lumina». Men selv disse Mænd have syndet i lexicalsk Henseende ved at forkaste mange virkelig gode Ord. Dette beviser han mod Vossius (navnlig hvad dennes Skrift «de vitiis latinæ sermonis» angaaer) ved en alfabetisk ordnet Række af Ord, hvis Godhed han støtter paa klassiske Citater. Scioppius overlader han mere til dennes Modstander «Strada» — en anden

Gang lover han at ville forsvare baade Vossius og Strada mod Scioppius — et Løfte, han indfried 1675. Afhandlingen er et Præludium for Borcks senere filologiske Forfattervirksomhed; det er et Ungdomsarbejde, men langt modnere end de tidligere omtalte; hans senere videnskabelige Methode sees allerede tydelig her. — Efter det egentlige Skrift følger en Række «auctaria», poetiske, botaniske, chemiske — en Række aforistiske Disputationsthesis. Allerede nu begynder Borck at bryde Staven over Aristoteles; den første poetiske Thesis lyder: «D. Heinsius tum Aristoteli, tum Aristotelis de arte poetica scripto nimium tribuit.»

Efter fuldendt Disputats aflagde Borck Eden den 3die November (Vinding: regia academia Hafniensis), og nu stod han færdig til Reisen. Gersdorfs Afskedsord (efter Autobiografien, Kongens efter Cimbr. lit.) til ham vare: «Du har hos mig ved dine Dyder begyndt at gjøre din Lykke, jeg skal skabe Dig den, naar Du kommer hjem.» Men «han tilfredsstillede Andre, ikke sig selv,» siger Vinding (i Ligtalen), «han vilde derfor see fremmede Lande og deres Lærde, undersøge deres Himmel og Jord, deres Bøger og Manuskripter, Oldtidens Levninger.» — Det er et Vendepunkt i hans Liv; Hjemmets Skranker briste, Synskredsen udvides, den flittige kjøbenhavnske Student, thi det var vor Professor endnu stadig, faaer Europa til sin Høiskole. Han drager ud, lovende som saa mangan Anden paa hans Tid, han vender hjem som den Oluf Borck, hvis Navn Fædrelandets Historie gjemmer som en af sine bedste Sønners, hvis Navn læses i den universelle Videnskabs Historie.

Tredie Kapitel.

Senere Læreaar, Reisen.

a. Borck i Holland.

Mortens Dag, den 11te November 1660 forlader Borck Kjøbenhavn. Han tager til Lands, over Roeskilde, Ringsted, Slagelse og Korsør, til Nyborg, over Odense til Assens, over Haderslev, Flensborg, Rendsborg, Itzehoe, Elmshorn og Pinneberg til Hamburg, hvor han først naaer til den 17de. Det havde ingen behagelig Reise været, Uveir og Storm rasede, saa stærkt at endog Træer rykkedes op med Rode og Huse omstyrtedes, Skovveiene havde næsten været ufremkommelige. Reisen sinkedes derved, og han fik næsten ingen Søvn om Natten. I Værtshuset, hvor han tog ind i Hamburg, var Skiltet, den svenske Kong Gustav, endog blæst ned paa Gaden. Saa var han altsaa naaet 57 Mil fra Kjøbenhavn, 14 Rd. havde Befordringen kostet, 4 Rd. havde han spist op og 2 vare gaaede med til Adskilligt. Deslige Regnestykker træffes af og til i hans Dagbog, Orden og Sparsommelighed vidne de om, Drikkepenge 4 β og 6 β staaer der oftere, en vanfør Mand 2 β o. s. v. I Hamburg gjorde Borck sit første Ophold. Han bliver der til den 22de, beseer dens Mærkværdigheder, Kirker og Bibliotheker, Tugthus og Waisenhus, besøger dens berømte Mænd Theologen Johan Balthasar Schuppius, Lægerne Michael Kirstenius og Andreas Cassius, med hvem han taler om chemiske Gjenstande. — Ogsaa

fra Hamburg falder Reisen ham besværlig. Is og Sne hindre ham i at komme over Elben, hvorfor han den 22de maa tilbringe Natten i Blankenese. Den 25de naaer han til Bremen, hvor han seer Byens Mærkværdigheder, Domkirken med Ansgars Grav; herefter tager han over Delmenhorst, over Wildeshausen, Cloppenburg, usle Stæder, hvor han endog maa ligge paa Straa, gjennem Westphalen, hvor han mindes historiske Begivenheder ved at see de Steder, hvortil de knytte sig — til sin Reises første egentlige Bestemmelsessted, til Holland.*) Hans Vei falder her over Zwoell, Amersfort, Naerden, paa Trækskøite naaer han den 2den December Amsterdam. Efter et Ophold her til den 4de Januar 1661, hvor han beundrer den rige Handelsstads Pragt og Herlighed, «*admiratus splendidius habitare hic Smegmatopoeum civemque proletarium quam apud nos Θεῶν παῖδας,*» som han skriver til Jac. Heinrich Paulli, d. 10de Marts 1661 fra Leiden (se Brevet paa det store kgl. Bibl. i Bøllings Samling) — tager han over Haarlem til Leiden. Dette Videnskabens Sæde bliver Borcks egentlige Hjem under hans lange Ophold i Holland; her er han sin meste Tid, her hører han sine fleste Forelæsninger, foretager sine fleste Øvelser og Studier, hertil vender han stadig tilbage fra sine mange Udflugter rundt i Landet. Livet her synes ret at have været ham tilpas; han finder her Frihed i literære Meninger og ivrigt Studium, men

---

*) At Borck forud havde lagt sig efter det hollandske Sprog, kan sees af et Blad i den rostgaardske Samling Nr. 275 4to, beskrevet med hans Haand, der indeholder en lille hollandsk Afhandling om Manufakturerne i Frankrig, dateret d. 7de Septbr. 1658.

tillige contemptus plerumque antiquitatis og i Chemien faa Mestere, der hæve sig over Mængden, trods denne Videnskab der er høit anset (s. Brevet til Paulli).

Borcks Indtrædelse i Leidens lærde Verden skete ved Anbefalingsbreve fra den i Holland meget ansete Thomas Bartholin til Vorstius, Sylvius, van Horne o. fl. (se epist. medic. III, Nr. 85). «Hvilken Frugt jeg har havt af dine Anbefalinger,» skriver han til denne (ibid.), «kan Du slutte deraf, at jeg er paa det Venligste bleven modtagen af dem alle og tilstedet Adgang til deres Kunsts Hemmeligheder; dernæst er der i de offentlige Disputationer tildelt mig en Plads paa Professorernes Bænke, ovenfor alle dem, som ikke have Professor Navn, og saaledes gaaer det ogsaa paa Hospitalets anatomiske Theater og det offentlige anatomiske Theater.» — Vorstius er Botaniker, hans Forelæsninger hører Borck flittig, og han refererer i sin Dagbog mange lærde Samtaler, han har havt med ham, naar de gjensidig besøgte hinanden. Han beundrer denne 64aarige Mands Hukommelse, Veltalenhed og livlige Aand. Vorstius skildrer i et Brev til Th. Bartholin (ep. med. IV, Nr. 66) det fordelagtige Indtryk, Borck strax gjorde paa ham ved sin Beskedenhed og Lærdom. Han finder Borck i høieste Grad elskværdig og beklager blot, at hans svage Helbred har gjort hans Besøg sjældnere, da han altid har glædet sig høilig ved hans Omgang. — Franciscus de le Boe Sylvius er Chemiker og Anatom. Borck overværer hyppig hans Operationer og giver udførlige Referater deraf. Sylvius kalder ham i et Brev til Th. Bartholin (ep. med. III, Nr. 33) «vir certe doctissimus atque humanissimus», hvis Komme var ham særdeles

behageligt. — Johannes van Horne er udmærket Læge, navnlig i chirurgisk Henseende; med ham tilbringer Borck behagelige Timer i Privatlivet og gjør Udflugter sammen med ham, foruden at han dyrker hans chirurgiske Forelæsninger og beundrer hans udmærkede Præparater (ep. med. III, Nr. 87 og 91); van Horne kalder ham i et Brev til Th. Bartholin (ep. med. III, Nr. 22) «vir clarissimus et nostræ academix non vulgare ornamentum.» Borck er tilstede saavel ved hans Forlovelsesgilde som Bryllup (d. 27de Novbr. og 5te Decbr. 1662) og skriver et Vers til ham og hans Brud, Anna van Ulft (delic. poet. Nr. 42).

Men Borcks leidensiske Kreds er langtfra indskrænket blot til disse tre berømte Mænd. Rector magnificus Johan Friedrich Gronov er hans gode Ven. Borck hører hans Forelæsninger over filologiske Emner, Historie og Antiquiteter. De komme ofte sammen og have lærde Samtaler om Klassikere og disses Udgivelse, men ogsaa krydrede med Gjenstande af mere almindelig Interesse. Som Exempel paa en af disse Professorvisiter kunne vi anføre Gronovs ret interessante Besøg hos Borck den 12te Mai 1661. Gronov fortæller, at han i Musæet har set Dronning Christine i Mandsdragt, at hun den Gang havde isinde at slaae sig til Ro i Haag og bygge et pragtfuldt Slot der. I Antwerpen havde en Jesuit forevist hende forskjellige Reliquier af japanesiske Martyrer. Hun havde da spurgt, om det var lykksaligt at blive Martyr, og da Jesuiten bekræftede dette, om denne Lykksalighed ogsaa behagede ham. Da han ogsaa bekræftede dette, sagde hun, at saa skulde hun gjerne sende ham med Anbefalingsbreve til Sverig, saa vilde han snart blive

Martyr. Dernæst talte de om, hvad en As havde været værd, om Universitetsforhold, om Keiser Karl den 5tes Liv efter Thronfrasisgelsen o. desl. *) — Endvidere omgikkes Borck van der Linden og hørte hans medicinske Forelæsninger, (til hans Søn, der træder i Faderens Fodspor, skriver han 1665 et Vers (del. poet. Nr. 36)), Chemikerne Marcgravius, Sonnenthal

---

*) En Mængde historiske Anekdoter som ovenstaaende erfarede Borck paa sin Reise og har opbevaret dem i sin Dagbog. Den 7de November 1661 er det ogsaa, at han af den bøhmiske Baron Kinski og Ludvig du Buisson, fransk Adelsmand og Chemiker, erfarer følgende historiske Træk: •Vanini holdt Kl. 10 om Aftenen i Toulouse Konventikler, i hvilke han docerede Atheisme for mange fornemme Folk. Endelig blev han greben og dømt, skjøndt han forsvarede sig heftigt, vedblivende med sin Atheisme. Da han førtes til Baalet og allerede saae Flammerne i Nærheden, udbrød han: •ah Dieu!• og da de Hostaaende spurgte ham, hvad dette Navn havde at betyde i en Atheists Mund, svarede han ikke Andet end, at det var en Talemaade og døde snart efter med stor Standhaftighed. — Han og tre Stalbrødre vare blevne enige om at prædike Atheisme i Verdens fire Dele efter Lodkastning, og Europa var tilfalden Vanini. Da Kardinal Bessarion var sendt som Legat til Paris af Poul den 4de, og Vanini saae Folket knæle paa Gaderne for ham og vente Velsignelsen under mange Korsbetegnelser i Luften, havde han ikke sagt Andet end: *populus vult decipi, decipiatur ergo!* — Denne Meddelelse er specielt anført her for at oplyse et Sted i N. M. Petersens Literatur-Historie (III S. 274) og rette en lille, der indløben Feil. Det var nemlig i Leiden dette blev fortalt Borck og ikke i Toulouse, hvor han aldrig kom (se Autobiografien, der nøjagtig anfører alle, idetmindste større, Byer, han besøgte). Arpe, hvis *Apologia pro Jul. Cæs. Vanino, Cosmopoli 1712*, Petersen citerer, siger heller ikke dette, men kun, at han kan huske at have læst i Borcks Reisedagbogs Manuskript, at der paa Reisen blev ham fortalt, at Vanini Kl. 10 om Aftenen i Toulouse havde Sammenkomster, i hvilke han lærte mange af Stadens første Mænd Atheisme (S. 39). Dertil indskrænker sig ogsaa Arpes hele Omtale af Reisejournalen.

og Stannius, Filologen Schrevelius, Anatomen Squammerdam, Lægen Rumpff, Historikeren George Horn — kort Alt, hvad der i Leiden var udmærket søgte han og det søgte til Gjengjæld ham. — Selv udenfor sit egentlige Fag finde vi Borck at have sin Interesse henvendt. Han hører Coccejus læse over Galaterbrevet og taler med Interesse med ham om hans Udgave af Josephus og det Falske i i den socinianske Exegese. — Dertil kommer endnu den store Mængde Tilreisende, der stadig søgte til Leiden for Studiernes Skyld. Ogsaa blandt disse nød Borck godt af de Dygtigstes Omgang. Især maa Een nævnes, og det er hans Landsmand Niels Steno. Borck og han holde private Sektioner sammen og i denne paa anatomiske Opdagelser saa rige Tid falder i en af disse Borcks Opdagelse af Taaregangene, ductus hygrophthalmici, som han selv har benævnt dem, «fordi de synes stadig at inddryppe en klar Vædske i Øinene, bestemt til at give disse en friere Bevægelse og hindre deres Udtørren» — han troer, at Naturen smører Øinene dermed, ligesom Kudsken Hjulene (ep. med. III, Nr. 85 smlg. Nr. 10 og 36). Saa frugtbare vare disse anatomiske Undersøgelser for Borck, saa gavnlig Stenos Omgang. Borck seer, hvilket Geni der boer i ham, kalder ham et Fædrelandets Haab og lover sig store Ting, dersom Anatomien i Kjøbenhavn bliver ham betroet (ep. med. III, Nr. 97).*) — Ofte finde vi ham ogsaa overfor sine

---

*) At Borcks venlige Forhold til Steno har bevaret sig under de mest forstyrrende Omvexlinger, kan sees af Stenos Brev til Borck fra Florents 1675 (paa kgl. Bibl. og aftrykt i Historisk Tidsskr. 3die Række, 4de Bind S. 81).

til Leiden kommende Landsmænd som Beskytter og Hjælper, saaledes for Lægen Mathias Jacobæus, hvem Bartholin havde anbefalet ham (ep. med. IV, Nr. 18), — Adelsmanden Lützow, der skulde opereres for Sten, hvilket mislykkedes i Holland og senere atter forsøgtes i Frankrig, som han selv antog med Held, medens han i Virkeligheden var Gjenstand for et Bedrag, idet man gav ham en anden Sten hjem med og ikke en af ham selv udskaaen, (hvorum Meget i Brevene til og fra Bartholin).

Alt hvad Leiden og dens Videnskabsmænd altsaa kunde byde af Forelæsninger i forskellige Fag, anatomiske og chemiske Undersøgelser, af Hospitalsgang og Sygebesøg, af Musæer og Bibliotheker nød Borck i rigeligt Maal. Hans Optegnelser derom fylde Dagbogen. Man kan i den finde fuldstændige Protokoller over en Sygdoms Forløb og den derpaa følgende Obduktion — af Interesse vistnok i Lægekunstens Historie. Ligeledes deltog Borck i Universitetets øvrige Liv, i dets Disputatser, — den 15de Marts 1661 var han saaledes Opponent i en Disputats om Febre og deltog i det derefter følgende Gjæstebud med mange berømte Lærde, — i Universitetets Fester, — han beskriver en Promotion den 9de Mai 1661: 4 Promovere talte, 2 i Prosa, 2 i heroiske Vers, saa bleve Præmierne, Bøger i Folio, givne dem, hvorfor de takkede paa Latin og Græsk. — Borck saae Universitetet delt i 2 Leire i filosofisk Henseende: Nogle hævdede Cartesius til Skyerne, Andre angreb ham stærkt, ja beskyldte ham endog for Plagiat (ep. med. III, Nr. 85 og Brevet til J. H. Paulli).

Men ogsaa udenfor Leiden, ogsaa i Hollands andre

Byer knytter Borck ved Besøg vigtige videnskabelige Forbindelser. I Haag besøger han Vossius, hos hvem han seer Samlinger af østerlandske Planter og har vidtløftige Samtaler om chemiske Emner. — I Haarlem besøger han Skolens Rektor Cocceus og Chemikeren van Berg, i Rotterdam Bilsius. Dette sidste Besøg — den 2den Marts 1661 — har sin egen, Borcks hele Væremaade i Holland ret oplysende Historie. Da han havde erfaret, at Zassius, en Læge i Rotterdam, havde i Bilsius's Navn skrevet et mod Th. Bartholin meget bittert Brev, holdt han det for sin Pligt i sin Vens Navn at udspørge Bilsius personlig, om han billigede alt det, Zassius deri havde skrevet. Tillige skulde han forhøre sig, om Bilsius maaskee vilde modtage en Kaldelse til Kjøbenhavn. «Jeg gjør mig altsaa istand til Reisen», siger han i Beretningen derom til Bartholin (op. med. III, Nr. 85, smlg. Brevet til Paulli), «ledsaget af 3 danske Studenter, og ved en Ven af mig, Angillues, en schiedamsk Læge, tilkjendegiver jeg Bilsius, hvad jeg er, og hvad Ærinde jeg har; jeg følger selv kort efter; jeg indlades og gjør Angreb paa Brevet mod Bartholin. Bilsius siger, at han havde Intet skrevet, at han heller ikke billigede Alt, hvad Zassius havde skrevet, men at han undrede sig over, at han, efter Zassius's Sigende, var bleven saa haardt behandlet af Bartholin, hvem han aldrig havde fornærmet. Jeg fortolker Bartholins Ord og viser, at han har talt mere velvilligt, end Zassius har gjengivet. Bilsius nægter, at han vilde være kommen til Kjøbenhavn, det var Noget, Zassius havde opdigtet. Han erklærer sig selv for bedre Anatom end Bartholin og alle dem i Leiden, beraabende sig paa Deusin-

gius's Vidnesbyrd. Han praler af sin uhyre Kundskab; Ære har han nok af, men Penge trænger han til; dersom Kongen af Danmark vilde kalde ham til sig med en større Sum og love ham Sikkerhed for hans Fjender, vilde han maaskee komme. Men selv om han kom, vilde han ikke forevise Mere, end han allerede havde forevist her, med mindre han fik 15000 Florentiner.» Dernæst beskriver Borck, hvorledes han snart rasede, snart var meget mild, foreviste sine Præparater og udstoppede Dyr og endelig satte Kronen paa Værket ved til Borcks Ære at opskjære en levende Hund, hvilket skete med routineret Hurtighed. Endelig fulgte han ham meget høflig ud og blev paa Bredden, lige til Baaden lagde fra. Af de følgende Breve sees imidlertid, at Borck meget tvivler om Bilsius's enestaaende Dygtighed i at lave Præparater og hans Storhed i Almindelighed.

Næsteften Leiden frembød imidlertid Amsterdam den rigeste Høst i videnskabelig Henseende, hvoraf Borck drog Nytte paa sine mange Besøg. Her talte han med Nicolai Andreæ om lægevidenskabelige Gjenstande, og denne gav ham Observationer at foretage f. Ex. om Hasselbuskene mellem Leiden og Haag vare gaaede over til at blive Mispel, thi Andreæ antog, at Haslen efter 30 Aars Forløb blev Mispel; — her hørte han Blasius, medicinsk Professor ved Gymnasiet, til hvem han skrev to Digte, (del. poet. Nr. 37 og 38), men hvis Færd overfor Steno han maatte misbillige, idet han vilde tilegne sig dennes Opdagelse af vasa salivaria; — her overværede han ofte den dygtige Rochus van Dycks Stenoperationer, her sluttede han Bekjendtskab med Lægen Paulus Barbette,

Chemikerne Frundekins og navnlig Bøhmeren Gottfried Gersdorf. Den sidste mente at kunne gjøre Sølv til Guld, en Hemmelighed, han nok vilde sælge. Herom havde Borck underrettet Erik Rosenkrands til Rosenholm, der svarer i et Brev af 9de Oktober 1661 (se dänische Bibliothek VIII, S. 499), at han vil gaae ind paa Handelen og beder Borck indlede den. Forøvrigt mener Borck at have havt stort Udbytte af hvad han saae i hans Laboratorium.

Men over alle amsterdamske Bekjendtskaber, over alle Bekjendtskaber, som Borck gjorde i Udlandet i det Hele, er der eet, der straalere for Borck med en blændende Glands, det er den meget omtvistede Guld-mager, Italieneren Josef Frants Borro (Navnet skrives andre Steder Borri eller Burrhi*). Ved de første Dage af Borcks Ophold i Leiden finde vi en Række Navne og Adresser opskrevne i Dagbogen, deriblandt ogsaa Borros. Det er første Gang, vi træffe Borcks Opmærksomhed henledet paa ham. Rygtet havde meget travlt med denne Mand. Hans Ophold paa forskjellige Steder i Europa, hans Forgudelser og Forfølgelser satte mange Tunger i Bevægelse; mange Steder, hvor Borck kom, hørte han ham omtale, saa Begjærligheden efter at lære denne vidunderlige Mand at kjende maatte tage til hos ham. Den 15de Marts 1661 skriver han spøgende om Borro til Paulli, at han har hørt, at hans Patienter i Dresden ere blevne helbredede, men dog alle endnu ere sengeliggende (lecto

---

*) Angaaende denne se: Werlauffs «Efterretninger om Italieneren J. F. Borros Ophold ved det danske Hof 1667—70» og Herholdt og Mansa «Samlinger til den danske Medicinalhistorie», 1835.

affixi) — »oportet ergo fixam esse magni Itali medicinam.« Den 20de Marts hører han atter Meget om hans Færd fortælle af Nicolai Andreae i Amsterdam (s. Dagbogen); den 31te omtaler han ham i sit Brev til Th. Bartholin, men endnu som en Fremmed, En, han kun kjender af Rygtet; han siger, at han paa sit Folks Vis forjætter store Ting, men paa den anden Side kalder han ham en Mand med en ædel Aand og guddommelig Hukommelse, med et Geni, der er inde i Chemiens Hemmeligheder, om han ogsaa vil skjule det. Angaaende hans Lægekure siger han, at han ofte citerer Hippokrates, at han ogsaa ved galeniske Midler hjælper de Syge, at hans Kure for det Meste ere gratis, at de fleste Læger ere ham fjendske (ep. med. III, Nr. 89). Den 23de Mai synes Borck første Gang at have talt med ham, men Borro, der skildres som meget forsigtig og tilbageholdende, synes heller ikke overfor Borck i Begyndelsen at have villet indlade sig synderligt. Samme Dag besøger Borck nogle Landsmænd, der ved deres Fortællinger kun gjøre Borro end mere interessant; de havde seet hos ham paa et Bord en Sæk med over 14000 Dukater. Næste Dag opnaaer Borck en fortroligere Samtale med ham. Borro fortalte da, at man af Luften kunde udvikle Træ, Sten, Marmor og Urter; Moses havde kjendt denne Hemmelighed, han havde jo i Ørkenen ladet Manna regne ned af Luften. Tillige fremsatte han sin religiøse Overbevisning: at det var taabeligt at ansee Gud for Noget fra Naturen forskjelligt; Christi Mirakler vare gaaede naturligt til; Christus, i hvem Guddommen boede, var at betragte som et Kar, fyldt med chemiske Kræfter, hvoraf han kunde lade en og anden

strømme ud — til Grund for hvilken Anskuelse han beraabte sig paa Christi Ord ved Helbredelsen af den blodsottige Kvinde. — Den 23de Juli skriver Borck dog endnu til Bartholin: «om Borros Dygtighed ere Dommene forskjellige» (ep. med. III, Nr. 93). Men allerede den 30te finde vi Borck atter hos Borro i Amsterdam, som nu indvier ham i flere af sine Hemmeligheder, og Borck, selv allerede en god Læge og med aaben Adgang til Hollands bedste, raadfører sig om sin egen Helbredstilstand med Borro. Denne underholder sig med ham om mange af sine Kure og beder ham til Gjæstebud hos sig. Forholdet bliver inderligere: atter den 17de September besøger Borck ham; nu skeer Omslaget fuldstændigt: Borro forsvarer sig, som det synes med Held, mod de Bagvaskelser, han er udsat for, og han fører Borck ind i sit Allerehelligste, i sit Laboratorium og viser ham det i Brug. Nu hedder det i Dagbogen om Besøgene hos Borro: «fui apud illustrem Burrum», og de gjentages ofte, saa tit Borck kommer til Amsterdam. Nu staaer Borro for ham i en mystisk Glorie; fra nu af optegner han Løst og Fast, hvad han hører om ham, saaledes Buissons Fortælling, at Borro for 3 Aar siden ikke var videre dygtig i Chemien, men at han paa den Tid var bleven indviet i den af en italiensk Kvinde, at han havde en lille Ring, som han ikke vilde miste for Alverdens Rigdomme o. s. v. Nu er det ogsaa, at Borro forærer ham en Dukat af chemisk Guld. Derom taler han i Brevene til Bartholin: han har set hans Skatte og hørt ham; men Borro udtaler sig dog stadig meget forsigtigt og i Gaader om sin Viden. Samtidig sender han en meget smigrende Hilsen til Bartholin fra Borro

(ep. med. III, Nr. 95). Bartholin, til hvem Borros store Ry ogsaa var naaet (ep. med. III, Nr. 94), lyk-
 ønsker Borck til en saa berømt Mands nære Bekjendtskab, er meget glad over Hilsenen, takker og beder at hilse igjen (ep. med. III, Nr. 96) — for hvilken Artighed Borro heller ikke mangler Svar (ep. med. III, Nr. 97). Paa sine følgende Besøg hos Borro seer Borck et endnu vidunderligere Experiment end alle de forrige. Borro stikker — den 27de Februar 1662 — Øiet ud paa en Gaas, han lader Krystallinen og alle øvrige Vædsker presse ud, han sprøiter saa et Slags Vand deri, og da Borck en Maanedes Tid efter besøger ham, er Øiet ganske helbredet og seende. Det samme Experiment gjorde Borro ogsaa paa en Hund, og 9 Dage efter er Øiet atter rask. Ja, han gjentager Udstikningen paa det saaledes helbredede Øie og gjør det endnu engang rask (ep. med. III, Nr. 99). Imidlertid siger Borck dog, at Borro ikke vover Forsøget paa et Menneske. Han veed heller ikke, hvoraf den indsprøitede (metalliske) Vædske bestaaer, men anseer dog dens Virkninger for sikke og bestyrkede ved Erfaringen (ep. med. IV, Nr. 17). Borck udtaler nu ogsaa sine Ønsker om at Borro engang maa komme til Danmark (ibid.). At disse ogsaa vare Borros egne, feiler ikke; han lagde Grunden til sin senere glimrende Modtagelse i Danmark netop paa den Tid ved sin Venlighed mod Borck og gjennem ham mod Th. Bartholin, ved den Hyldest, han viste fornemme Danske, der besøgte ham, som Hannibal Sehested og Gyldenløve, hvilken sidste han efter Borcks Dagbog forærer en Jaspis, hvori der er indvoxet et Træ, forskjellige Malachiter, næsten trekantede, som værne

den, der bærer dem, mod Faren ved at falde af Heste, Vogne o. desl. Denne Udsæd bar for saa vidt Frugt for Borro, at han virkelig i Aarene 1667—70 kom til at spille den samme Rolle i Danmark som i saa mange andre af Europas Lande: han skulde gjøre Guld, hvortil det kongelige Laboratorium indrømmedes ham, og han øvede sine forskjellige Mirakelkure med mer eller mindre Held. Et Bevis for at denne Mand dog ingenlunde har været en ren Charlatan, er den besindige og lærde Oluf Borcks ufravigelige gode Mening om ham — ikke blot i det første Bekjendtskabs Overraskelse, men gjennem Rækker af Aar saavel i Medgang som Modgang. Hvor høit Borck satte ham, kan sees af hans panegyriske Vers til ham: han skildrer hans Laboratorium som et Vidunder, der indbefatter Alt i Naturen; Borro selv, hvem alle Naturens Kræfter tjene, kalder han: »Hermes secli, naturæ gloria» — »cui patet, occultum quidquid in orbe latet» (del. poet. Nr. 45). Om Experimentet at give Synet tilbage synger han: »Visa cano» — «Hoc est octavum terris ostendere mirum, Bis demptis oculis bis dare posse diem» (del. poet. Nr. 46). Han jubler over, at hans eget Navn som første Halvdel indeholder Borros (Borrichius-Borri), blot derved vil han blive berømt; den anden Halvdel »Chius» bryder han sig derimod ikke om, det er kun en tyrkisk Ø (del. poet. Nr. 47). Ved sin Tilbagekomst til Amsterdam fra Reisen i England, Frankrig, Tydskland og Italien skildrer han Borro som det mest seeværdige Vidunder, han har truffet i alle Lande (del. poet. Nr. 48) — og da Borro i Danmark arbejder i det kongelige Laboratorium, han selv derimod i sit Hjem under Borros Ophold,

skildrer han det Passende heri ved Udbruddet: »Hvad skal Maanen ved Hoffet, naar Phøbus oplyser Alt ved sin Aand, sit Legeme, sin Røst og sin Haand?» (del. poet. Nr. 56). I Borcks Skrifter findes en lignende Anerkjendelse fra langt senere Tider. I sin *Hermes* (1674) anfører han som Exempel for Muligheden af at opløse Guld: hvorledes Borro brugte det i Vin eller andre Vædsker opløste Guld med Held mod Hjertebanken og andre Sygdomme — »hvormed han styrkede Valdemar Christofer Weihes svage Helbred« (S. 305). — I sin Tale »de natura dulcedinis« 1684 vidner han endnu, hvorledes Borro ved en Magnet kunde trække Sødhed ud af Luften. Borro paa sin Side har vist Borck sin Anerkjendelse ved at tilegne ham sit Værk: *Hippocrates chymicus*.

Skjøndt Borck reiste for Videnskabens Skyld, og vi ikke høit nok kunne prise hans Flid, hans Iver for ikke at lade nogen Vei ubetraadt, hvor han kunde forøge sin Lærdoms Skat — vilde vi dog feile vidt, om vi antog ham for en Stuelærd, der kun syslede med Bog og Pen, der lod de fremmede Egenes Skjønhed og Nyhed, Kunstnydelser og Forlystelser glide sig ubemærket forbi. Han gjorde mange Smaareiser rundt i Landet under sit Ophold i Holland, han saae dets Natur paa de forskjelligste Steder, dets Mærkværdigheder i dets allerfleste Byer. Snart gjør han en mindre Udfugt til Hest, snart er det Trækskøiten, der fører ham langs Kanaler og Floder, snart ruller han i Vognen paa Landeveien. Fra 3die til 14de August 1661 gjør han saaledes en Udfugt i Selskab med Steno o. Fl. fra Amsterdam over til den anden Side af Zuidersøen, gjennem flere Smaabyer til Harlingen,

Franecker, Grønningen, nedad mod Zwoll til Deventer og Arnheim og langs Rhinen tilbage til Leiden. — Borck glæder sig over den blomstrende nederlandske Kunst. Den 9de November 1662 besøger han »den udmærkede leidensiske Maler D o v, den største nederlandske Mester i smaa Billeder«; han saae flere af hans Malerier hos ham; øiensynlig har disse humoristiske Fremstillinger af det daglige Liv gjort Indtryk paa Borck. Han fortæller ligeledes, at han har set Rembrandts Malerier i Amsterdam, Lucas v. Leidens i Haag, ligesom senere Rubbens i Antwerpen. Et Sted i sin Dagbog har han ogsaa i Randen mærket sig: »pictores nobilissimi«, som en Art Huskeseddel. Hvad der ligeledes falder i hans Smag er de skønne Glas-malerier rundt omkring i Raadhuse og Kirker. — Komediers Opførelse overværede han hyppig; de vare som oftest af bibelsk Indhold f. Ex. »Johannes den Døber«, men ogsaa af historisk som »Henrik den 8de og hans Koner« en Tragikomedie og »Leidens Beleiring og Befrielse«, der havde et stort Scenearrangement i Anvendelse o. s. v. Navnlig paa Markederne, som han sjælden forsømte, saae han disse Skuespil. Her var ogsaa meget Andet at see paa: Automater, der fremstillede Christi Fødselshistorie, tæmmede og udenlandske Dyr, Natursjældenheder og Misfostre, hvilke interessere ham meget og hvoraf han leverer Skildrindringer i Dagbogen og Brevene. — Kort, Hollands hele frie Liv saavel i Videnskab, som Kunst, i Vindskibelighed og Folkelystighed var Gjenstand for Borcks Iagttagelse*).

*) Med hans Haand haves i den rostgaardske Samling Nr. 275 4to et paa Dansk skrevet, meget rettet Udkast til en lille Af-

Dog, en Periode, der indeslutter Aaringer, henglider ikke uden Modgang, saaledes heller ikke Op- holdet i Holland for Borck. Som et Tordenskrald fra klar Himmel rammer ham den 7de Mai 1661 Budskabet om Joachim Gersdorfs Død († d. 19de April 1661). Manden, der havde givet ham saa store Løfter og allerede begyndt at opfylde dem, var borte, Borck var henvist til at hjælpe sig videre frem ved egen Kraft og Dygtighed alene. Skjøndt han maatte føle sig stærk nok dertil, var Sorgen dog stor over den gode Patrons Bortgang. Kort udtrykker han den i Dagbogen blot ved Ønsket for »sin velvillige Beskytter«: *cui æternum bene sit!* — I Verset til hans *beati manes* (del. poet. Nr. 35) udgyder den sig rigere: »Alt formørkedes for hans Øie ved Dødsbudskabet, selv Hollands skønne Land viser sig for ham i Dødens Belysning: »*Leida mihi turpis, trux Amstela, degener Haga*« — siger han (*ibid*), og i det første Brev derefter til Thomas Bartholin (ep. med. III, Nr. 93) skriver han: »*lux ipsa acerba ob acerbissimum coelestissimi patroni obitum*«; hvad Fædrelandet, Universitetet, alle Gode have tabt i ham, vil han ikke tolke, at ikke Saaret skal bryde op paany. I Autobiografien skildrer han, hvorledes dette Dødsbudskab viste ham, hvor skrøbelige de Dødeliges Ting ere, hvor forgjængelige Løfterne, hvorledes intet Menne- skeligt er sikkert.

Dette Dødsfald havde ogsaa i en anden Henseende Indflydelse paa Borcks Skjæbne: han blev atter Hov- mester for de unge Gersdorfer. Paa deres Slægts

---

handling om Hollands Handel kaldet: »Kort Betænkning over den hollandske Kjøbmandskab.«

og Venners Opfordring modtog han dem i Udlandet for atter at være deres Veileder. Den 13de Oktober 1661 tog han til Amsterdam for at hente Christian, Caspar Christian og Henrik Gersdorf (se Haandskrifterne af Borck i den rostgaardske Samling Nr. 275, 4to, hvorom senere). Han tager dem strax med til Leiden, boer selv sammen med dem og lader Gronov indskrive dem som Studenter. Foruden i Dagbogen kan man nu læse Regnskab over hvad denne Husholdning har kostet for dem og en Tjener i den detailleerede og vel motiverede Indberetning, Borck tilstiller deres Formynder den 20de Oktober 1662, hvor Alt, hvad de have kostet i det forløbne Aar, specificeres (rostgaardske Smlgn. Nr. 275, 4to). De vare hans stadige Ledsagere paa Udflugterne, som nu netop gjordes eller gjentoges, for at ogsaa de skulde see og nyde Hollands Natur og Kunst. Af ovennævnte Manuscript erfares tillige, at Gersdorferne vare meget smaa af deres Alder og af svagelig Helbred. Tildels af Sundhedshensyn lod deres Hovmester dem derfor foretage disse Smaareiser dels ogsaa for efter deres Formynderes Villie at lade dem komme iblandt Folk dels som Løn for flittige Studeringer. De vare saaledes i dette Aar 4 Gange i Amsterdam, 2 Gange i Haag, 1 Gang i Gouda til Marked, paa hvilken Tur de besøgte Dortrecht, Rotterdam og Delft. Henrik Gersdorfs Sundhedstilstand voldte Borck Bryderi nok. Han havde en »Accident« af chirurgisk Art (hvilken siges ikke), hvorfor Borck konsulerede Rochus van Dyck og lod ham underkaste sig en Kur hos denne i 5 Uger, i hvilken Tid Borck selv blev hos ham i Amsterdam.

Ogsaa i en anden mere gjennemgribende Henseende var Borcks Ophold i Holland stundom tornefuldt, nemlig med Hensyn til hans egen Helbreds-tilstand. Vi have allerede hørt Vorstius i sit Brev til Bartholin udtale sig derom, og hermed stemme Borcks egne Udtalelser. Det feiler neppe, at det er de første Forbud paa den Sygdom, der skulde blive hans Død, der allerede nu give sig tilkjende. Den 1ste August 1661 bringer han Borro sin Urin til Undersøgelse, og denne erklærer ham, at hans Nyre var angreben, at han fandt Spor til Sten. Borck har troet ham, og i den følgende Tid finde vi ham ivrigt studere denne Sygdom; overalt hvor han finder Leilighed dertil, er han tilstede ved Stenoperation og søger flittigt til Mesterne i denne Kunst. I Slutningen af samme Aar siger han, at han led af Smerte i den høire Side, og at han konsulerede van Horne derom. Ydermere Opfordring til Undersøgelsen af Stensmerter fik han, idet Christian Gersdorf ogsaa led deraf. I den Anledning benyttede han saavel Sylvius og Rochus van Dyck som Borro. For den unge Gersdorfs og sin egen Skyld er det ogsaa, han foretager sig en Ba-
de-
reise. Den 14de August 1662 tager han med denne og en Tjener fra Leiden til Amsterdam, derfra over paa den anden Side til Herzogenbusch, til Maastricht og Lüttich og endelig den 22de ankommer han til Spaa. Af de varme Kilder her skulde Gersdorf og han bruge en Kur. Han skriver til Bartholin (ep. med. IV, Nr. 38), at han selv brugte den for at anvise Gersdorf Methoden, men Grunden dertil har vistnok været en dybere. Han mener, at Kuren ikke var uden Held. Lægen, de konsulerede, var Michael

Ogerius; han vilde ikke troe paa Tilværelsen af vasa lymphatica og andre nyere Opdagelser, fordi Oldtiden ikke havde kjendt dem, og dens Autoritet var hellig; men han lod sig dog overbevise af Borck i et Selskab, hvor en Hund blev dissekeret. — Den 2den September bryde de op fra Spaa og tage over Verviers til Aachen. Ogsaa her underkaste Gersdorf og han sig en Badekur (thermas bibere); han selv »bader flittig Fødderne i det varme Vand.« Her træffe de en berømt Patient, der bruger den samme Kur, Admiral Opdam, hvem Borck besøger og underholder sig med om danske Forhold. — Reisen havde de imidlertid forsødet ved at nyde de interessante Fænomener, der frembøde sig; de havde set de ovennævnte nederlandske Fæstningers Værker, Stenkulsgruber ved Lütlich, en Blymine ved Aachen foruden andre Bjergværker, og Katholicismen var paa denne Tur for første Gang i større Stil traadt Borck imøde. Han saae dens pragtfulde Gudstjeneste, men ogsaa dens Udvæxter, han hørte i Maastricht en Dominikanerexamination, hvor der spurgtes, hvorfor Maria havde den første Plads i Himlen, hvorfor hun kun 3 Gange om Dagen skulde paakaldes; han hørte i Aachen af en Kapuciner i en Prædiken, at dersom man jagede Kalvinisterne og Lutheranerne ud af Byen, vilde Handelen lykkes bedre; han saae Processioner, Klostre, Jesuiterkollegier og Reliquier i Mængde. Hjemme i Sønder Bork Kirkes Alterbord havde der været et lidet kobberforgylt Skrin med en Tommelfinger i og en Pergamentseddel, hvorpaa der stod: St. Anna — (hist. Efterretn. om Præsterne og Præstekaldene i Ribe Stift), men hvad var det mod Kostbarhederne i St. Lamberts Kirke i

Lüttich, hvor de havde et Stykke af Christi Kors, et Led af den Lænke, St. Peter havde baaret? — hvilket imidlertid slet ikke lignede et andet Led af samme Lænke, som opbevaredes i Aachen; hos Kapucinerne i Spaa saae han Christi Kjortel afmalet i Form og Farve ganske som Kapucinernes. — Ogsaa historiske Minder opfriskedes; han stod ved Karl den Stores Grav i Aachen, og ofte traf han paa Soldater, som havde deltaget i den sidste danske Krig, med hvem han gav sig i Samtale. — Den 11te September brøde de atter op fra Aachen. Over Jülich, hvor Borck havde en sørgelig Nat formedelst Diarrhoe, toge de til Köln. De saae her Byens Mærkværdigheder, fremfor Alt Domkirken med dens Glasmalerier, dens pragtfulde Chor, de hellige tre Kongers Grav med Hovedskaller og evigt brændende Lamper. Fra Köln gik Veien over Düsseldorf ad Rhinen til Kaiserswerth, Wesel, over Waal til Kleve og Utrecht — og den 19de September vare de igjen i Leiden. — Saa godt Udfaldet af denne Reise end havde været ogsaa i sanitær Henseende, blev det dog ikke af varig Indflydelse paa Borcks Helbredstilstand. I Slutningen af sit Ophold i Holland klager han atter over flere Maaneders Svagelighed og haaber, det skal blive bedre, naar han kommer i en anden Luft. »Dersom jeg nu, saa svag som jeg er, skulde vende hjem til Fædrelandet, kunde jeg hverken være længe til Nytte for Akademiet eller mig selv,« siger han (ep. med. IV, Nr. 51).

Endnu een Begivenhed, en literær, der gjorde en vis Opsigt i Holland under Borcks Ophold, maae vi athandle, inden vi med Borck drage videre paa Reisen i Europa. 1661 udkom et Skrift, efter Titlen trykt

i Hamburg, men efter Nicerons Udsagn (i »Nachrichten von den Begebenheiten und Schriften berühmter Gelehrten« herausgegeben von Baumgarten 1757) i Holland, kaldet Deusingius Heavtontimorumenos sive epistolæ selectæ eruditorum, quæ immaturis Antonii Deusingii medici Groeningensis scriptis larvam strictim sed sincere detrahunt et clarissimi nominis viros, Dn. Gvaltherum Charletonum, regium apud Britannos medicum, Dn. Thomam Bartholinum, honorarium apud Hafnienses professorem, Dn. Franciscum Josephum Burrum, illustrissimum equitem Mediolanensem, Dn. Joannem Pecquetum Diepæum, felicem in Gallis anatomicum, Dn. Gasparem Scottium, laudatum Herbipolensium professorem, a supercilio et censura ejusdem non minus inepta quam improba luculente vindicant, ex autographis edente Benedicto Blottesandæo. Som Motto staaer:

»Seneca de Claudio:

Deflete virum,
 Quo non alius
 Potuit citius
 Discere causas,
 Una tantum
 Parte audita,
 Sæpe et neutra.«

Fortalen til »candidus, cordatus et veri æquique studiosus lector« er ligesaa bidsk mod Deusingius som Titlen: Skjæbnen har spillet Udgiveren disse Breve i Hænde, og han har fundet dem værdige til at komme for Lyset; thi baade afhandle de de forhaandenværende Stridigheder blandt Medicinens Koryfæer, og, hvad der er Hovedsagen, de helbrede eller arbeide i alt

Fald i god Tro paa at helbrede en vis gammel Sygdom hos Deusingius, der allerede var ved at gaae over til Koldbrand, og hvis rette Navn er »inconsulta ambitio.« Det var ham altfor ringe at larme indenfor Hollands Grændser, han maatte prøve sine Tænders Styrke i Frankrig, Tydskland, Danmark og England; han har udgivet saa mange Skrifter, som Aaret har Uger. »Penitus infallibiliter ostendi; solidissime et geometricè demonstravimus; monstravi commentitias nugas et futilia esse; illum toto coelo longius aberrare solide adstruximus« — — anføres som Prøver paa hans Stil: »ita fodit, cædit, mactat quotidie.« Over hans nyeste Skrifter følger saa en bitter og spottende Kritik med Vittigheder i Tidens Smag, hans Skrifter ere tilhobe Trivialiteter eller Plagiat. Fortalen ender med Ønsket, at han saasnart som muligt maa støde paa det herlige, i Paris udkomne Værk af Gabriel Puthébejus: »de tollendis et expungendis malis libris.« — Selve Skriftet bestaaer af 5 fingerede Breve. Det første afhandler Deusingius's Strid med Charleton om medfødte Ideer, hvis Tilværelse Deusingius hævdede. Det andet er overskrevet de *ἀναστασει* hepatis Deusingiani. Det revser Deusingius's Angreb paa Bartholins Lære om Leveren, som denne ifølge sin Opdagelse af de lymfatiske Kar havde frakjendt en Del af de den tidligere tillagte Funktioner. »Intet er uværdigere«, hedder det, »end at Deusingius blander sig i alle Anatomernes Hemmeligheder, skjøndt han selv ikke er Anatom, efter hans egne Disciples Tilstaaelse aldrig har opskaaret et menneskeligt Legeme.« Drøie Udtalelser falde mod Deusingius; han kaldes en »galdefuld Skribent«; han raser, »idet han ved umodne offentlige

Skrifter hudfletter enhver berømt Læge for selv at kaldes berømtere og større.» — Det tredie Brev er en Panegyrik over Borro. «Naar man skal tale om denne,» hedder det, «blændes Øinene af hans Genis sjældne Glands, man forvirres af Æren. Næsten hele Europa gjenlyder af hans Rygte og hans Gjæringer. De Fleste prise hans vidunderlige Dygtighed i Lægekunsten, hans Veltalenhed, hans Venlighed, hans Gavnildhed, hans Skarpsindighed og beundringsværdige Kundskab i Naturens dybeste Hemmeligheder. Han er en Gudernes Søn, Aarhundredets Fønix. Kun nogle Faa — thi der gives Folk, som Jupiter selv ikke behager — kunne ikke taale Skinnet af et saa stort og rent Lys, foretrække det gamle Mørke for den nye Glands. Blandt disse maa med Rette regnes den i Mørket fødte Deusingius, en ordrig Lærer ved Grønningens Skole, som med fuldkommen Mangel af grundig Dannelselse og Erfaring styrter sig rasende ind i næsten alle de Lærdes Stridigheder.» Saaledes fares ført med stor Haan mod Deusingius og Borros andre Angribere, medens denne fremdeles hæves til Skyerne for sin høie Byrd, idet han nedstammer fra italienske Fyrster, sin Lærdom, sit smukke Forhold overfor Paven og Andre, der dømte ham ganske uskyldig til Baalet. Mod denne Herkules er Deusingius et Barn, en Flue mod en Elefant. Medens Fyrster og Folk i høie Toner prise Borro, dadler Deusingius, denne «scurra impudentissimus», ham. Men de, der have forkastet Borro, have maattet bøde haardt derfor: «hvad Under, at Rom nu savner Sundhed — den har udjaget Sundhedens Mester» — «Gid Amsterdam maa være kløgere!» — Det 4de Brev viser, at Deusingius er

lige saa uvidende i Læren om Metaller og Zoologi som i Anatomi, at han heller ikke her kjender Experimenter. — Det 5te Brev endelig spotter Deusingius som Filolog. Det udtaler en ironisk Frygt for, at han skal undrages Holland og kaldes til Rom, Byernes By, som Kritiker. En hel Blomstersamling af slet Latin, uddraget af hans Skrifter, følger. Sluttelig tænker Brevskriveren sig ham som det vatikanske Bibliotheks Overforstander og romersk Prælat og lader ham udtale sig om sig og sine Modstandere i et Brev, aldeles affattet i den deusingianske Stil.

At Deusingius maatte fare i Harnisk overfor saadant et Angreb var naturligt; men hvem var hans Modstander, denne Fjende med det mystiske Navn Blottesandæus? Fortalen til Skriftet var undertegnet Hamburg den 20de Oktober 1661, men Deusingius søgte ham med Rette i Holland og troede at finde ham i ingen Anden end Oluf Borck. Han skrev strax et Par Apologier mod dette Skrift: 1) *apologeticæ defensionis pro oeconomia corporis animalis**) *prodromus, quo personato cuidam Benedicto Blottesandæo larva detrahitur: cui additur specimen ingenii, indolis ac religionis, quibus claret Blottesandæus, nec non vindictiarum hepatis redivivi supplementum*, Groeningæ 1662 og 2) *resurrectio hepatis, asserta contra personatum Vincentium Slegelium, sub larvati Blottesandæi cohorte furiosa signiferum*, Groeningæ 1662 — bidende Skrifter, hvori han efter van Hornes Mening mer end nogensinde aabenbarede sin aandelige Afmagt (ep.

---

*) «*Oeconomia corporis animalis*» var Titlen paa det Skrift, hvori Deusingius havde angrebet de Lærde, Blottesandæus forsvarer.

med. III, Nr. 81), og hvori han mistænker Borck for at være Blottesandæus. — Vi ville see med hvad Ret. I et Brev til Bartholin (ep. med. III, Nr. 95) siger Borck selv Følgende: «Nu maa der vel være lagt Bidsel paa Deusingius, thi der er nylig af Blottesandæus udgivet nogle lærde Mænds Breve, i hvilke næsten alle hans Skrifter frimodigt revses, og navnlig de store Mænd Th. Bartholin, Charleton o. s. v. forsvares imod ham.» Han sender med en Skipper fra Amsterdam to Exemplarer, i hvilke han antager, at Bartholin vil opdage en Forfatter, der i høi Grad elsker det berømte bartholinske Navn, en Forfatter, der er fuld af Galde, men ivrig for det Sande. Hvem der er Skriftets Forfatter, er man uenig om, idet Nogle helde til een Side, Nogle til en anden, men at spaae er ikke hans Sag. — Heri kunde maaskee findes en forblommet Antydning af, at han selv er Forfatteren, og Bartholin synes ogsaa at have opfattet Sagen saaledes, naar han, idet han takker for Modtagelsen (ep. med. III, Nr. 98), siger, at Nogle i Blottesandæus's Breve troe at spore Borcks Aand og Iver, troe, at de ere fødte i hans Musæum som af Jupiters Pande, og rose hans udbredte Dannelse, Elegans og Skarphed. — Imidlertid see vi Borck i den nærmest følgende Tid med al Iver fralægge sig Forfatterskabet. Til Bartholin beklager han sig i næste Brev (ep. med. III, Nr. 99) over, at Brevene tillægges ham; han siger, at Lægerne i Leiden i Begyndelsen ogsaa troede, at han var Forfatteren, men at hans Venner veed, hvor langt han er fra denue Brøde, at han Intet har at gjøre med Andres Strid, at Sandheden ofte gaaer tabt ved at strides o. desl. Bartholin troer ham og glæder sig i sit Hjerte

over, at han ikke er Blottesandæus (ep. med. III, Nr. 100), og i et meget galant Svar paa et meget galant Brev fra Deusingius, hvor denne vidner, at Alle, der have læst Blottesandæus's Bog, sige, at han er en »nebulo, qui vivat in mundo sine deo, sine conscientia,« forsvarer han overfor selve Deusingius »sin ved sjælden Dannelselse og Beskedenhed udmærkede Ven« Borcks Uskyldighed (ep. med. IV, Nr. 9 og 10). Ligeledes henvender Borck sig selv til Deusingius og formilder hans Mistanke, saa han i den følgende Tid kjender Borck uskyldig og farer fort at rase mod Blottesandæus (ep. med. IV, Nr. 17, 38 og 51). — At Borck alligevel trods al Nægtelse er Forfatteren, synes utvivlsomt. Dagbogen giver os vel ingen Oplysninger i saa Henseende; kun ganske kort og kun et Par Gange berøres Striden, mærkeligt nok, da den dog i saa høi Grad kom Borck ved; men andre saavel ydre som indre Grunde tale derfor. Blottesandæus er et dansk-latinsk Ord; det bestaaer af »blotte« og »sand« — et Bevis for, hvad Landsmand Forfatteren var. Brevenes hele Form og Indhold passe godt til Borcks Personlighed paa den Tid. Han var en begejstret Tilhænger saavel af Bartholin som Borro; angrebes disse, følte han sig selv saaret i sit inderste Væsen, og Intet er rimeligere, end at han med Iver og alle til sin Raadighed staaende Midler greb til Forsvaret for Venner, han satte saa høit. Vi have allerede set hans Nidkjerhed i at forsvare Bartholin overfor Bilsius; et Sidestykke dertil, om end i større Stil, danner nærværende literære Produkt. — Dertil kommer, at Moller i Cimbria literata udtrykkeligt vidner, at Borck efter sin Hjemkomst gav sig tilkjende som Brevenes For-

fatter, navnlig for Peder Terpager. Saaledes er han ogsaa betegnet i flere af de udenlandske Fortegnelser over hans Værker (f. Ex. i Nicerons Nachrichten, hos Jøcher og Zedler), i P. Scavenius's *designatio librorum* 1665 under Pseudonymerne (S. 375) og i Regi-
stret til N. M. Petersens Literaturhistorie.

b. Borck i England.

Borcks oprindelige Reisetilladelse var, som alt nævnt, kun 2 Aar. Da disse vare forløbne, havde han endnu kun gjæstet Holland. Hans Videbegjær-
lighed drev ham længer frem, han søgte og erholdt af Kongen Tilladelse til længere Ophold i Udlandet (ep. med. IV, Nr. 52). Kong Frederik den 3die synes at have været ham meget bevaagen; Bartholin havde alt tidligere overrakt ham det ene tilsendte Exemplar af Blottesandæus's Breve, og Kongen havde rost Borcks Flid og Dygtighed.

I Foraaret 1663 stod Borck da færdig til at be-
nytte den yderligere Permission og forlade Holland. Den 19de Mai tog han Afsked med Vennerne i Leiden. I Selskab med sine Junkere og Mathias Jacobæus lægger han Veien over Rotterdam, Dortrecht, Breda til Antwerpen, derfra over Mecheln og Løwen til Bryssel, hvor han ankom den 24de, derfra over Gent, Brygge, Ostende langs Havet til Dunkerken og Calais. Ogsaa paa denne Reise var han en skarp Iagttager af Alt, hvad Natur og Kunst havde at fremvise; i de spanske Nederlande finde vi ham atter inter-
sereet for Katholicismens forskjellige Fænomener, og af historiske Mærkeligheder faacr han her navnlig Leilighed til at betragte, hvad der angik Karl den

5tes Liv: han seer i Gent det Slot, hvor han var født, i Løwen et Hus, hvor han havde tilbragt sin Barndom, i Bryssel en Samling af hans kostbare Vaaben og erobrede Faner f. Ex. fra Frants den 1ste ved Pavia, hans Skjold med en hemmelig Lygte i til Brug, naar han om Natten besøgte en Veninde, den Stol, hvorpaa han sad, da han nedlagde Regjeringen, — ligesom ogsaa Minder, der vedrørte Hertugen af Alba, Greverne Egmont og Hoorn.

I Slutningen af Mai betræder Borck Englands Kyst. «Den 21de Mai,» siger han selv i Dagbogen, idet han under sit Ophold i England regner efter gammel Stil. Fra Dover tager han over Canterbury, Rochester og Gravesend, hvor han giver sig Tid til at dissekere en Muldvarp, opad Themsen gennem en Vrimmel af Skibe, hvoriblandt Kongens og Hertugen af Yorks Krigsskibe, til London. Det er London 1663, han kommer til: paa London-bridge ere Hovederne af Cromwells Tilhængere slaaede op, ligeledes paa Byens Porte og Fængsler, paa Tower Kommandantens Hoved, fordi han ikke havde villet indlade Karl den 1ste, paa Whitehall Cromwells eget med hans Svigersøn Irretons paa den ene Side, Brodshaws paa den anden; deres Grave i Paulskirken ere ødelagte. Kvækerne holde Gudstjeneste midt paa Gaden, thi Soldaterne have lukket deres Kirke, over 400 ere tilstede; dersom Lord Majoren kommer i det Samme, kastes de i Fængsel og slippe ikke ud, før de love Kong Karl Troskab, hvad de sjælden indlade sig paa. I St. Paul prædiker Londons Bisp; dens overjordiske saavel som underjordiske Del er i Brug, indviet til en pragtfuld Liturgi. I Dronningens Kapel forrette

derimod to Fædre af Jesu Selskab Tjenesten. I Whitehall berører Kongen 230 Byldebefængtes Ansigt med begge Hænder, (en overtroisk Kur, som Shakspeare omtaler i Macbeth, 4de Akt, 3die Scene) og uddeler Guldpenge til dem. Naar den kongelige Familie spiser, bøier den Tjener, der sætter Maden paa Bordet, Knæ, ligeledes den, der bringer Kongen Drikken, og en Biskop læser over Maden. Hertugen af York og Grevnen af Lennox holde Væddeløb med Heste og Løbere; udenfor Byen ere Dyrekampe, en engelsk Hund kæmper med Bjørne, Tyre og Heste. — Saaledes var det London, som Oluf Borck traf. Dog saae han ogsaa i sit første korte Ophold Ting af større Interesse, Towers og St. Pauls Mindesmærker, Overhuset, Børsen — til det udmærkede kongelige Laboratorium i King James Park aabnedes ham Adgang, ligesom ogsaa til det kongelige Bibliothek i Westminster med dets mange fortrinlige Bøger; især «en Bibel» tildrog sig hans Opmærksomhed, «skreven af en fornem ægyptisk Kvinde Tecla kort efter Konciliet i Nicæa, paa Græsk med ægyptiske Bogstaver, der under Cromwell var solgt til Dronningen af Sverig, men senere af den engelske Gesandt der kjøbt tilbage for en stor Sum og oversendt Karl den 2den efter hans Tilbagekomst, hvorved Gesandten erhvervede sig Tilgivelse for sine Forseelser mod Kongen.»

Allerede den 3die Juni forlader Borck London; over Hamptoncourt og Windsor reiser han til Oxford, ved hvis Universitet han tager Ophold til den 16de Juli. Et akademisk Liv med stive traditionelle Former, men med grundig Videnskabelighed bliver han her Vidne til. Han besøger de forskjellige Kollegier:

Universitetskollegiet, der er det ældste, stiftet af den engelske Konge Alfred for 900 Aar siden, Christchurchkollegiet, grundlagt af Wolsey 1525, St. Martini Kollegium, hvor Roger Baco og Duns Scotus havde levet, Baliols Kollegium med to gamle Træer, mellem hvilke Vyclifs Ben bleve brændte, St. Johns Kollegiet, Dronningens Kollegium, Lincolns Kollegium. Kollegiernes Studenter sætte det første Aar Hatten paa venstre Side af Hovedet, det andet Aar paa høire, det tredie ned i Panden, det fjerde ned i Nakken, i det syvende bære de Paryk og blive Magistre, i det tolvte Doktorer af forskjellig Art. Borck overværede deres Disputatser og Promotioner efter gamle vedtagne Former; han var tilstede ved en Begravelse, der gik for sig med stor akademisk Pomp, nemlig Erkebisp luxton af Canterburys. Han besøgte det anatomiske Theater, hvilket han kun fandt middelmaadigt og langt fra at sammenligne med Leidens; Bibliotheket, hvor han traf sin egen Bog om Cabala og gode chemiske Manuskripter og rørtes ved at see Mønter med Haralds og Knuds Navne; men mest Udbytte fik han af Samtalerne med Oxfords Lærde, saaledes Lægen Vallisius, der ved en snild Methode lærte Døvstumme at tale, Chemikerne Willis, Dichinson, Peter Sthael, en Tydsker, og Robert Sharroch (tillige Jurist og Theolog) — af hvis Samtaler og Experimenter hans Dagbog har mange Optegnelser, da han ansaae Oxford for at have sin største Styrke i Chemien. Under dette Universitetsophold foretog han sig en lille Udflugt til Hest til Inston Grotte, hvor der var en 105aarig Mand, til Woodstock og Blesington.

Da han forlod Oxford, gjorde han Turen gennem forskellige af Englands Landskaber. Først til Gloucester, i en mørk og regnfuld Nat, hvor han fangede en St. Hans Orm, der skinnede gennem Papiret, hvori han gjemte den, og lyste saa stærkt, at han kunde see at læse ved den. Derfra til Monmouth, over Severen til Bristol, Bath, Wells og Salisbury. Stenbrud, Bjergværker og Gruber undersøgte han paa denne Reise og andre Naturmærkværdigheder som Drypstenshulen ved Wells med sit Rædsel vækkende Udseende, hvilken Indbyggerne kalde Ukishole, hvad han sætter i Forbindelse med «Ugartiloke» hos Saxo (ep. med. IV, Nr. 92), men ogsaa Kirker og Slotte og Oldtidslevninger, navnlig Mindesmærket «Stoneheng» paa Salisbury Slette, en Kreds af 28 Fod høie plumpt tilhugne Stene.

3 Dage efter at han havde forladt Oxford, kom han til London igjen. Under hans Ophold her til Midten af August havde han især Udbytte af Omgangen med Lærde. Saaledes Chemikeren Robert Boyle, om hvem han siger, at «dersom man havde 100 Boyleer, vilde man om kort Tid see hele Naturen ligge aaben» (ep. med. IV, Nr. 92), og den ovenfor (S. 53 f.) nævnte Walther Charleton, der af Titel var kongelig Læge og arbeidede meget i Medicin og Naturhistorie. Han havde skrevet en Bog: «chorea Gigantum or the most famous antiquity of Great Britain, vulgarly called Stoneheng, standing on Salisbury plain, restored to the Danes.» Det var det ovenfor nævnte Monument, som Borck nylig havde set; man havde før tillagt Romerne det, men Charleton havde vist, at det var fra de Danskes Tid. Han fortalte ogsaa Borck

om et andet gammelt dansk Monument 16 Mil fra Stoneheng og lignende dette, i Wiltshire, som kaldtes King-stool. (I Cimbria literata er en Forvexling af disse to Monumenter.) Ligeledes omgikkes han Kantsleren Kenelmus Digby, der gav sig af med Medicin og Chemi, Merret, Forstander for collegium medicum, Wilkins, Theolog og Naturforsker, Matematikeren Pellius, Lægen Moselerus, Chemikeren Polemann o. Fl. Til Hoffet havde han skaffet Gersdorferne Adgang, selv saae han det kun i en ærbødig Afstand.

Den 12te August tog han med sine Ledsagere fra London til Tunbridge og herfra til Ryam; under stærk Modvind gik han til Søs og forlod England. Borcks Ophold her havde altsaa været af langt kortere Varighed end i Holland og tillige af den Grund af langt ringere videnskabelig Betydning. Tid til at gjøre egentlige Studier synes han ikke at have faaet i England, Udbyttet maa saavel i London som i Oxford søges i Samtalerne med berømte Mænd. Hans Skildringer af Opholdet i England ligne mere en almindelig Reisebeskrivelse*).

c. Borck i Frankrig.

Den 16de (eller som det nu atter bliver den 26de) August lander Borck i Dieppe. Derfra tager han

---

*) I den rostgaardske Samling Nr. 275, 4° findes et Par Blade beskrevne med Borcks Haand, der vistnok datere sig fra hans Ophold i England: 1) en paa Engelsk forfattet Liste over Embeder og Embedsmænd ved det engelske Hof, 2) 12 Punkter overskrevne: momenta perspicua, quibus inductus Georgius Comes Bristolensis se cancellario Angliæ Edwardo Hyde, Comiti Clarendonio, publice opposuit, ut cum majestatis reum ageret.

den næste Dag til Rouen, hvor han bliver et Par Dage for at besee dens Mærkeligheder, — dens Seinehavn, dens Kirker, dens Bibliothek, hvor Luthers samtlige Værker stode blandt Fædrenes, Stedet, hvor Pigen af Orleans var brændt, hvor der nu sprang en Kilde, — ligesom ogsaa dens Omegn. Derpaa reiste han langs Seinen gjennem en vinrig Egn og naaede den 1ste September Paris. «Quod felix faustumque sit», siger han ved Tanken om at være naaet til sin Reises andet store Hvilepunkt. «I denne paa Mennesker og Exempler saa rige By», skriver han i Autobiografien, «skulde Gersdorfernes ædle Triga opflammes til Dyd ved at beskue saa mange Godes Belønning, skulde lære at gyse tilbage for Lasten ved saa mange Ondes Straf.» Paris var allerede dengang som nu Dronning for Stæderne i Skjønhed og Pragt. Kunstens rige Anvendelse til at give en hel By et glimrende Udseende havde Borck endnu aldrig været Vidne til, og vi finde ham i den første Tid af sit Ophold i Paris (til den 25de) saa godt som udelukkende beskæftiget med at vandre rundt og beskue alle disse Menneskehaandens Værker. Der var Louvre, hvis Pragtsale imponerede ham med Billedstøtter, indlagte Gulve, guld- og sølvbroderede Tapeter, Speile og Krystalkroner osv., der var Luxembourg med Kostbarheder og Kunstskatte som Malerier af v. Dyck og Rubbens, Kardinal Richelieus pragtfulde Palads, Mazarins Palads udentil vel ikke at sammenligne med Richelieus, men indentil rummende al Kunst og alle Verdensdeles Herligheder; Marechal Turennes Hotel, Sullys Hotel osv. — Pladser med Mindesmærker, som place royale, omgiven af skønne, eensformede Byg-

ninger med Buegange og Ludvig d. 13des af Riche-
lieu skjænkede Statue; Broer, hvis Skjønhed han frem-
hæver paa Bekostning af Londons; den nyopbyggede
Sorbonne, Parlamentsbygningen, Børsen, Kongens nye
Theater med et beundringsværdigt Maskineri; Klostre
og Kirker; den store, men skumle Notre Dame, Ba-
stillen med dens stærke Mure og Grevepladsen med
dens Henrettelser kaste Skygge i det lyse Maleri.

Slutningen af Maanedelen tilbringer Borck med en
Udflugt for at bese Slottene i Paris's Omegn,
Aison, Fontainebleau, Veaux, Vincennes, St. Denis med
sine Grave, St. Germain, Versailles, St. Cloud o. fl.
En Kunststart, han her først seer udviklet til sit Høide-
punkt efter Tidens Smag, er Havekunsten: disse klip-
pede Buxbombækker, der som faste Mure danne Over-
gang mellem Architekturen og den frie Natur, disse
kunstige, storartede Springvande og Grotter.

Ved hans Tilbagekomst til Paris begynder med
Oktober Maaned hans egentlige videnskabelige Liv i
Frankrig. Det var en Tid, da man her i Videnskabens
og Kunstens Interesse samlede sig i Selskaber med
jævnlig Sammenkomster for i Fællesskab at afhandle
de aandelige Materier. Hotel Ramboulliet stod i sin
Flor, Borck seer dette saa berømte Smagens Tempel
og bemærker derom i sin Dagbog: «ubi conventus
ingeniorum;» hos l'Osnes var der ogsaa «college des
beaux esprits», hvor der afhandlede Emner af almindelig
Interesse. — Borck selv blev en ivrig Deltager i denne
Selskabelighed af ren videnskabelig Art. «Conven-
tus eruditorum» optager ham i sit Skjød, der
hengaaer næsten ingen Uge, uden Borck er der til-
stede og anfører vidtløftigt i sin Dagbog, hvad der

er bleven forhandlet. Det er navnlig hos Bourdelot, at han indfinder sig i dette Selskab, men ogsaa oftere i Thevenots «akademiske Konvent» af samme Art*). Baade ved disse Sammenkomster og ved hyppige private Besøg kommer han i Berøring med et rigere Udvalg af Lærde end nogensinde før. Han omtaler især en Mængde Chemikere, han har levet sammen med. Abbed Boucaud, der veileder hans chemiske Læsning og siden skriver et Vers til hans «de ortu et progressu chemiæ», besøger han ofte og modtager Gjenbesøg; med Gobelins, «conseiller du parlement ordinaire», hos hvem han forsøger at gjenopvække Planter af deres Aske, hvilket til en vis Grad lykkes (de Hermetis sapientia 2den Bog, 5te Kap., smlg. Acta medica I, Nr. 42), og med l'Oberie er Omgangen ikke mindre stadig, — de agte ham høit og betroe ham chemiske Undersøgelser; — med Martell, Justell, Locques, Malteseren Gourillon, Rosell o. Fl. samles han tidt, med Patin, hvis Bibliothek og Møntsamling han beundrer, og hvis medicinske Forelæsninger han hører; med Chirurgerne Morell og Tamponette, Matematikeren Petit, Anatomen Züllichom, Rabbi Samuel Maje fra Insbruck foruden mange Flere. Med de udmærkede Læger, han træffer paa, besøger han Hospitalerne og ledsager dem ofte til mærkelige Patienter. I chemiske og anatomiske Experimenter deltager han ivrigt; han skal med flere Læger have undersøgt, om Milten var et nødvendigt Led af Legemet (Tenzel: monatliche

---

*) Om dette se historisk Tidsskrift, 3die Række, 4de Bind, Afhandlingen om Steno, S. 13.

Unterredungen, Novbr. 1692 S. 903); han hører Osteologi doceres for Chirurger og overværer deres Examen i det chirurgiske Theater, hvor fire Chirurger sidde med Tunika, Talar og firkantet Hat og examinere de unge Chirurger, der staae foran i hvide Linneddragter. Mønten i Paris er et Sted, han ofte søger hen til, og hvor han deltager i Undersøgelsen af Sølv og Guld, ligesom Paris's Stenbrud ere et rigt Opland for hans Forskninger; i den kongelige Have, hvoraf en Del var indrettet til lægevidenskabeligt Øiemed, dyrker han Botaniken med Iver. I Bibliothekerne er han en stadig Gjæst; han gjør lange Excerpter af sjældne Værker og studerer Manuskripter. Bartholin fortæller (de medicis poetis S. 103), at Borck her afskrev Heliodors, Theophrasts og flere filosofiske Digteres Værker, som han vilde udgive. I Sorbonnen gjør han Besøg og hører ogsaa theologiske Disputatser. Det er en lang Tid, der med Undtagelse af jævnlige Besøg i Kirkerne, navnlig ved de store Festers pragtfulde Messer, og galske enkelte Øieblikke anvendte til Forlystelser, alene viet til hans Studiums mangfoldige Krav, strækker sig ligefra September 1663 til Oktober 1664, Borcks egentlige Læreaar i Frankrig.

For sine Junkere sørgede han i den Tid efter Bestemmelsen. Deres Stand førte med sig, at de skulde til Hoffet, Henrik Gersdorf kyssede Dauphinens Haand. Ogsaa her saae Borck selv kun Hoffet i Afstand; han saae Kongen i Vincenneskoven mønstre les grands et les petits mousquetaires, la garde du corps, le regiment du dauphin, les chevaux legers osv.; han saae ham i Tuileriehaven (ligesom den engelske Konge)

lægge Haanden paa forskjellige Dele af de Byldebefængtes Legeme, medens fire Læger ved Havens Dør undersøgte, om de vare virkelig lidende og afviste dem, der tre Gange vare blevne berørte; han saae Kongen, Dronningen og Dauphin give et schweitzisk Gesandtskab Audiens, han saae Kongen kysse den hellige Genovevas Bøn, hvis Skrin var blevet aabnet i Anledning af Dronningens Sygdom. Hvor omhyggeligt Borek i Paris sørgede for Gersdorffernes Uddannelse i forskjellige Retninger kan sees af «Forskil po at ligge i del Campo hansz Academie eller udenfor» (rostgaardiske Samling Nr. 275, 4to), vistnok et Ud-kast til et Brev til deres Formynder, hvori han viser ved meget detailleret «monatlig» Regnskab og nøje Ventileringen af andre Grunde, at det er fordelagtigere at lade Junkerne efter deres eget Ønske blive «externe» end «interne» del Campos ridderlige Akademi — skrevet, efter at de havde været over Aar og Dag i Paris. Det fremgaaer heraf, at det ikke blot var deres aandelige Udvikling, han tog sig af (navnlig synes de herefter at være blevne dygtige «in Mathematicis»), men ogsaa deres Uddannelse i al Slags Legemsfærdighed. Han skaffede dem en udmærket Fægtemester, der »havde empoteret en Pris fra alle Fægtemestere i Paris med Berømmelse»; de lærte «Riden, Ringrenden, Dands, Drillen med pique, fanesuingen, Mousquet, voltigeringen og at rangere bataillons.» Det synes imidlertid, at Formynderens Ønske er trængt igjennem, thi d. 25de November 1664 siger han, at hans Junkere begyndte Øvelserne hos del Campo. — Med Christian Gersdorf havde han under Opholdet i Paris det Uheld, at han ved et Fald med Hesten bræk-

kede det høire Ben 6 Fingersbred over Anklen (den 16de Januar 1664).

I Efteraaret 1664 foretager Borek en større Udflugt fra Paris og erholder et udvortes Anerkjendelsestegn for sin Dygtighed. Turen gaaer først til Orleans, hvor han seer Jomfruens Statue m. m., derfra til Blois og Tours, og nu langs ad Loire til Saumur og Angers, bestandig med aabent Øie for Oldtidsmindesmærker, videnskabelige Anstalter, Bjergværker, Manufakturere o. desl. I Angers tager Borek den medicinske Doktorgrad. Hans Beretning herom i Dagbogen er meget kortfattet. Den 28de Oktober var han i collegium medicorum, siger han, hvor der af 5 Læger blev forelagt ham mange lærde og subtile Spørgsmaal i Løbet af et Par Timer; exempelvis nævner han: *cur melancholia ab Hippocrati vocetur aqua, cum sit humor siccus? quot species fluxus ventris? quibus roborantibus utendum in hydrope?* etc. — Boreks med røde og sorte Bogstaver paa Pergament skrevne Doktordiplom, dateret Andegavi 1664, den 29de Oktober, bevaredes senere paa hans Kollegium og overlevede dets første Brand (Jac. Badens Universitetsjournal 1794). Allerede den 31te forlod han atter Angers og tog Veien over Flechy, le Mans og Chartres tilbage til Paris, hvor han ankom den 5te November og atter optog sit forrige studerende Liv.

Dette Ophold i Paris, der mindst varede til ind i Juni 1665, forbittedes ved Caspar Christian Gersdorfs Død. Efterat han den 17de Mai havde sagt Farvel til sine Brødre, blev han greben af epileptiske Konvulsioner og var over en halv Time uden Følelse. Ved anvendt Lægehiælp blev han atter vakt igjen,

men beholdt en bestandig Tilbøielighed til at sove og stadig Smerte i Hovedet, hvorefter han under idelig tilbagevendende Konvulsioner døde den 29de Mai, med fuld Bevidsthed og i from Hengivenhed, sigende: «Guds Navn være lovet!» Saaledes skildrer Borck selv i Dagbogen dette for ham saa smertelige Dødsfald; han tilføier, hvor mange Midler der var forsøgt uden Held, hvor mange af de største Læger, han havde kaldet, deriblandt ogsaa Steno, (hvem Borck i Paris ligeledes levede meget sammen med,) og endelig, at Dødens Aarsag viste sig ved Aabningen af hans Hoved at have været en Abscessus i den høire Side af Hjernen. Kort Tid efter kaldtes de 2 andre Gersdorfer af deres Formynder tilbage til Hjemmet, og Borck kunde atter uden Hensyn til Andres Tarv fortsætte sine Studeringers frie Vandring. Om denne vide vi for det tilbagestaaende 1¼ Aar imidlertid mindre Besked end hidtil; Dagbogen slipper her, hvad enten saa Borck ikke har ført den længer, eller Fortsættelsen er tabt, — vi have kun den schematiske Fortegnelse i Autobiografien at holde os til, udfyldt med en eller anden lille Notits andenstedsfra.

Da Borck forlod Paris, var hans Reises Maal Italien. Hans første Station paa Veien dertil var Lyon, hvis Lærde, l'Amoniere, Karmeliteren Franciscus Berthet, Servier, Busenasius, Schalæus og Vilettius han besøgte. Paa denne hans Reise i Sydfrankrig (se Acta medica Hafniensia V, Nr. 84: «Quid ad historiam naturalem spectans observatum sit in itinere Galliae interioris», en lille Afhandling af Borck, der er som et Stykke af hans Dagbog, der var taget ud og trykt), omgikkes han navnlig Jesuiter, Læger og Che-

mikere, af hvilke de første især vare ivrige for Naturhistorie og Mathematik. Fra Lyon tog han til Grenoble, iagttagende Plante-, Dyre- og Menneskeverden paa Veien. «Svinene vare sorte, men Drengene hvidhovedede som hjemme i Danmark.» I Grenoble besøgte han Parlamentspræsidenten Dionysius Salvaing af Boissieu, der forærede ham sit Værk: «de septem miraculis naturalibus Delphinatus,» og Chemikeren Visancurtius. Derfra gik han til Genf, forbi Kartheusernes store Kloster i Alperne og det ved Frants af Sales bekjendte Annecy, til Vienne og Avignon. Her besøgte han Chemikeren Baron de Villeneuve, en Sønsøn af den berømte Arnold Villanovanus (se Adolf Clarmundi vitæ clarissimorum in re literaria virorum, 5te Del, S. 55—67). Over Nismes, hvor han besøgte Oldgrandskeren Guillard Guiran, gik han til Montpellier, «Medicinens gamle Hjem, ikke heller da forladt af Machaonernes Hæder,» hvor han fandt venlig Modtagelse af Chemikerne de Beauxhostes og de la Roquette. Over Arles og dens Kornkammer, den veldyrkede Ø Camargues, gik han til Aix, hvor han saae varme Bade, Oldsager og Mønter, og til Marseille, hvor han observerede Havets til visse Tider mærkelige grønne Farve (act. med. V, Nr. 45).

d. Borck i Italien.

Gjennem Landsbyen St. Crispin, hvor Bønderne sultede i Marmorhytter, gennem Landsbyen Argentiere med dens Sølvminer og gennem Valdensernes Dale kom Borck dernæst til Turin. Her blev han udmærket modtaget af Marquien af Pianezza, Førsteminister hos Hertugen af Savoyen og Piemont, der

foreviste ham de herømte hieroglyfiske tabulæ Isiacæ fra Tiden før Kambyses, som man længe havde anset for tabte (se Borcks de ortu et progressu Chemiæ). En Disput med Lægen Torrinus om Hjertets Bygning og de nylig opdagede Spytkjertler gjorde ham bekendt ved Hoffet og skaffede ham Marquierne af Caraglies og St. Amians Bekjendtskab. Efterat have set Turins Oldtidslevninger tog han til Milano. Foruden Lægen Terzagus og den spanske General de Lerma omgikkes han her især med Manfred Septalius, Læge, Oldgrandsker og Eier af et godt Musæum. Borck siger i et Digt til dettes Forherligelse (delic. poet. Nr. 49), at de Gamle havde 7 Underværker; «septem alia» har Septalius vist os, medens han selv fortjener Navn af det ottende, baade i Henseende til Hoved, Hjerte og Haand. Hvad der desuden fængsler hans Opmærksomhed særligt i denne By, er det ambrosianske Bibliothek. I Pavia beundrede han Longobardernes gamle Kongesæde og Stadens udmærkede Bygningsmaade, især gjorde dens Taarne Indtryk paa ham, de mindede endnu bestandig om Norden. I Bologna hørte han Forelæsninger navnlig af den som Mathematiker og Digter bekjendte Ricciolus. — Ingen italiensk By satte Borck dog saa høit som Florents, Videnskabernes fornemste Sæde i Italien. Storhertugen Ferdinand deu 2den kalder han en anden Apollo og hans Broder Leopold, senere Kardinal af Medici, den gjenopstandne Mæcenas. De modtog ham ligesaa venligt som kort Tid efter hans Landsmand Steno (se hist. Tidsskrift 3die Række, 4de Bind, S. 17 f.), uden at han dog i nogen Maade kom til at lide Skade paa sin Tro som denne. Borck omgikkes venskabe-

ligt med Storhertugens Livlæge Francesco Redi, med Videnskabsmænd som Laurenzio Megalotti og Carlo Dati og benyttede det medicæiske Bibliothek med dets fortrinlige Haandskrifter. Om Borcks Ophold i Florents veed C. P. Rothe følgende romantiske Træk: at han helbredede en af alle Læger opgiven Prindsesse af Medici, der forelskede sig i Lægen og tilbød ham sin Haand, naar han vilde gaae over til Katholicismen, men at han modstod Fristelsen og reiste derfra, lønnet med store Rigdomme. Historien, hvorfor slet ingen Hjemmel anføres, synes lavet for at forklare, hvorledes Borck var bleven saa rig, og hvorfor han kaldte sit Kollegium «Medicæum.»

Fra Florents gik han over Pistoia, Lucca og Siena og kom endelig i Oktober 1665 til Rom. I Katholicismens Hovedstad levede Borck som sædvanlig et rent videnskabeligt Liv i Studier paa Bibliothekerne og i Omgang med Lærde som Grækeren Leo Allatius, Abbed Stephan Gradus, Oldgrandskeren Falconeri, Michael Angelo Ricci, Mathematiker og Theolog, Jesuiten Athanasius Kircher, Mathematiker og Sproggrandsker, Kardinal Pallavicini o. fl. Hans Ry var allerede saa stort, at Dronning Christine, der da boede i Rom, ønskede at lære ham at kjende. 'Denne »virago Palladia«, som Borck kalder hende, studerede dengang paa at gjøre Guld (Clarmundi vitæ clarissimorum virorum 5te Del, S. 55—67) og sendte ofte Bud efter Borck for at tale med ham om »den hemmelige Chemis Studium, Sandhed og Experimenter.« Kun i antiquarisk og i videnskabelig Henseende i Almindelighed gjorde den evige Stad Indtryk paa Borck, for Katholicismens Tillokkelser var han uimodtagelig.

Med Nordboens ædruelige Følelse staaer han i »den af Guld, Marmor og Tepper skinnende Basilika, hvor Eunuchers skjønnne Sang paakalder Guds Hjælp« (oratio jubilæa 1667), han smiler, naar han i St. Andreas Kirken hører Præsten prise Messers Hjælp mod Skjærsildens Plager (ibid.), med Naturforskerens kritiske Øie betragter han de formentlige Reliquier. En from Katholik »Mauritius David Divionensis«, der ofte ledsager ham, maa døie Meget af denne hans Kritik. Han viser ham det Latterlige i den uhyre Størrelse af St. Peters Fodspor i Stenen paa Palatinerbjerget, Peter maatte være en Gigant, om det skulde være hans. Han forhindrer Mauritius i at kysse Frelserens Fodspor i Stenen udenfor den capenske Port paa den apiske Vei ved at vise ham tydelige Tegn paa, at det nyligt er udhugget. Da de ere stegne ned i Fængslet Tullianum, Mauritius for at see den Kilde, der skulde være sprungen frem paa St. Peters Bøn, Boreck for at see det for Jugurtha og Catilinas Stalbrødre saa skjæbnsvangre Sted, og den geistlige Omviser har talt Meget om hin Kildes Mirakler, opdager Boreck bag Væggen Lyden af rislende Vand og strax tillige en Aabning, gjennem hvilken Vandet fra Byens Vandledninger var ledet derhen og forsynede Kilden med Næring, uden hvilken den maatte høre op med samt sine Mirakler. Det saakaldte Constantins Baptisterium paa viser han Mauritius af arkitektoniske Grunde at maatte være et antikt Bad og minder om Eusebius's Beretning, at Constantin blev døbt i Nikomedien og ikke i Rom; to Piger, der af en Præst fremvistes som Besatte, kalder han kun hysteriske — og saa fremdeles. »Cato undrede sig i gamle Dage«, siger han, »over at

den ene Haruspex kunde see paa den anden uden at lee, jeg undrer mig, dersom den snilde Præst i Vatikanet kan see paa en anden Præst uden at lee« (orat. jub. 1667). — Folkelivet i Rom havde Borck Leilighed til at see i en af dets mest karakteristiske Fremtrædelser, idet han var tilstede ved Karnevalet (dissertatio de furore poetico). Hans Ophold i Rom varede nemlig Vinteren over. I November afbrød han det kun ved en Udflugt til Neapel. Han tog dertil i et ridende Reiseselskab paa 32 Personer, hvoriblandt flere Fornemme; de havde forenet sig for Sikkerheds Skyld, da der var Banditer paa Veien (act. med. V, Nr. 47). Borck var navnlig taget til Neapel for at see Naturens Undere, — Vesuv var i Udbrud — Fænomenet i Hundegrotten observerede han, og da han traadte ind i den cumæniske Spaakvindes Hule, brast han i Sved (dissertatio de oraculis antiquorum). Han ønskede ogsaa at træffe en berømt neapolitansk Læge, Cornelius Consentinus.

e. Hjemreisen.

I Slutningen af Marts 1666 maatte Borck begive sig paa Hjemreisen, mindet om sit vakante Embede ved Universitetet. Han forlod nødigt Italien, skjøndt han skildrer Folkets Sæder som smittede med Troløshed og Edsbrud (dissertatio de contagio morborum et vitiorum). Han gaaer først over Apenninerne til Loretto. Her maa atter Franskmanden Mauritius og de katholske Legender holde for. Da de sidde sammen i den hellige Jomfrus Hus fra Nazareth i de Tilbedendes Skare, og Borck nøie seer efter, hvad Huset egentlig var bygget af, siger Mauritius: »Hvor

er din Fromhed? hvorfor dreier Du saadan Øinene hid og did? Stedets hellige Rædsel har næsten bragt mig ud af mig selv og sat mig i Paradisets Forhal.« — »Betragt dog,« svarer Borck, »førend Du lader Dig bringe ud af Dig selv, disse Stene; jeg vil sværge paa, de ere ikke komne over Havet, men udhugne af Nabobjergene her; igaar saae vi samme Slags i Macerata, iforgaars i Spoleti.« En Kanonikus, der hørte Noget af Samtalen, sagde: »I see paa de hellige Stene, ja — hele Italien har ikke deres Mage!« Borck rødmede over saa stor Uforsømmethed og tog Anledning, da de kom udenfor, til at minde sin Led-sager om alle de katholske Bedrag, han havde paavist ham. Mauritius sukkede og gav tydeligt tilkjende, at han vendte tilbage til sit Fædreland som slettere Katholik, end han var gaaet ud derfra (*oratio jub.*). — Derfra gik Veien til Ancona, Rimini, Pesaro, Ferrara, Venedig og Padua, hvor Borck indførtes hos Octavius Ferrari (den Yngre), Filolog og Oldgrandsker, Petrus de Marchettis, Professor i Anatomi og Chirurgi, Lægen Offredus, Historikeren Jakob Zabarella (den Yngre) o. Fl.; derpaa atter til Venedig, hvor han besøgte Ludvig de Comitibus, Læge og Chemiker, Otto Tacken, en tydsk der nedsat Læge o. Fl. (I Rostgaards Samling Nr. 275, 4to findes en lille Afhandling, skreven paa Italiensk med Borcks Haand, kaldet: *del governo della republica di Venetia* — bagefter staaer en lille Opsats overskreven: *resurgit altius afflicta virtus* —). Derefter tog Borck Veien gennem Tydskland over Trident, München, Augsburg, Tübingen, Strasburg, hvor han besøgte Lægerne Johan Albert Sebiz og Johan Boecler, Heidelberg, Frankfurt og Bonn til Hol-

land. Han gjensaae sit første saa kjære Opholdssted i Udlandet under sørgelige Forhold, Pesten havde bortrevet mange af hans Venner; med de tilbageblevne fornyede han Bekjendtskabet. Over Franecker, Grøningen, Embden, Hamburg, Lübek og Kiel vendte han tilbage til Kjøbenhavn. I November Maaned 6 Aar efter sin Afreise stod han atter her, i Studier og Omgang med Lærde modnet til en rig Forfatter- og Universitetsvirksomhed.

Fjerde Kapitel.

Manddommen og dens Gjerninger.

---

a. Borcks videnskabelige Standpunkt i Almindelighed.

Borck blev ved sin Hjemkomst udnævnt til Forstander for det kongelige Laboratorium, han tiltraadte sin Virksomhed som Professor i Filologi, Botanik og Chemi, han blev en Læge med udbredt Praxis, der baade af Frederik den 3die og Christian den 5te udnævntes til kongelig Læge. En Frugt af al denne Embedsvirksomhed ikke mindre end af den Lærdes Grandskninger i Studerekamret have vi i den rige Forfattervirksomhed, der hævder ham et Navn i den danske Literaturs Historie. I den danske — sige vi, og dog har Borck ikke ladet en eneste dansk Linie trykke; men Aanden og Tonen er dog den danske; hvad der er undfanget af en dansk Tænker, taler gjen-

nem den fremmede Form til en dansk Opfattelse. Borck er national, idet han bærer sit Folks aandelige Eiendommelighed, dets Styrke og Svaghed, til Skue — skjøndt han vrager Modersmaalet og kun er veltalende i et dødt Sprog. »Journal des scavans« af 1705 (S. 1008 f.) siger, at Borck bærer sig ad som Tydskerne, han har saa mange Citater. Dette er kun en tilfældig ydre Lighed, ud af hvert af hans Skrifter træder tvertimod en dansk Videnskabsmand os imøde. — Den Mand, der i sit Ungdomsarbeide, parnassus in nuce, havde sunget Latinens Lovsang, bliver theoretisk som praktisk dens Bannerfører gennem hele sin Forfattervirksomhed. »Hvorfor have da Fyrster og Stater over hele Europa indrømmet dette Sprog Herredømmet over Kunster og Videnskaker?« spørger han. Roms politiske Herredømme var Anledningen dertil — lyder Svaret — men det ophørte ikke med dette, thi dette Sprog er fyldigere, stærkere og mildere end alle andre Sprog. Det adledes ved at staae over Christi Kors; det overgaaer Græsk og Hebraisk, som det stod jævnsides med, ved at være bestemt til at være det Sprog, der over hele Jordens Kreds skulde udbrede de Velgjerninger, som vi skyldte Christi Kors. Der er ingen ædel Kunst, ingen Videnskab, intet filosofisk, mekanisk eller aandsdannende Studium, som ikke har hentet Lys, Kraft og Dannelse fra dette Sprog (*disseratio de studio latinitatis puræ* 1686). Det latinske Sprog er den berømteste Vogter og Fortolker af hellige og profane Skrifter (*cogitationes de variis latinæ lingvæ ætatibus*). — Da Borck stiller det latinske Sprog saa høit, da han betragter det som Videnskabens eneste og nødvendige Form, maa han i høieste

Grad være betænkt paa at hævde dets Renhed, hvortil han virker direkte ved Rækken af sine filologiske Skrifter, der gaae ud paa at rense Latinene, forædle Smagen derfor, udbrede Kundskaben om dens Forfattere, og han maa med Afsky og Harme træde op mod Samtidens daarlige Latin. Han revser den for det Latin, der tales paa Kommunitetet og Universitetet (*dissertatio de usu logices*). Latinens Udarten, dens Besmittelse med Barbarismer er «*seculi nostri sinisterritas*»; da Latin ingensteds tales af en lav Almue, men alene skylder de Lærde sin Lov og Regel, hvorfor haanes da denne de Gamles ærværdige Tale med gigantisk Trods og plebejiske Vaner, hvorfor skjændes det straalende, majestætiske Aasyn med smudsigt Dynd? En i Aarhundreder bevaret Mumie kan i et Øieblik gaae op i Luer — det latinske Sprog er bevaret ved Balsam, Myrrha og Røgelse, men tillades det de Dumdristige at gaae udenfor de bedste Forfatters Talebrug og vilkaarligt indblande nye Fraser og Ord, vil det i kort Tid være ude med dette Sprogs Værdighed og Glands, det vil af den Vise betragtes som en Skjøge, afblomstret ved udsvævende Kjærlighed til alle Folk. — «Dersom Cicero levede op i vor Tid,» siger han videre, «og hørte dens Latin, vilde han sige, det var Punisk eller Sarmatisk.» Saaledes i den ovenfor citerede *dissertatio de studio latinitatis* puræ. Han nævner heri, hvorledes man i Tydskland, Frankrig og Italien har dannet Selskaber for at udvikle Modersmaalet, men ikke en Tanke falder ham ind, om et sligt Foretagende ikke ogsaa var værdt at prøve i Danmark, ikke falder det ham ind, at netop al den Usselhed i Latinene, han omtaler, var et Forbud

om en ny Form, om et Gjennembrud af det Hjemlige, da man trods al Kunst og Flid aldrig kunde faae det Fremmede til at blive Andet end Fremmed. Selv gaaer han visselig foran med denne Kunst og Flid. Han er i Sandhed Professor i humaniora, han viser praktisk, hvad eloquentia er. Saa rig, saa klar, saa let er hans Latin — som nogen Dansk kan skrive den. Det Almindelige hos Samtid og Eftertid er at hæve ham til Skyerne for hans Latin, men dog skulde heller ikke han ganske gaae Ram forbi, Niceron rynker paa Næsen ad hans Latin i Afhandlingen de causis diversitatis lingvarum og siger, at man skulde ikke troe, det var ham, der havde skrevet om Renheden af det latinske Sprog, ikke at tale om, at hans Hovedmodstander Conring laster hans Latin.

Enkelte Gange er Borcks Stil tør og noget opramsende, men oftere bliver den livlig ved at behandle selv de mest videnskabelige Gjenstande i et poetisk, billedrigt Sprog (især i Dissertationerne f. Ex. de sangvine), ikke sjælden krydres den ved et humoristisk Anstrøg, i Polemikens Hede syder den af Liden-skab og bryder ud i Sarkasmer.

Men hvad er da det Indhold, Borck vil have frem gennem denne af ham saa høit roste, saa ivrigt dyrkede Latin, hvad er det for et videnskabeligt Standpunkt, han hævder? — »De Gamles Skrifter og de Nyeres Bekjendelser vidne,« siger han (dissertatio de sangvine 1676), »at Filosofien er den evige Guds Gave, og at den giver Sjælen Længsel efter ham, men man er kuu uenig om Veien, ad hvilken man kommer til dette Maal.« I Modsætning til Fortidens Autoritetstro — »at sove i Aristoteles's Favn, vandre Thomas's og

Scotus's Vei« (dissert. de menstruis chemicorum 1686) — kjender han kun een »regia via« til Visdom, mens alle andre Stier lede til Afgrunde (dissert. de experimentis botanicis 1675) — det er »naturam in natura investigare« (dissert. de sangvine), at anstille Experimententer. Det er paa Erfaringens brede Basis, han bygger sit System — »magistra experientia« (dissert. de animalibus hieme sopitis 1680). »Ved Experimententer kommer man sikkrest til den menneskelige Visdom : Filosofiens Maal. Saalænge man ikke lægger Vind paa Experimententer og det med Klogskab og Omsigt, er hele Filosoferingen svævende og faldefærdig, ikke ulig Semiramis's Haver, som styrtede sammen i Ruiner og Tombhed, naar man borttog Støtterne, hvorpaa de hvilede. Hvo vil finde sig i luftige Deklamationer og Ordkløverier, naar det gjælder Tingenes Natur? Hvo vil rose den Visdom, der er virksom i Haarkløverier, flittig i at forplante de Gamles Synder, men blødagtig og lad, naar det gjælder at røre ved en Byld?« (de experim. botanic.). — Det er uværdigt for en Filosof at sige, at Noget kommer af »en skjult Egenskab,« det er Intet at svare. Alle Ting i Universet ere skabte af den viseste Bygmester, i Vægts, Maals og Tals Kategorier, de ere Maskiner, indrettede med de sindrigste Bevægelses og Virksomheds Organer. Anatomen seer i den mindste Finger et rigt Forraad af Organer, i den ringeste Negl forskjellige Voxekræfter. Naar Anatomens Visdom staaer stille og ikke kjender Andet i en Fibre end en Fibre, Andet i Benene end Ben, træder Øiet til, bevæbnet med Mikroskopet, og seer fuldt af Beundring en ny Bygning; og naar Mikroskopet ikke rækker længer,

træder Chemien til og viser i alt Legemligt de 5 Substantser, Aand, Olie, Salt, Jord og Vand* (dissert. de qualitatibus occultis 1682). — At have aabnet denne Erfaringens Vei til Visdom anseer han for sin Tids høieste Fortjeneste. Sokrates var vel ogsaa en Erfaringens Filosof (de exper. botan.), men det er dog egentlig først nu, at Europa er vaagnet op, som af en Endymions Søvn (dissert. de sangvine), nu strider man ikke længer om Ubetydeligheder, men om selve Principerne, den første Begyndelse; Naturvidenskaben tilstaaer sin Svaghed og iler daglig fremad til større Fuldkommenhed (dissert. de acido et lixivo 1677), hodie per experimenta philosophari coeptum est (dissert. de furore poetico 1680). — Et praktisk Resultat af denne Experimenteren seer han ogsaa i Overvindelsen af gammel Overtro. Han anfører i sin dissertatio de succino 1681 en lang Række af saadanne da overvundne overtroiske Meninger*).

Men, overfor denne ædruelige Realisme er det

---

*) Som interessant Bidrag til Datidens Standpunkt turde maaskee nogle af de vigtigste Punkter anføres her: at Krystal var Is, hærdet ved lang Kulde; at Magnetens Kræfter sløvedes ved Løgsoft; at en Amethyst paa Brystet gjorde ædruelig; at Basiliken dræbte ved sit Blik; at Elefanten ingen Led havde i Benene; at Heste og Duer ingen Galde havde; at Bjørnen istedenfor Unger fødte et uformeligt Stykke Kjød, som den ved at slikke paa senere gav Lemmer; at Salamanderen kunde leve i Ilden; at Chamæleonen levede af Luften; at Pelikanen nærrede sine Unger med sit Blod; at Solen hoppede Paaskedag; at Svanen kun sang i sit sidste Øieblik; at det var uheldigt paa en Reise at møde Harer, heldigt at møde Ulve; at Æthioperne ere sorte paa Grund af Kams Forbandelse; at Hannibal havde sprængt Alpernes Klippemasser med Eddike; at Muhameds Kiste holdtes svævende ved Magneter; at Skoen falder af, naar Hesten træder paa en Tussilago (Følfod).

mærkeligt at finde et helt Gebet, hvor Mørket endnu ruger, hvor Borck færdes med mystisk Tanke og Tale, hvergang han betræder dets Helligdomme. Erfaringsvidenskaberne havde dengang endnu ikke ganske revet sig ud af Eventyrets Verden, og Borck var heri sin Tids Barn. Den mysteriøse Hermes Trismegistos staaer for ham som et Indbegreb af al Visdom, Opfinder af alle Kunster og Videnskaber, af Chemi, Arithmetik, Geometri, Astronomi, Grammatik, Musik, Maal og Vægt, Handel, Lovgivning, Gesandtskaber og Fredslutninger — han tager ham ikke som en Mythe, men som en virkelig Person, en Menneskeslægtens Velgjører, hvis Virken og Skrifter han eftersporer. Hermes's Visdom blev de gamle Ægypteres; denne finder i Borck en begejstret Talsmand, han sætter den over den antike græske. Denne dunkle Visdoms Fornyere i den senere Tid, Paracelsus og Borro, blive derfor ogsaa, navnlig den sidste, store Mænd i hans Øine. Hermetiske Kure o: Helbredelser ved Hjælp af Metaller bryder derfor vor dygtige Læge ikke Staven over; Metallernes Forvandling, Guldmageri, ere derfor Maal, som vor dygtige Chemiker efterstræber. — En lignende Mysticisme paa et andet Gebet findes, naar den besindige Filolog hengiver sig til Fantasier om et Universalsprog, et Adams-Sprog, der for Alle udtrykker Tingenes Natur umiddelbart, der tvinger Dyrene til Lydighed og helbreder Sygdomme (*dissertatio de causis diversitatis lingvarum 1675*).

Men det omfattende Hovedstandpunkt er og bliver dog Erfaringens. Saaledes er Borck Chemiker: han sætter Chemiens Methode i at opløse Legemerne i deres enkelte Stoffer og dernæst forbinde, hvad der

har vist sig ublandet. Vanskeligheden bestaaer deri, at man endnu mangler en Opløser af alle Metaller og Mineralier, et menstruum universale $\circ$: en Vædske, som i Løbet af en chemisk Maaned (2 Gange 40 Dage) opløser alle Legemer fra Grunden af, der (ligesom Blodet gaaer over i Ernæringsstof) gaaer over i det opløste Legemes Substants og ikke kan skilles derfra. Findes end ikke en saadan, arbejder Experimenteringen paa et menstruum particulare $\circ$: en Vædske, der kan opløse de fleste Legemer og forene sig med dem (dissertatio de menstruis chemicorum 1686). Chemiens Opgave er at efterspore alle Naturens Hemmeligheder, Elementernes inderste Væsen, Planternes skjulte Forhold, Dyrenes Dunkelheder, undersøge Alt, beundre, rose og opløfte Skaberens i hans Gjæringer, thi Chemien aflægger det herligste Vidnesbyrd om Guds Visdom og Magt. Men Chemien er en Penelope, til hvem ikke blot kloge, men ogsaa taabelige, uvidende, drukne og ubetænksomme Beilere optræde; dersom hun har skuffet Nogens Haab, maa han huske, at hun hader de i Haabet Umættelige, huske, at Eleusis ikke aabenbarer sine Mysterier for Alle. Chemiens Nytte viser sig i Filosofiens Fremskridt, idet den opklarer Naturens Forhold, i Medicinens Fremskridt, idet den skaffer bedre Lægemidler, i Krigsførelse, Metallers Forarbejdning, Livets Bekvemmeligheder osv. — Saaledes er han Botaniker: det er især Planternes Frø, han vil have undersøgt og gjort til Princip for Slægtinddelingen; at undersøge Planter, siger han, har været en ædel Beskjæftigelse ligefra Orpheus's Tid, som Konger og Fyrster ikke have undset sig ved; Ingen er udelukket derfra, enhver kan anvende en lille Tid af sit

Otium til Experimenter; de kunne drives som Kryderi blandt alvorlige Forretninger, af Dilettanter, og ikke desto mindre tjene til at afgjøre mangt af Botanikerne endnu omtvistet Spørgsmaal (de experim. botan.*). Saaledes er han Anatom: Acta medica Hafniensia bugner af smaa Beretninger fra Borcks Haand om hvad han ved sine Dissektioner har fundet baade af Normalt og Abnormt i Dyr og Menneskers Legemer; i sin dissertatio de sanguine meddeler han, hvad Experimenter have lært os om dette fælles dyriske Princip for Bevægelse, Ernæring, Varme, Liv og Død, hvorledes det opstaaer, bevares og fordærvs, hvorledes tilsidst dette virkelige perpetuum mobile bliver roligt.**)

Dette som almindelig Oversigt. Den følgende detaillerede Skildring af Borck som Forfatter og Universitetslærer vil give den sin yderligere Begrundelse.

b. Borck som filologisk Forfatter.

Borcks Ungdomsskrifter ere alt skildrede, hans Manddoms modne Arbejder staae endnu tilbage***).

*) En Afhandling, om hvis Dokumentation det endnu paa Øders Tid hedder (i Rottbølls Afhandling om Urtelærens Tilstand i Danmark, Vidskbs. Selskabs Skrifter gl. Smlg. 10. Del S. 373), »at intet af de største Lys i Videnskaben nuomstunder skulde skamme sig derved.« —

***) Om Borck som Anatom se Skjelderups Program til Reformationensfesten 1811.

***), Fortegnelse over Borcks Værker og Efterretninger om disse findes mer eller mindre fuldstændig i: Autobiografien; Vindings oratio funebris; Cimbria literata; Jacobæus's Universitetsprogram 1690; Bayles dictionnaire historique-critique; acta eruditorum An. 1694 og 97 Lipsiæ; Tenzel: monatliche Unterredungen einiger guten Freunde von allerhand Büchern und annehmlichen Geschichten 1694; Mollers specilegium hypom-

Vende vi os først til Borcks filologiske Skrifter og tage denne Betegnelse i videre Forstand, regnende dertil ogsaa hans lingvistiske, æsthetiserende og antiquariske Skrifter, støde vi efter Tidsfølgen først paa hans *lingva pharmacopoeorum sive de accurata vocabulorum in pharmacopoliis usitatorum pronuntiatione*, 1670 (94 Sider 4to). Dette Værk skylder en bestemt historisk Foranledning sin Tilblivelse. Kort

---

nematum ad Alb. Bartholini librum de scriptis Danorum; Adolf Clarmundi vite clarissimorum in re literaria virorum das ist Lebensbeschreibung etlicher Hauptgelehrten Männer, 5te Del, Wittenberg 1706; Allgemeines historisches Lexicon 1ste Udg. ved Buddæus; *historiæ bibliothecæ Fabricianæ pars V auctore Joanne Fabricio*; Th. Bartholin de medicis poetis; J. P. Nicéron: *Nachrichten von den Begebenheiten und Schriften berühmter Gelehrten mit einigen Zusätzen*, herausgegeben von Sig. Jac. Baumgarten, 15de Del 1757; *Bibliotheca, ordine chronologico recensens Daniæ, Norvegiæ, Islandiæ et Holsatiæ auctores et libros scientias naturales tractantes. Digessit M. T. Brünnich. 1783*, samt les progres de l'histoire naturelle en Danemarck et Norvège 1783 par Brünnich; Burchardi Gotth. Struvii *introductio in notitiam rei literariæ; journal des scavans 1705*; Christ. Weisii *epistolæ selectiores*, Budissæ 1715 (S. 345, Nr. 37); *Catalogi auctorum, qui librorum catalogos, indices bibliothecarum, virorum literatorum elogia vitas aut orationes funebres scriptis consignarunt, auctarium ab Antonio Teisserio, Genevæ 1705* (S. 214—15); *Lindenius Renovatus sive Joannis Antonidæ van der Linden de scriptis medicis libri duo* ved Georg Abrh. Mercklinius (S. 848—54); *Cornelii a Beughem apparatus ad historiam literariam novissimam, conspectus 1—4, 1689—1701* S. 62 og samme Forfatters *Bibliographia medica et physica 1681* (S. 38—39) og *Syllabus recens exploratorum in re medica, physica et chemica 1696* S. 9 og 210—15; *Bibliotheca septentrionis eruditi 1699* ved Moller o. Fl.; *Pandectæ Brandenburgici* ved Christofer Hendreich 1699 (S. 665); *Medicus gravissimus humanitatis studiorum vindex a Jacobo Burckhard 1716*; — *Zedlers og Jøchers Lexika*, Worms og Nyerups. — Som oftest findes i disse Skrifter en kort Biografi af Forfatteren, Bearbejdelser af hans Autobiografi.

før dets Udgivelse havde nemlig paa kongelig Beta-
ling de kjøbenhavnske Læger og Apothekere holdt et
Møde for at ordne Farmaciens Anliggender og fastsætte
Prisen paa Lægemidler. Der viste sig paa dette Møde
stor Vankundighed i Udtalen af de fremmede Benæv-
nelser paa Planter og Lægemidler. Da Borck ikke
ansaae dette for ligegyldigt, ihukommende Ciceros og
Ovids Fortælling, hvorledes en Skuespiller i Rom selv
af Mængden blev udpebet, naar han afveg fra Quiri-
ternes sædvanlige Udtale, som Exempel paa i hvor
høi Grad Udtalen bør hævdes i et dannet Sprog,
gjorde han ved dette Skrift et Skridt til at afhjælpe
Manglen for de pharmaceutiske Udtryks Vedkommende,
i Haab om ved sit Exempel at faae En, der havde
mere Tid at raade over, til at gjøre det Samme for
de medicinskes Vedkommende. Tidligere udgivne
Lexika og Prosodier manglede nemlig tekniske Ud-
tryk. Det er væsentlig latinske Ord, han afhandler;
de i Latinen indførte græske, arabiske og indiske maae
følge Latinens Regler, med mindre de ere vedblevne
at være fremmede. For en stor Række alfabetisk ord-
nede Flerstavelsesord angiver han da en ligesom i
hans «*parnassus in nuce*» paa Citater af latinske Dig-
tere begrundet Regel for Udtalen. Her foreligger
altsaa et Lydlæren angaaende Værk i lexikalsk Form
med en bestemt praktisk Tendens.

Borcks næste Skrift i Rækken er hans: *de cau-
sis diversitatis lingvarum dissertatio*, Anno
1675 (29 Quartsider — paa ny udgivet 1704 i Jena i
4to og Quedlinburg i 8to og atter 1720 i Jena). Det
er en Theori om Sprogets Opkomst og Udvikling, han
leverer: Gud har lært Mennesket Sproget, Exempler

vise os jo, hvor lidet et til sig selv overladt Menneske kan udtrykke sig i Tale, siger han, og gaaende ud fra Biblen skildrer han, hvorledes et oprindeligt Sprog, rigt paa Ord, der vare Gjenstandenes Natur adæquate, af den alvise Skaber var dannet og meddelt de første Forældre paa en Tid, hvor Sandser og Indsigt kunde bruges i fuldeste Friskhed; hvorledes dette Sprog varede uskadt i flere Aarhundreder indtil Babels Taarnbygning. Det hellige, rene, adæquate Sprog blev da til flere Sprog og Dialekter, hvorledes vides ikke, thi hvad der skete ved en Forvirring, kan ogsaa kun opfattes forvirret af Efterkommerne. Forsaavidt tager han den bibelske Beretning, som den foreligger, han røkker ikke den overnaturlige Forklaring af de forskjellige Sprogs Tilblivelse, han støtter den med plausible Hypoteser om hvorledes der ved Forvirringen ikke opstod hele Sprog, men kun Begyndelsesgrunde til de forskellige Sprog, hvorledes Hebræerne beholdt det gamle Sprog fremfor alle Andre, de øvrige Folk kun Fragmenter derat, fordreiede i Udtale, Bøining osv. Dernæst fører han Sagen videre ad den naturlige Forklarings Vei: Forskjelligheden i Sprog kommer af det forskjellige Klima, hvor Folkene kom hen, de forskellige Naturlyd, blandt hvilke de levede, den spæde Alders Opdragere, som Mødre, Ammer, Lærere osv., den almindelige jordiske Omskiftelighed, der ogsaa rammer et Sprog, Skjødesløshed endelig hos de Talende. Var først paa denne Maade den menneskelige Tale opløst i 3 eller 4 Sprog, opstod snart utallige af andre Grunde: de i Krigen Overvundne fik Seierherrens Sprog, Kjøbmanden lempede sig efter sine Kunders Sprog, en ny Religion førte nye Ord med sig, Mand og Hu-

stru føiede sig efter hinandens Tale, Indvandring og Berøringer mellem Nabofolk forandrede Sproget, (som Exempel herpaa siger han interessant nok: »Vore Flensborgere vakle mellem Dansk og Tydsk, intet af de to Sprog have de ganske, fordi de have begge«.) Vennen efterligner Vennens Sprog, den Ringere den Høieres. Han regner da, at der for Tiden er 17 Modersprog i Europa foruden utallige Dialekter. Blandt hine sætter han Dansk; det er ingen Aflægger af Tydsk, om det end har mistet Meget af sin gamle Renhed; Beviset er en Række rent danske Ord, han anfører, som «Barn, Bord, Skiffve» osv. Leilighedsvis kommer han saaledes til at aflægge et interessant sproghistorisk Vidnesbyrd for Danskens Vedkommende. Udtalelserne om et Universalsprog, hvormed dette lille Skrift ender, have vi alt ovenfor taget i Betragtning (se S. 84). — Ret træffende kritiserer Journal des scavans af 1705 denne Afhandling med følgende Ord: «on n'y trouvera pas des recherches curieuses, il n'y a rien que de fort commun; mais à quelques observations pres, tout y est d'ailleurs assez raisonnable.» —

Ligeledes af Aar 1675 er Olai Borrichii cogitationes de variis Latinæ lingvæ ætatibus et scripto illustris viri Ger. Joann. Vossii de vitiis sermonis. Accedit ejusdem defensio nomine Vossii et Stradæ adversus Gasp. Scioppium (314 Sider 4to). Det er skrevet paa Opfordring af Griffenfeldt (Cimbr. lit.) og tilegnet ham. Tilegnelsen forsvarer vore barbariske Fædre mod Beskyldningen for, at de ved deres Indfald i Romerriget havde fordærvet det latinske Sprog; var det ogsaa Tilfældet, vilde «tempora Griffenfeldiana» vide at raade Bod derpaa som paa alt An-

det. «Lad Wolsey være stor for Britten», hedder det i det følgende, af mythologiske Billeder overstrømmende, Dedikationsdigt, «Guzman for Spanien, Richelieu for Franskmanden, Stilico for Romeren, Dansken misunder dem ikke, han har i den ene Griffenfeldt Alt, hvad de romerske Fædre fordem saae i Curier og Catoer, hvad Pompilius gjorde for Byen og Josef for Farao». — Borck tildeler (med Scaliger og Vossius) det latinske Sprog de samme Aldere som et Menneskeliv: en Barndom, en Ungdom, en Manddom og en Alderdom, — en Død med følgende Opstandelse. Han fordeler de latinske Forfattere paa disse Aldere uden strengt at følge Chronologien; i Ungdommens bedste Flor sættes Cicero, «Manden af det mest himmelske Geni, der gav Sproget Kraft og Marv og hævdede denne sin Fosterdatter næsten over den forhen fuldkomne græske Veltalenhed»; Videnskabernes Gjenfødselse, Dantes og Petrarca's Tid, er Sprogets Gjenopstandelse, fra den Tid vandrer det med store Skridt mod Maalet, en Tid som Augusts og Vespasians. Denne Inddeling i Aldere hævder han overfor den almindelige i en Guld- Sølv- Kobber- og Jernalder. — Blandt dem, der have anticiperet Latinens nysnævnte Maal nævner han «to straalende Lys i de humane Videnskaber», Scioppius og Vossius, men han mener dog nu, som for 15 Aar siden i sin Disputats «de lexicorum latinorum jejunitate», at de i deres Iver for Latinens Renhed ere gaaede for vidt, have oprykket meget Godt med Ukrudet. Han paaviser da, hvilke Ord Vossius i sit Værk «de vitiis sermonis» med god Grund har afvist (idet han anfører det rette Ord overfor det falske, to Kolonner: vitiosa og latina, alfabetisk

ordnede, f. Ex. abatissa — dux et rectrix virginum Deo sacrarum), men dernæst har han en Række Ord, som Vossius har erklæret for feilagtige, og som dog ved nøiagtig Forfatterlæsning vise sig enten frie for enhver Feil eller langt ældre, end Vossius har troet — en storartet ræsonnerende Ordfortegnelse med Bevissteder af Forfatterne, en Bearbejdelse og Udvidelse til et mange Gange større Omfang af den lignende Liste i *disputatio de lexicorum jejunitate*.

Derefter følger (S. 268—83) «Forsvar i Vossii Navn mod Scioppius.» Denne erklæres visselig for en stor Mand i Literaturen, men for at kunne være langt større, dersom han vilde afholde sig fra saarende Bitterhed. «Han har selv givet Folk Lov til at kritisere sig», og benyttende sig heraf paaviser Borck nogle af hans Feiltagelser i Bedømmelsen af latinske Ords Godhed. Det Samme gjør han i Slutningsstykket: «*Pro Strada judicium de scripto Gasparis Scioppii, cui titulus est Infamia Famiani*» (Famianus Strada er et Pseudonym for Jesuiten Pieruccius). — Erasmus Bartholin siger med Rette i sin Censur over dette Skrift, at man af disse cogitationes kan see, hvor megen Pris Oluf Borck satte paa det latinske Sprog, hvormegen Flid og Studium han anvendte derpaa. Clarmundus roser ligeledes den høiere Kritik, han anvender i dette Skrift, Burckhard (i *medicus humanitatis studiorum vindex*) hans Omhu for Latinen. — Det er hans filologiske Hovedværk, et Værk, hvor han paa det Fuldkomneste udvikler sine Anskuelser om Latinens Væsen, og hvad der skal gjøres for dens Studium. Det udgaves atter 1691 (med Forfatterens Levnet) i Anhalt-Köthen og

optoges i consilia et methodi aureæ studiorum optime instituendorum ved Thomas Crenius, Rotterdam 1692.

I de nærmest følgende Aar 1676—81 leverer Borck 7 Dissertationer «over Digterne» og udgiver dem først særskilt og 1683, paa Opfordring, samlede under Titlen: «Dissertationes academicæ de poetis», tilegnede Frederik Greve af Ahlefeld Langeland. — Fortalen til dette Skrift er mærkelig ved sin Kritik over Aristoteles's Regler for episk Poesi; Borck viser, hvor mangt fortrinligt Epos og hvor meget fortrinligt Stof til et Epos, Aristoteles's snevre Regler udelukke: den christne Tros Hovedstykker og Mirakler f. Ex., naar man kun maa besynge «det Sandsynlige.» — Argonautica, Heracleis, Theseis og Achilleis o. Fl. maatte forkastes, naar man kun maa besynge «det Udmærkede, Efterlignelsesværdige,» — Iliaden og Æneiden forkastes, naar Handlingens Eenhed uden Episoder strengt skal hævdes. — Efter en saadan Dokumentering ex consensu gentium uden Indgaaen paa æstetiske Principer forkaster og dømmer han Aristoteles med Haardhed: han har opstillet slige Regler blot for at stille sit Talent til Skue eller af Avind mod Plato, men han er ikke Tingenes og Kunstens Norm, han bør selv føres tilbage til Normen. — Denne Kritik, der skal være et Forsvar for de Digttere, han vil behandle i Værket, angiver han som Brudstykke af tidligere holdte Forelæsninger, hvorved den jo tillige faaer Interesse som Bidrag til Bedømmelsen af hans Docentvirksomhed. Selve Værket, de 7 Dissertationer, 174 S. 4to, begynder med at paavise, at Poesien næsten er lige saa gammel som Verden, hvorledes den findes samtidig med Musiken i Genesis 4de og Exodus 15de

Kapitel og er udviklet efter Symmetriens Regler hos det gamle Testamentes poetiske Forfattere, hvorledes Ægypterne have lært den af Hermes, Grækerne af Orpheus, hvorledes den hos Latinerne først dyrkedes af Salierne, hos Gotherne af Barderne, hos Nordboerne af Skjalde, hvor Hjarne blev Konge og Versene huggedes i Sten. Efter en derpaa følgende Betragtning af Poesiens Nytte (hvorom senere) gaaer han over til en Inddeling af den i 4 Klasser: episk, elegisk, lyrisk og dramatisk Poesi og kommer nu (Slutningen af 1ste Dissertatio) til Værkets egentlige Øiemed at give en Oversigt over Digternes Liv og Værker fra Begyndelsen af til hans egen Tid. Det er som i et Lexikon, en kort Artikel om hver, kritisk begrundet. Vidtløftigst er han ved de gamle latinske og græske Digtere (Cicero kommer med som «poeta non infimi spiritus»), efter Poesiens Opsving ved Petrarca ere Digterne derimod saa utallige, siger han, at skulde de afhandles, vilde Værket blive et Volumen, ikke en Dissertatio, det bliver derfor kun udvalgte Digtere, han betragter hos Europas dannede Folk (for Oversigtens Skyld alfabetisk opstillede), hos Italienerne, Franskmand, Spaniere, Portugisere, Tydskere, Hollændere, Englændere, tildels ogsaa Polakker og Preussere. Interessantest ere for os Sektionerne 213—30 (S. 163—74), der afhandle nogle danske (og holstenske) Digtere (optagne af Rostgaard i «deliciæ poetarum»), hvorved en Del literærhistoriske Notitser ere blevne bevarede. Der tages ogsaa Hensyn til Digterne i Modersmaalet. «Tidligere som hos Peer Laale, Andr. Velleius o. Fl.», hedder det, «vare de danske Vers stammende, fra Arreboes Tid er de danske Rhythmers Glands frem-

skreden saa langt, at de kunne vove at kappes med hvilkesomhelst i Europa i Behagelighed og Ynde.» — I «*deliciæ poetarum*» læses af Henrik Harder et Epigram til Ære for dette Værk: Borck har givet de døde Digtere Liv — «*quot chartis memoras tuis poetas, Tot te, dignus es, ut canant poetæ.*» Det vinder almindelig Ros, og et Tillæg til det udkommer i «*specimen analectorum ad eruditissimi viri Olai Borrichii dissertationes de poetis*» ved Filizius og Eckhardus, Leipzig 1696, hvor der omtales en Del Digtere, Borck har forbigaaet i sit Værk, navnlig ham selv.

Et lidet Skrift, der hurtigt oplevede flere Udgaver er *Conspectus præstantiorum scriptorum Latinæ lingvæ in gratiam juventutis academicæ, compendio repræsentatus ab Olao Borrichio, 1679—(1682, 91 (Cimbr. lit. har derfor 98) og 1705) 29 Sider 4to.* Det latinske Sprogs Udvikling, Blomstring og Affald bestemmes kortelig som i Afhandlingen de variis ætatibus lingvæ Latinæ til 4 Aldere, dets Forfattere fra Cato Censorius til Videnskabens Gjenfødelse fordeles paa disse og skildres i Korthed. Behandlingen er den samme som i Skriftet om Digterne, af hvilke nogle her tages med, den samme Anordning er der, og de samme Hensyn tages.

Atter et Skrift for at hævde Latinens Renhed er *Olai Borrichii Analecta ad cogitationes de lingva Latina. Accedit Appendix de Lexicis Latinis & Græcis cum indice addendorum ad Fori Romani literam C. 1682.* Det er en venskabelig Kritik over Christofer Cellarius, Professor literarum humanarum i Halle, og Forsvar for hans egne cogitationes de variis lingvæ Latinæ ætatibus. Cellarius havde nemlig skre-

vet et Værk «antibarbarus Latinus» 1677 og senere, efter at have lært Borcks cogitationes, «curæ de barbarismis et idiotismis Latini sermonis posteriores» 1680, der retter en Del i det første og i Borcks cogitationes, hvem han dog er enig med i Hovedsagen. Borck glæder sig over slige Skrifter, dersom Flere vilde bære sig saaledes ad, vilde snart Latinens gamle Værdighed oprettes, thi det er ikke Enkeltmands Sag. I nærværende Skrift vil han, da han stræber til samme Maal som Cellarius, og det altsaa ikke kan være denne berømte Mand ubehageligt, med samme Frihed dømme hans «curæ posteriores» som denne Borcks «cogitationes», uden Bitterhed og Vrede, alene af Kjærlighed til Sandheden. Udviklingen følger samme Gang og Anordning som i «cogitationes», der handles især om Grændserne for de forskjellige Sprogets Aldere og enkelte Glosers Værd — hvori han afveg fra Cellarius. Hans mange Forretninger hindre ham i at sige Alt, hvad der burde siges om Cellarius's lærde Værk, men han trøster sig med dennes Ord: «in magna sylva boni venatoris est indaganter feros quam plurimos capere nec cuiquam culpæ fuit non omnes cepisse.» — Appendixet om Lexika er en Gjenoptagelse af hans tidligere Dissertation om samme Gjenstand (1660). Omendskjøndt han ikke anseer det for vanskeligt at skrive noget Fyldigere og Rigere, byde atter her hans mange Forretninger ham at indskrænke sig til sit tidligere Arbejde og henvise dem, der ville have bedre Besked, til større Værker. — Dog vil han udfylde en Lakune, som han har fundet i «Forum Romanum» *)

---

*) Et af Robert Stephanus med Titlen «thesaurus lingvæ Latinæ»

ved Bogstavet C, — «havde man Tid dertil, vilde det ikke være vanskeligt at paavise lignende ved ethvert Bogstav.»

Til Lingvistikken henhører Skriftet: *dissertatio philologica de quantitate penultimæ denominationum in inus et verbalium in icis, viri Cl. Georg. Henr. Ursini, Gymnasii poetici Ratisbonensis rectoris, exceptionibus opposita et a magisterii candidatis publice defensa, Hafn. 1682.* — «Ligesom man ikke altid i Raadet afhandler Statens Frelse, men undertiden ogsaa Tagdryp», saaledes vil han her ikke tale om det latinske Sprog og dets fornemste Forfattere, men om den rette Udtale i nogle tvivlsomme Tilfælde — en Sag, hvis Vigtighed han dog hævder paa samme Maade som i tidligere Skrifter. Med Citater af Digtere, paa vanlig Vis, som Bevissteder disputerer han da mod Ursinus og enkelte andre Lærde om de paa Titlen angivne Stavelsers Quantitet.

Fra 1683—86 holdt Borck 6 Dissertationer over det gamle Roms Udseende, som han udgav hver for sig og samlede 1687 under Titlen: *Olai Borrichii de antiqua urbis Romæ facie dissertatio compendiaria**). Støttet paa egne og Andres Iagttagelser, siger han i Fortalen, vil han skrive en Topografi af det gamle Rom, *urbs urbium*, der drager de For-

---

forfattet Lexikon; af Cælius Curius senere udgivet med Titlen «Forum Romanum.»

*) Naar Møller i Cimbr. lit. anfører for samme Aar desuden en «dissertatio de Romæ urbis primordiis» af Oluf Borck, maa det vist beroe paa en Misforstaaelse, uden al Tvivl med Anders Borcks «dissertatio de Romæ urbis primordio et ambitu ad usque Cæsaris Aureliani ævum 1686» (Nyerup har urigtigt 1696).

skjelligste til sig ved de forskjelligste Tilløkkelser, — til Nytte saavel for dem, der komme til Rom, som dem, der ikke komme dertil, til Belysning af den romerske Historie og ellers uklare Steder hos Klassikerne. — Af Oldtidsskrifter, Mønter, Indskrifter, Ruiner, Klassikere, antiquariske Forfattere (Nardinus navnlig), Legender fra den første christne Tid og egne Erindringer fra sit Ophold i Rom konstruerer han da med megen Lærdom og Kritik dette Billede af det gamle Rom. Efter en kort Angivelse af Byens Anlæg (ikke af Romulus, der først sættes som den tredie i Rækken, men af Saturnus og Evander) og forskjellige Udstrækning følger Beskrivelsen af Byen og dens Mærkværdigheder i 14 Kapitler efter dens 14 regiones, med et Slutningskapitel om Tiberen, Broer, Vandledninger, Kloaker og Veie. — Dette Skrift er optaget i Grævius's voluminøse «thesaurus antiquitatum Romanarum» IV Tome; i Fortalen til 5te Tome anbefales det i høi Grad til dem, der reise til Rom.

Sluttelig kan blandt Borcks filologiske Arbejder nævnes, at han er en af Jersins store latinske Grammatiks Bearbejdere.

c. Borck som naturvidenskabelig Forfatter.

Vende vi os til Borcks naturvidenskabelige Skrifter, støde vi først paa hans dissertatio de ortu et progressu chemiæ 1668, 150 Sider 4to*), med Motto af Seneca: «pigri est ingenii contentum esse his, quæ ab aliis inventa sunt.» I Tilegnelsen til Frederik den

---

*) Optaget i Joh. Jac. Magenti bibliotheca chemiæ curiosæ, Genevæ 1702.

3die siger han, at der i hans Værk er Intet, uden det er støttet paa Experimenter eller gammel Autoritet, men at Meget maa blive dunkelt paa Grund af de Gamles Lyst til at omskrive og tilhylle deres Tanker om Chemien; at han har paataget sig dette Værk, fordi Miltiades's Trofæer ikke tillode ham at sove — Miltiades er her Petrus Severinus, Frederik den 2dens Livlæge, der ligesom Borck var fra Ribe, ligeledes blev Professor philologiæ, før han reiste udenlands, ligeledes studerede Naturvidenskab ved fremmede Universiteter og blev bekjendt med de lærdeste Mænd. — I Guds og «Moder Naturs» Varetægt anbefaler han Kongen og hans Hus. — I sin Anskuelse af Chemiens Oprindelse og Udvikling træder Borck i afgjort Mod-sætning til den lærde Polyhistor Hermann Conring († 1681), navnlig polemiserer han her helt igjennem mod hans Skrift «de medicina Hermetica», mod hans Kritik af Mytherne og historiske Vantro. Støttet paa ældgamle mystiske Vidnesbyrd, Indskrifter paa Søiler fra Tiden før Syndfloden, som Manetho skal have citeret o. desl., fører Borck Chemien op til den aller-ældste Tid. Tubalkain har kjendt den, og den er forplantet i Kams Slægt, hvoraf Navnet (Chamia oprindelig), gennem Mizraim og Kanaan; men Kam er ham, Hedningene kalde Jupiter, Mizraim er Vulkan og Kanaan Hermes. Den sidste er Chemiens egentlige Opfinder, hans Hjem, det gamle Ægypten, blev ogsaa Chemiens, Vulkans Tempel i Memphis dens Hoved-sæde. Hvilke og hvormange Skrifter Hermes har for-fattet, bliver da en Gjenstand for Undersøgelse — Skrifter som den saakaldte tabula smaragdina. Men Ægypterne skjulte deres Visdom (astrologia metallica,

crux Isiaca, conjugium coeli et terræ o. desl.) for Fremmede, derfor hører man saa Lidt derom i Oldtidsskrifterne — og dog har Borck en stor Mængde Citater af dem for at bevise sine Paastande. Enkelte Fremmede, siger han, fik dog Indblik i deres Mysterior; Plato lærte der Chemiens Principer, det kan man see af Ordene i hans Symposion: *ὁμοιον ὁμοιω αἰετὶ πελάζει*, en Sætning, der kaldes «*admiranda totius scientiæ chemicæ mater,*» den samme som den, der stod over det Allerhelligste af Templet i Memphis: «*natura natura gaudet, natura naturam retinet, natura naturam vincit.*» En anden klartseende Fremmed var Moses (efter Philo og Apostlenes Gjerninger, 7de Kap.). — Fra Ægypten følger Borck Chemien til Grækenland, hvor den er hyllet i Fabler paa den ældste Tid, paa Orpheus's Tid, paa en Tid, da man kæmper for «det gyldne Skind.» Han vil ikke disputere om hvorlangt Demokrit, Homer, Pythagoras og Pindar ere komne i praktisk Chemi, han er tilfreds med i deres Skrifter at paavise Spor af deres Tids Kjendskab til Chemi — flere Spor finder han hos Hippokrates, Galenus, Aristoteles og — Kleopatra, der opløste Perlen i Eddike. — Dernæst gaaer han til Romerne: Caligula vilde gjøre Guld, Virgil har kemiske Momenter i sine Digte, og der gives gamle latinske Indskrifter af gaadefuldt Indhold, der maae tydes kemisk. — Endvidere betragter han Chemien hos Araberne, hvor Geber var berømt, i første Aarhundrede efter Muhamed, og Avicenna; fra Araberne er den kommen til China og Spanien og derfra til Europas andre Lande. Disses berømte Chemikere omtaler han da, især Roger Baco, der renses for Beskyldningen at

være en Troldmand, Arnoldus de Villa nova, Raimundus Lullus — af danske nævner han Tycho Brahe og Petrus Severinus Ripensis. Denne historiske Fremgang i Skriftet afbrydes ikke sjælden af Exkurser, hvori egentlig chemiske Materier afhandles. — Conring tav ikke stille til et Skrift, der i sin Hoveddel var en Modsigelse af hans videnskabelige Standpunkt, til anden Udgave af «de Hermetica medicina» 1669 fœiede han «apologeticus adversus calumnias et insectationes Olai Borrichii.»

Herimod er det, at Borck skriver sit store Værk: *Hermetis, Ægyptiorum et Chemicorum sapientia ab Hermanni Conringii animadversionibus vindicata per Olaum Borrichium. Motto: Deutr. 23,7: «Noli abominari Ægyptium».* Hafn. 1674 (448 Sider 4to). «Vi Chemikere have en sørgelig Lod», siger han i den karakteristiske Fortale, «hjemme tilsmudskes vi af Sod, fortæres af Udgifter, ødelægges af Mineraliers skadelige Uddunstninger, ude angribes vi af Lærde, (— Mængdens forvirrede Røster taale vi med spartansk Stolthed —) af saadanne nemlig, som, adlydende deres Sjæls oprørte Bevægelser, misbruge Lærdom og Geni i Vredes eller Venskabs Tjeneste.» Saa kommer Conrings Synderegister: «han har i sit lærde, men bidende Værk de Hermetica medicina angrebet vor Kunsts Kjernetroppe og med skuffende Glands næsten oprykket selve Kunsten fra dens Grund. Han har ikke villet formilde Noget, i anden Udgave af sit Skrift er han endog mere rasende. Han, som selv ikke skaaner Andre, som styrter sig med draget Sværd mod alle Ægyptere og Chemikere, taaler ikke at være bleven angreben af Borck og Andre, uden

Galde, uden Vrede.» «Ægypterne maae af ham taale værre Ting end af Kambyses's Sværd.» — «Hvorfor skal Hermes pidskes som en Slave, han var den store Kong Osiris's velgjørende Raadgiver — et Navn, der dyrkes af hele Oldtiden for saa mange velgjørende Opfindelser? Hvorfor skal Paracelsus vækkes af sin Grav til Spot? — Fred med de Døde!» — Borck lover at forsvare disse Mænd og Chemikerne i Almindelighed med Besindighed mod disse utidige Angreb. — Han tilegner sit Skrift til Jean Baptiste Colbert, — som Hermes en stor Konges Minister og et Folks Velgjører, — fordi det væsentlig skylder Manuskripter fra den franske Konges Bibliothek sin Styrke. — Selve Værkets første Bog (Kap. 1—9) er en Panegyrik over det gamle Ægypten som det i aandelig Henseende mest udmærkede og af Naturen velsignede Land. Med megen Lærdom og Skarpsindighed, for ikke at sige Spidsfindighed, godtgjøres ved Citater af Oldtidsforfattere; klassiske saavel som Kirkefædre, hvor stor Ægypternes Visdom var i Chemien, — de maatte kunne gjøre Guld, hvorfra skulde de ellers have faaet saadanne Skatte, som de siges at have havt, — i Anatomien, naar de i de Dødes Legemer eftersporede Sygdommens Aarsag, i Osteologien, i Medicinen, vistnok parret med Overtro, men de viste deres Opfinders Godhed paa deres egne Legemer ved at leve sundt og længe. Endog i religiøs Henseende vare de udmærkede, deres Gudsyndelse var vel ikke den bedste, men dog bedre end Grækernes, idet de troede paa Sjælens Udødelighed, hvilken Tro al Aristoteles's Lærdom ikke kunde skaffe ham, og havde mange andre af den sande Religions Lær

domme; det var en Tak til de nyttige Dyr, at de dyrkede dem. I Naturhistorie, Astronomi, Astrologi vare de endvidere dygtige, deres Kunstnere beundringsværdige. Trolddom gik vistnok i Svang hos dem, men hvor var den ikke i Oldtidens Mørke? — Som en Repræsentant for al denne Ægyptens Herlighed staaer Hermes, et Menneske, der kaldtes Gud paa Grund af sine store Fortjenester. Alt dette gjøres Punkt for Punkt gjældende mod Conring, Meget af Indholdet i «de ortu et progressu chemiæ» tages atter op og begrundes yderligere mod Conrings Angreb. Men ikke blot hvad Conring laster, fremdrager Borck med Ros, ogsaa hvad Conring roser, dadler Borck. Conring løfter Aristoteles til Skyerne, Borck skrider derfor til nøiere at undersøge hans Lære og Liv (10de Kap. i første Bog). Han finder da efter de Gamles Vidnesbyrd hans Liv meget besmittet og hans Skrifter vrimlende af utallige Løgne; tre glimrende Exempler paa det Sidste fremdrager han i «Løvens, Ørnens og Krokodillens Anatomi.» (Optaget i Gerh. Blasius: *anatomie variorum animalium*, Amsterdam 1681.) — Værkets anden Bog er en Apologi for Hermetikerne og navnlig Paracelsus. Borck hævder det Gavnliges af metalliske Kure, det er: Anvendelsen af Tinkture, uddragne af Metaller, Stene, Konchylier, Koraller og Perler; der gives Sygdomme, som ikke fordrives ved galeniske Midler, men kun ved hermetiske. Paracelsus hævder han et frit Discipelforhold til Hermes og forsvare hans Sæder mod Conrings Angreb: han levede strengt i Ungdommen, om han i en mere fremrykket Alder syntes hengiven til Vinen, var det en almindelig Feil og opveiedes ved mange Dyder o. s. v. —

Slutningen af Værket er et Svar paa Conrings Apologeticus. — Conring svarede ikke selv paa dette nye Angreb, men derimod hans Svigersøn Gynther Christofer Schelhammer i «Hermanni Conringii in universam artem medicam singulasque ejus partes introductio, ex publicis ejus prælectionibus olim concinnata, nunc vero additamentis necessariis aucta», Helmstädt 1697, hvor han dadler Borck for den Betydning, han tillægger Hermes, og navnlig for hans Angreb paa Conring som Ignorant og slet Menneske (S. 116—18, smlgn. S. 67).

Borcks næste naturvidenskabelige Skrift er *Docimastice metallica, clare et compendiario tradita* 1687, med Motto af Hippokrates: *ἡ ἀπειρία κακὸς θησαυρὸς καὶ κακὸν κειμήλιον τοῖς ἔχουσιν αὐτήν.* (46 Sider 4to.) Ved «docimastice metallica» forstaaer han «Probier-Kunst», den Kunst, der undersøger, hvormeget Metal eller Mineralium, der findes i et Legeme. Den er vigtig i et Rige som det danske, ikke egentlig for dets Slettelands, men for Skaanes (sic 1677!), Norges, Islands, Færøernes, Gullands, Bornholms, Tranquebars og St. Thomas's Vedkommende. Atter denne Kunsts Opfindelse henlægger han i den mythiske Tid, til Tubalkain, Ægypterne, Kolcherne o. s. v. Han afhandler først operis vestibulum 3: de Kar og Instrumenter, der høre til Kunstens Udøvelse, «man kunde maaskee finde det simpelt og en Filosof uværdigt at grandske over saadanne Gjenstande, men det kan ikke være anderledes, da en lille Feil heri ofte ødelægger hele Værket» — og derpaa opus ipsum. Det er et rent Fagskrift, der maa have været praktisk for sin Tid, da det oversattes paa Dansk (ifølge

Borcks Autobiografi), paa Tydsk af Georg Kus 1680 og paa Svensk af Jakob Fischer, Stockholm 1738 (Nyerup).

Det sidste Skrift, Borck selv udgav, er: *de usu plantarum indigenarum in medicina et sub finem de Clyisso plantarum & Theé specifico enchiridion*, 1688. I Fortalen, der er underskreven den 15de November 1687, tilegner han dette sit Skrift til den akademiske Ungdom i Særdeleshed. Han veed nok, Flere af dem ville være Præster end Læger. Men ogsaa til hines Gavn har han skrevet nærværende lille Skrift, der, haaber han, ikke vil være unyttigt for dem, der engang maae hjælpe sig selv, Venner og Fattige i Midten af Jylland, i det fjerne Norge og Island, hvor man næsten kjender lige saa lidt til en Læges Navn som til Pelopidernes. Paa fjerne Steder nemlig, ved Kysterne og i Skove og Bjerge dør Folk, ikke fordi der mangler Planter, dem giver vor Moder Jorden os sundere end Indere og Afrikanere, men formedelst de Tilstedeværendes Uvidenhed. Præsterne kunne, naar de have besørget deres Embedsgjerning, ikke gjøre sig mere fortjent af de Ulykkelige end ved at lære dem at bruge denne eller hin lægende Plante. Christus selv foregaaer dem med Exemplet, han er Læge baade for Sjæl og Legeme, og Lukas vedblev som Apostelmedhjælper at kaldes Læge. Et saadant Skrift kunde man ønsket paa Dansk, siger han, men det var dog ikke tjenligt, da Planterne benævnes saa forskjelligt af de forskjellige Egenes Beboere. For at gjøre Bogen lettere tilgængelig rubricerer han ikke Sygdommene under Planterne, men Planterne under Sygdommene, saa at En, der lider af

en Sygdom, strax kan slaae denne op og finde Midlet derimod. Han gaaer mere medicinsk end botanisk frem. «Det er især mit Øiemed», siger han, «at fordele den rige Høst af saa mange Aars botaniske og medicinske Experimenter med indenlandske Planter i forskjellige Sundheden befordrende Klasser og kortelig berøre Lægekunstens Love, forat, ligesom man paa et lille Kort ikke uden Nytte pleier at fremstille hele Verden, saaledes i denne lille Bog hint hele og vide Medicinens Eie som med et Blik kan overskues til de Syges, navnlig de Fattiges Trøst, thi for de Rige fødes Alt, hvad Arabien og Indien høster, men naar hine nøiagtigere vilde undersøge den hjemlige Jords Rigdomme, vilde de tilsidst erkjende, at vort Fædreland ikke er Stifbarn, men tilfreds med sit Gode kan maale sig med Ægypten paa Lidt nær.» — Hermed er altsaa Bogens Tendens angivet. Det er hans eneste egentlig medicinske Skrift, en Lægebog for Folket, hans literære Testament i een af hans Studiums Hovedretninger. For Fagmænd maa den være særlig interessant, som en Oplysning om Medicinens daværende Standpunkt i Danmark af dets dygtigste Læge. — Efter det lange Register over Sygdomme og de derimod virkende Planter angiver han en dobbelt Vei til Planternes Brug. Den ene kalder han Clyssus 3: at støde Planterne i en Morter og benytte den derved udkomne Saft, den anden er at koge The paa dem, hvilket han især anbefaler og udvikler. — Skriftet udkom atter 1690 og oversattes paa Tydsk af Johan Reese: «der Gebrauch der einländischen Kräuter in Artzeneyen», Hamburg 1696. I den rosgaardske Haandskriftsamling (Nr. 165, 4to) findes en

(ikke fuldstændig) Oversættelse paa Dansk, kaldet: «D. Ole Borchis Haandbog om Indlændiske Urters brug udi Læge-Kunsten, saa og ved enden om Urternes Clysson, Gjemme og Forvaring til Brug samt The specificum, trykt i Köbenhafn paa Latin Aar 1690 og nu paa Dansk udsat.»

Efter Borcks Død udkom: Olai Borrichii conspectus scriptorum chemicorum illustriorum, libellus postumus 1696 og 97 (48 Sider 4to). Det er en Slags chemisk Literaturhistorie, en Anvisning til Studium af forskjellige chemiske Forfattere, der i Meget ligner hans «de ortu et progressu chemiæ», men omtaler langt flere Chemikere end den, skjøndt hver enkelt efter en mindre Maalestok. Som i hint Skrift føres ogsaa her Chemien tilbage til de gamle Ægyptere, til Hermes (hvis Person og Værker kritisk sigtes) og dennes Forløbere. Han bevæger sig ligeledes her gennem Rækken af græske, latinske, arabiske og nyere europæiske Skribenter i Chemien — hvis meget mystiske Skrifter han kritiserer med fuld Alvor og i god Tro anbefaler til Læsning, Skrifter som den christne Filosof Theophrastus Juniors: «de arte sacra et divina», af hvilken han citerer Steder som: «Dragen skjules i 20 Dage, indtil den sluger sin egen Hale; derpaa skal den dræbes, dens Galde tages ud, saa vil dens Legeme begynde at blive hvidt, og, alt som Varmen tiltager, tilsidst purpurrødt.» «De Vises Sten» og «Guldageri» spille en Hovedrolle i Citerterne. Skriftet er meget lærd og viser Forfatterens store Belæsthed, hans Tro paa Metallernes Forvandling som Chemiens Maal. En mystisk Fromhed finder af og til sit Udtryk som i Slutningsordene: «De, som

have faaet Lov at see denne Diana (Chemien) nøgen, maae fremfor andre Dødelige udmærke sig ved et helligt Liv, ihukommende Filosofernes Forbandelser, dersom disse eleusinske Helligdomme aabnes for en Uværdig». — Skriftet er optaget i Friedrich Rothschoitz's bibliotheca chemica og Joh. Jac. Mangetus's bibliotheca chemiæ curiosæ. — I Cimbr. lit. anfører Moller, at Borcks Ven Peder Terpager i et Brev til ham tvivler om, at dette Værk er af Borck: 1) fordi Meget deri strider mod hans chemiske Principer, 2) fordi blandt de utrykte Manuskripter, som Forfatteren kort før sin Død havde angivet, ikke fandtes nogen *conspectus chemicorum*. Imidlertid findes i Modsætning til denne sidste Indvending i ny kgl. Smlg. Nr. 338, 4to «*Borrichii conspectus scriptorum chemicorum celebriorum*», Januar 1689, skreven med hans egen let kjendelige Haand, i alt Væsentligt det Samme som den foreliggende trykte Text, hist og her kun med Afvigelser i Gloser og Vendinger, af og til med en lille Bemærkning mere eller en Forfatter mindre. Til Terpagers første Indvending maa svares, at Overensstemmelsen mellem dette Skrift og Borcks tidligere i Virkeligheden er tilstede i Hovedsagen f. Ex. Anbefalingen af Experimenter; Dadlen over Jakob Bøhm som Chemiker, fordi han forsømmer disse og taler «*nuda contemplatione*;» Forholdet til den ægyptiske Visdom. I et og andet mindre Vigtigt kunde Borck vel nok i Tidens Løb have skiftet Mening.

Til Borcks naturvidenskabelige Værker kunne ogsaa regnes hans Artikler i Th. Bartholini *acta medica et philosophica Hafniensia* Tom. I—V, 1671—79. Det er ganske smaa Afhandlinger, ofte kun en halv

Side, botaniske, zoologiske, chemiske, medicinske, anatomiske, samt Korrespondancer med lærde Mænd f. Ex. Islænderen Thorkil Arngrim, med Hermann Nicolai Grim i Ostindien. De have Interesse som Vidnesbyrd om disse specielle Videnskabers Tilstand i det 17de Aarhundredes sidste Halvdel, udtalte af en af dette Aarhundredes første Forskere, der her som i et Tidsskrift eller en lærd Tidende meddeler sine og Andres Iagttagelser. Den store Masse — han er en Hovedforfatter i Værket — viser Borcks Iver for at meddele, hvad hans Flid har samlet. De medicinske Stykker ere ofte Sygejournaler, hvoraf vi lære den (i Forening med Simon Paulli, Møinichen o. Andr. sammenarbejdende) praktiserende Læge at kjende. De ere holdte i en livlig, undertiden humoristisk Tone, de tale ofte mod Folks Lyst til at kurere paa sig selv, ofte mod Overtro, skjøndt Borck selv siger, at han har sendt en paa 4de Aar svanger Kone til Helenæ Kilde St. Hans Nat (III, Nr. 46). Ogsaa i disse Afhandlinger, som i de praktiske Forsøg paa Reisen, finde vi hyppig Borcks Opmærksomhed henvendt paa Stensmerter. Nr. 81 i 5te Bind er saaledes en noget længere Afhandling «de generatione lapidum in macro et microcosmo», hvori han tilskriver Vandet Stenenes Fremkomst saavel i Jordens Dyb som i dyriske Legemer, (udgivet i 1ste Bind af Theophilus Bonetus's *medicinæ septentrionalis collatitia*, Genevæ 1684, og særskilt i Ferrara 1687 af Lægen Josef Lanzov med et Tillæg.)

Ligeledes findes i «*Miscellanea curiosa sive ephemeridum medico-physicarum Germanicarum academix naturæ curiosorum decuria I*» seq., et Værk som

Borck i en Skrivelse fra Kjøbenhavn den 24de November 1670 ønsker Lykke og spaaer god Virkning (se 1ste Dekurie: annus secundus, judicia Nr. 9) — fire smaa Stykker af Borck, indeholdende mærkelige Sygehistorier, fortalte i Breve til lærde Venner ganske paa samme Maade som i Acta medica (1ste Dek. ann. sec. observatio 167 og 168; ann. tertius, observatio 237 og 238).*)

d. Borck som Universitetslærer.

Vende vi os til Borcks Docentvirksomhed, da er en stor Del af den ovenfor betragtede borckske Literatur at ansee som en Frugt af denne eller et Hjælpe-middel til denne. Den omfattede et Tidsrum af omtrent 30 Aar. Birkerod fortæller i sin Dagbog, at han hørte Borck docere Kl. 6—7 om Morgenen (se 21de Juli 1674). Han siger selv, at han docerede de forskjellige Discipliner dels ifølge sit Embede, dels frivillig for at øve den til frie Studier hengivne Ungdom. Han kommenterede de latinske Forfattere; et stort Manuskript til disse Forelæsninger, hvoraf *conspectus latinorum scriptorum* kun var et lille Ud- drag, nævnes i Cimbr. lit.; 1675 hørte Birkerod ham over latinske Digtere. — I Chemien siger han, at han to Gange foredrog dens Elementer fra Begyndel-

---

*) *Cimbria lit.* nævner endnu et Værk af Borck: *collyrium Rudbeckianum*, *Olai Rudbeckii de Svecorum in Daniam et Germaniam jure ac imperio fabulis oppositum* men uden videre Betegnelse og udenfor den egentlige Række af Borcks Skrifter. *Schurtzfleischs epistolæ arcanae* (1 Tom. S. 379) glæde sig over dette Skrift, og *Tenzel* (S. 1193) nævner det ligeledes. Videre har ikke været at opspore om dette Værk.

sen til Enden. Et Kollegium af disse Forelæsninger haves i ny kgl. Smlg. Nr. 338 a, 4to: «Elementa Chemiæ in auditorio academiae Hafniensis a viro excellentissimo et experientissimo Dn. D. Olao Borrichio, medicinæ doctore et professore celeberrimo, publice prælecta his inserit pagellis discipulus ac cliens humillimus Petrus Jani Lucoppidanus. Pietatem junge labori. Anno 1669. 1670. 1671.» Det er en chemisk Systematik, han har udviklet, hvis strengt methodiske Fremgang minder om Datidens dogmatiske Kompendier. Han begynder med at definere Chemia *ιατρική* sive Pharmaceutica (det er denne og ikke *χρυσοποιητική* sive Alchymia, han her docerer), angive Ordets Etymologi, Chemiens officium, objectum og finis. Definitionen gaaer ligeledes foran i det Følgende, hvor han afhandler solutio og coagulatio, principia activa et passiva, calcinatio og extractio — med punktlig gennemført Systematik. Dernæst taler han de effectis operationum chemicarum, idet han efter en kort Beskrivelse af forskellige chemiske Apparater og Instrumenter viser de medicinske Egenskaber i Mineral- Plante- og Dyreriget og Behandlingsmaaderne af disse. (Han begynder med: «aurum, purissimum, gravissimum et constantissimum metallum, ut vocetur ad usum medicum purgari initio oportet et ab heterogenis sollicite vindicari»). Det er kun summa rerum capita, han har behandlet, Resten overlades til Experimenter efter den angivne Vei. — Et andet chemisk Kollegium af Borck fra 1685 ved Alb. Achilles Toxotius haves i den thottske Manuskriptsamling Nr. 744, 4to, der foredrager en Del chemiske Stoffers Tilberedelse og Brug.

I Botaniken var han «ivrig for at lære de Unge det Nødvendige fremfor det Mangfoldige» (Autobio-

grafien). Han minder i «de usu plantarum indigenarum» om hvorledes han i lang Tid har arbejdet paa ikke at trætte sine Disciple med Opramsning af mange Planter eller bebyrdet deres Hukommelse med udenlandske, hvorledes han har slaaet sig tiltaals med at forklare en eller anden Familie, der var nyttig i lægevidenskabelig Henseende, dels ved Exkursioner, idet han viste dem selve Urten, dels fra det akademiske Katheder i større Foredrag. Om disse Exkursioner i Byens Omegn Foraar og Sommer minder han ogsaa i Autobiografien; det kom ham især an paa, at de lærte den indenlandske Flora at kjende. Birkerod fortæller i sin Dagbog (13de Juli 1674, 18de Mai og 21de Juni 1675), at han deltog i disse Exkursioner ved Ladegaarden, paa Gammel Amager og henimod Dyrehaven.*) Ligeledes ved Lucoppidan haves et botanisk Kollegium af Borck (i samme Hefte som det chemiske): «Botanica D. Olai Borrichii, quibus herbarum circa Hafniam sponte nascentium nomina et præcipui in Medicina usus comprehenduntur, publicis prælectionibus dictata, eaque, qua fieri potuit, industria excepta a P. J. Lucoppidano». Af Jacobæus haves (i ny kgl. Smlg. Nr. 309 c, 4to): «medulla prælectionum publicarum Chymicæ et Botanicæ Olai Borrichii Anno 1670 et 71 (med Titelvignet, hvor Borck vel friseret og pyntet sees siddende i sit Laboratorium foran Ilden med en Puster i Haanden).

I Medicinen, siger han selv, at han gjentagne

---

*) I Manuskriptet: «itinerarium Oligeri Jacobæi» sees efter et Planteregister en Tegning, hvor Borck med en Blomst i Haanden staaer i Spidsen af sine Disciple, hvoriblandt Peder Kylling, paa en Exkursion.

Gange forklarede Grundbegreberne for sine Tilhørere, gjennemgik den hele Praxis og drev paa Undersøgelser ved Sygesengen, viste sine Disciple Benenes Bygning i det menneskelige Legeme og angav deres Brug. Ogsaa et af hans medicinske Kollegier er levnet os: Olai Borrichii prælectiones medicæ. Magnus Regel. Hafn. 1685 (n. kgl. Smlg. Nr. 313, 4to). Det afhandler Hovedets Sygdomme (deriblandt ogsaa Øiets, Ørets, Tungens, Tændernes) og begynder paa Brystets, men afbrydes her pludselig. Det er korte Beskrivelser af Sygdommenes Grund og Fænomenier samt Midlerne imod dem.

Ogsaa udenfor det egentlige Docentfag var Borcks Virksomhed som Universitetslærer ikke ringe. Den 5te—8de Juli 1668 anføres første Gang i Acta consistorii, at han var med at examinere deposituri, den 8de Juli 1674 examinerede han Birkerod, der skulde være Student, i Fysik, Metafysik, Ethik og Prosodi (se dennes Dagbog) — og den 7de Mai 1676 i Logik og Metafysik til den forrige Aar indstiftede Examen philosophicum (ibidem), den 19de Juni 1682 de sectis philosophorum til examen candidatorum magisterii i Konsistorium (ibid. — ligeledes examinerede han til samme Examen 1686).

I 12 Aar (1674—86) var han decanus philosophiæ og kreerede som saadan 1726 akademiske Borgere, 162 Magistre, 542 Bakkalaurer og 13 medicinske Doktorer (Autobiografien og Cimbr. lit.); to Gange var han rector magnificus (Mai 1675 til Mai 1676 og Mai 1681 til Juni 1682).

Universitetsbibliotheket eier i den rostgaardske Samling (Nr. 198, 4to) og det st. kgl. Bibliothek i gl.

kgl. Smlg. (Nr. 3012, 4to) en stor Mængde af Borck udstedte testimonia publica (1668—74). Minder om lignende akademisk Virksomhed ere: Brevet til Niels Holgersen, Sognepræst udi Ørsløv, den 17de April 1677 (Autograf, rostg. Smlg. Nr. 158, 4to) og «epistolares gratulationes Sim. Paulli ac Olai Borrichii ad Paulum Brandium, medicinæ candidatum», trykt 1676. — Fra 15de Oktober 1681 var han Universitetsbibliothekar (Act. cons. og Thura: idea historiarum literarum Danorum I S. 237, — Worm har fra 1675). — Under 23de Marts 1667 deputerede Konsistorium ham til at deltage i en Deliberation om Skolebøgernes Reformation og 6te Marts 1669 til med Bertel Bartholin og Georg Hilarius at gjøre Indstilling om et Lexicon Danico-Latinum et Latino-Danicum (Act. cons.).

En særlig akademisk Forfattervirksomhed fremgik ogsaa af hans Professorstilling. Navnlig som Dekanus og Rektor fik han nok at gjøre med Universitets-Programmer, Taler og Disputatser samt Censurer over Bøger. En anseelig stor Literatur af Programmer, især funebria, gaae under Borcks Navn (se f. Ex. Fortegnelsen efter 4de Del af Acta medica). Hvormange af disse korte Leilighedsskrifter (kun vigtige i personalhistorisk Henseende) der virkelig ere forfattede af Borck, lader sig imidlertid ikke afgjøre. — Langt mere Betydning har Borcks oratoriske Virksomhed. Han blev den 12te Marts 1670 (Act. cons.) udvalgt til at parentere til Frederik den 3dies Ihukommelse, og hans Digt «Arctos pullata tumulo augustissimi Frederici III» etc. (delic. poet. Nr. 67) var Talen i den Anledning. De vigtigste af Borcks Taler

ere samlede og udgivne af Søren Lintrup, 2 Dele, Kjøbenhavn 1715. De tilbyde rigt Stof til at lære Borcks Meninger at kjende angaaende Videnskaben og Livet i Almindelighed. De ere ovenfor ofte benyttede og ville senere give Bidrag til hans personlige Charakteristik. Det særligt videnskabelige Indhold i dem har egentlig kun Interesse, forsaavidt det er et Bidrag til det behandlede Fags Historie, som f. Ex. i «de variis excitandi ignis modis et phosphoro», «de natura dulcedinis», — undertiden interessere de ved sindrig Behandling af et pikant Stof f. Ex. «de deperditis Pancirolli», hvor han mod Guido Pancirollus hævder, at Nutiden ikke staaer tilbage for Oldtiden i Fabrikation og Mekanik, men overgaaer den; — eller «de usu studiorum academicorum in re militari» 1676; midt under Krigen skildrer han her, hvorledes Theologen giver Krigerne renere Sæder, Haab og Mod, Juristerne hæmme deres Udskeielser, Lægerne betrygge deres Sundhedstilstand; hvorledes Chirurgerne ogsaa øse deres Kundskab af de akademiske Læreres Kilder, hvorledes Fysikerne gavne Hæren, ikke de, som deklamere over Aristoteles, men de, som grandske over Uveirs, Aarstiders og Vindes Natur, som byde Planterne paa forskjellig Maade at tjene Mennesket, som efterspore Dyrs, Steders, Vandes, Frugters Eiendommelighed, hvorledes Matematikeren, der giver sit Bidrag til at ordne Masserne, bevare og vogte Byerne, opfinde Krigsmaskiner, hvorledes Økonomen, Moralisten, Politikeren (— ved at lære Førerne snilde Planer til Seier over Fjenden —). Studenternes Optræden under Kjøbenhavns Beleiring var ham et Bevis paa, hvor godt academici kunne bruges i Krigen. — Manuskriptet

til flere af disse Taler haves paa det st. kgl. Bibliothek, af utrykte Taler findes der i ny kgl. Smgl. Nr. 1382, 4to «oratio panegyrica in laudem illustrissimi herois comitis Johannis de Schach et Schachenborig» († 27de Februar 1676).

Vende vi os til Disputatserne, da indtræder Spørgsmaalet som ved den Side 16 omhandlede «de artis poeticæ natura et constitutione» og ved Programmerne, om Borck virkelig er Forfatter til det, der gaaer under hans Navn, og det bliver ligesaa uafgjort som paa hine Steder. Cimbr. lit. indfører i Rækken af hans Skrifter Disputatserne «de scorbuto» 1675 og «de ictero» 1677 og flere udenfor den egentlige Række. Til Disputatserne, denne Hovedform for Dattidens Videnskabelighed — eftersom de almindelig vare — havde Borck imidlertid et skjævt Blik. I sin disertatio de usu logices (29de Mai 1677) revser han dem haardt: deres gennemtrængende Skrig og Kampe, gennemførte lige til Hæshed, — som det var Centaurer og Lapither, der kæmpede, — Gjentagelser, døde Syllogismer, Tilsidesættelse af de dialektiske Love, Uklarhed angaaende den egentlige status controversiæ, Floskler eller Autoriteter istedetfor Grunde, endeløse Indledninger osv. Han vil som Hjælp mod alt dette anbefale Logiken, et Ror, uden hvilket Ingen kan styre sit Skib paa Disputatsernes Ocean. Mod Disputatsernes Udarten til Halsstarrighed og Kjævleri ivrer han: «de ere ikke opfundne for at lægge Aandrigthed for Dagen, men for at den skjulte Sandhed kan drages for Lyset; den, som i denne Kamp hurtigst viger for tydelige Grunde er Seierherre, ikke den, som haardnakket strider mod Middagslyset.»

1685 den 2den Mai foreslaaer Borck som decanus philosophiæ nogle «leges, som in disputationibus burde at holdes» til at forebygge det vedvarende Uvæsen, hvilke Konsistorium billigede, lod trykke og ophænge paa passende Steder til Alles Underretning (Act. cons.). — Til Borcks akademiske Virksomhed kan ogsaa føies hans Virken i Konsistoriet, hans Deltagelse i en vidtløftig Administration, Regnskabers Førelse, Boers Opgjørelse, Embeders Besættelse, Dommes Fældelse, Bondegodsets Styrelse, Synsforretninger som Ædil o. desl., hvorom Acta cons. indeholde Meget.

e. Borck som Digter.

Vi have betragtet Borcks udbredte Forfattervirksomhed i forskellige Forgørelser, een staaer dog endnu tilbage, han var ogsaa Digter, en meget anset Digter i sin Tid, af Nogle endog kaldet en af Danmarks største (f. Ex. af Joh. Olavius Randrusiensis i dennes Autobiografi 1686 — dänische Bibliothek VII, S. 377). Om en Nutidens Æsthetiker vil fælde samme Dom, bliver et Spørgsmaal. Paa Karnevalet i Rom saae Borck en Mand sidde paa den flaminiske Vei og tiltale de forbigaaende Masker med italienske Vers. I Begyndelsen svarede de ham, men jo varmere han blev, desto mere rivende talte han, hans Rhythmer bleve finere og vægtigere, Tilhørere og Modstandere formaaede ikke at svare, men toge Flugten; han mærkede det ikke, men vedblev at digte. Der stod han med sin bredskyggede Hat og sit lange Skjæg, rynket Pande, Øinene stive i det blege Aasyn, uden Tegn paa Glæde over sin Seier, en Skygge med Stemme og Klang (diss. de furore poetico). Borck siger, han

kunde staaet i de Lærdes Lararium som Billede paa Melancholi, — vi kunne tilføie som et absolut Modstykke til Digteren Borck. Improvisatoren skylder, som Borck siger, Indbildningskraften hele sin Poesi, — Borck skylder Reflexionen sin. Hans Bestalling af 1660 siger ogsaa meget rigtigt, at «han skikker sig til et opus metricum at skrive, som Tid, Vindskibelighed og Betænkning fordrer.» Theoretisk veed han nok Noget om det Nye ved et Digt, om at en Digter maa være henrevet af sit Stof for at kunne henrive Andre, at det er en guddommelig Indskydelse, der sætter den Udvalgte i denne furor poeticus. Men der maa holdes Maade med en saadan furor, siger han strax og reducerer den saa til ikke at være Andet end «en i høi Grad fast Overveielse af den Ting, man har sat sig for at skildre paa Vers, saa at den medfører midlertidig Forglemmelse af næsten alle andre Ting». Som han selv rigtigt bemærker, passer denne Definition paa adskillige andre Virksomheder foruden den digteriske. Aarsagen til en saadan «furor», siger han, at Plato søger i Vinen (— «af hvilken Kilde Digterne ofte drikke med større Held end af Hippokrene og Aganippe» —), Aristoteles i Galden, han selv sætter dens Aarsag blot i en dyb Reflexion over det valgte Æmne; saa fordrer han ogsaa megen Belæsthed og opvakt Dømmekraft for at kunne digte. — Efter dette Princip bliver det let for ham at finde Poesiens Nytte (*dissertatio prima de poetis*): den vækker Fromhed (hvorpaa han kan anføre Exempler fra Orpheus's Dage lige ned til den christne Psalme), den belærer om Tingene i Naturen, virker i Historiens Tjeneste, i Moralens; — det Behagelige i Formen,

Rhythmus, gjør, at Alt, hvad der læres, ganske anderledes huskes, end hvad der er sagt i Prosa; de digteriske Billeder gjøre det historiske eller det moralske Stof mere anskueligt. Endelig hævder han ogsaa, hvor nyttig Poesien er i grammatikalsk Henseende nemlig med Hensyn til Udtale, Orthografi o. desl. — i hvilken Henseende han jo ogsaa allerede i sit Ungdomsværk «*parnassus in nuce*» anbefalede Folk at lave Vers.

Efter disse Theorier, efter saadant Begreb om Poesiens Væsen, er det let at slutte til, hvorledes Borcks Praxis i Poesien har været. Tidens Poesi er «den anvendte Poesi»; selv naar et virkeligt Geni bryder igjennem, er det dog kun indenfor Anvendelsens Skranker, Arreboe og Kingo digte for at vække religiøse Forestillinger ved Gudstjenesten, for at forherlige store fædrelandske Begivenheder. Hvorledes skulde da Borck, hvis Kald laae i en hel anden Retning, komme ud over dette Standpunkt? Hans anvendte Poesi er i Ordets egentlige Forstand Leilighedspoesi, en Art, der just den Gang stod i sin høieste Flor. Han synger i Anledning af private Begivenheder, som Bryllupper, Fødselsdage, Dødsfald og Ulykestilfælde, akademisk-videnskabelige Begivenheder, som Promotioner og Udgivelse af Bøger, politiske, som Thronskifte og Krigsbegivenheder — Alt, hvad der falder for, endog «Hesten paa Kongens Nytorv»:

«*Induat ex humili dominus licet ora metallo,*

Aureus in populi pectore semper erit.»

Det er en Artighed mod Venner, der fremkalder denne Poesi, en Lyst til at hylde de Store. Vi have ovenfor hørt ham prise Griffenfeldt i høie Toner i sine

Vers (se Side 91); dertil var i og for sig Anledningen rig nok, og Boick var desuden mere privat kommen i Berøring med denne virkelige «Heros» (et Ord, hans Poesi rutter med), han gav som Universitetspatron sit Votum paa Borck til Rektor, hvorpaa alle Professorer saa ogsaa gave ham deres (Act. cons. 20de Mai 1675), og Borck havde som Rektor mange Konferencer med ham (Act. cons. f. Ex. under 31te Juli 1675) — men for den ny opgaaende Sol ved Hoffet synger han i ligesaa høie Toner: ogsaa Ahlefeld er for vort Hof, hvad Hermes var for Osiris, Nestor og Odysseus ved Trojas Mure, Richelieu for Frankrig, han rummer de største Statsmænds hele Storhed i sit Bryst (del. poet. Nr. 79). — Gabel (hvis Navn bestaaer af de samme Bogstaver som Belga, Holland) priser han for alt det samme Gode, som Holland eier og virker — ikke at tale om al den Virak, han strøer for levende og døde Konger. Det ovennævnte Digt «Arctos pullata» fortæller, at Havet stivnede af Sorg ved Budskabet om Frederik den 3dies Død, saa man kunde kjøre fra Laaland til Rostock, fra Møen til Wismar — at Solen glemte sin Gjerning og blegnede — det skildrer Sofie Amalie som en Venus, klogere end Juno og Pallas, skjønnere end alle Nereider, Dryader og den pilførende Diana — «nil non eximium tanto sub principe, nil non dignum animo herois.» Det efterfølgende Digt: Arctos respirans auspiciis sacratissimi et augustissimi regis Christiani Quinti etc. svulmer af store Ønsker og Forjættelser: «spes omnibus una Sceptra tua ad veteres atavorum tendere metas, Quas sibi Canutus, faustis quas Valdemar armis, Quas et Amazoniâ finxit sibi Margaris hastâ.» Alt er fortræffeligt: Ny Adels

og Ridderordners Indførelse kaster Glands over Riget og opflammer til Bedrifter, 5-Tallet er et lykkeligt Tal i Regenternes Række.

Sees hen til Omfanget af denne borckske Poesi, er den stor, *deliciæ poetarum Danorum* har 104 større og mindre Digte af ham, Originaltrykkene til mange af disse samt enkelte foruden findes paa Universitetsbibliotheket i den rostgaardske Samling Nr. 128 Fol., hvoriblandt ogsaa et græsk Digt til Ivar Leganger i Anledning af hans Disputats den 26de Januar 1650 — ellers er naturligvis Alt Latin som Borcks hele øvrige Literatur. — Sees hen til Indholdet, er Udbyttet af denne Poesi saare ringe. Vi have ofte benyttet den til at indsamle biografiske Notitser fra — dertil indskrænker sig omtrent dens hele Interesse for os. Vi træffe Intet, der er fremgaaet af uimodstaaelig Trang til at digte, ingen Nødvendighed til at udtale det, han vil have frem, paa Vers, — det er ikke Poesi. En smuk latinsk Form finde vi i disse saakaldte Digte, det er det Skjønneste ved dem. Foruden denne kan man i det Høieste glæde sig over en vis epigrammisk Snildhed f. Ex. naar han om Wismars Erobring 1675 siger:

Vis maris Augusti sceptris hoc paruit anno,

Ut quoque vis terræ pareat, annus adest;

men den udarter dog ofte til blot Ordleg og haartrukne appellativiske Betydninger af Proprier.

*

*

*

Vi have fulgt Borck gennem en stort anlagt, videnskabelig Virksomhed, vi have set, at det Meste, det langt Overveiende af hans omfattende literære Virksomhed nu kun har historisk Betydning; netop

paa Grund af de Videnskabers Natur, han især beskæftiger sig med, maa det være saaledes, netop paa Grund af det Stød, ogsaa han var med at give til fortsat Undersøgelse, stadig Experimenteren, svinder hans Resultater for nye Opdagelser, han staaer som et overvundet Stadium i den uendelige Empiris rullende Strøm. Til Slutning, som Modsætning hertil, en Dom af en nær Samtidig om hvad vor Lærde var for sin Tid: «Chemicorum ævi nostri princeps, medicorum autem, philosophorum, philologorum, criticorum et poetarum ejusdem vix cuiquam secundus, polyhistor consummatissimus et ornamentum septentrionis eruditi potioribus merito annumerandus» (Møller i Hypomnemata til Alb. Bartholins: de scriptis Danorum, S. 353).

Femte Kapitel.

Alderdommen. — Et Livs Resultat.

---

a. Borcks private Personlighed.

Et Liv som Borcks har sine Begivenheder i Videnskabens Verden, de ere de altomfattende, for dem forsvinde Begivenhederne i det øvrige offentlige Liv saavel som i Privatlivet. Hvor lidet Paalideligt er i disse Sfærer overleveret os om Borck! — Han blev 1686 Assessor i høieste Ret og 1689 hædret med Kancelliraadstitlen. Det er omtrent det Hele udadtil — naar vi som billigt gjemme den Gjerning, der bedst har bevaret hans Navn, at omtales tilsidst

som Kronen paa hans Værk. Stefan Dubravius fortæller i sit (ikke synderlig paalidelige) Brev om Borcks Liv til Weisse, at han en Tid forvistes Hoffet, hvis Livlæge han før havde været, fordi han i Dedikationen af sit Skrift «*lingva pharmacopæorum*» lykønskede Kong Frederik den 3die til, at Enevoldsmagten var ham tilbudt af Rigets Store — en Forvisning, der varede, til han blev Assessor i høieste Ret. Det er imidlertid fortalt temmelig skjødesløst; Dedikationen, der synes citeret frit efter Hukommelsen, lyder i Virkeligheden saaledes: «*Sacratissimo et potentissimo regi ac domino Dn. Christiano quinto augustissimo et clementissimo Daniæ et Norvegiæ Monarchæ, cui nuper a beatissimo divi parentis Frederici Tertii regum optimi maximi obitu universa patria ob immensa domus regnatricis in se merita uno et concordissimo ore fasces hæreditarios et fidem æternam gratulabunda obtulit, sanitatis hæc instrumenta sequens ipsum cum perpetuæ et constantissimæ sanitatis prosperimique regiminis voto subjectissime consecrat Olaus Borrichius.*» Det maa have været et særdeles fint absolutistisk Gehør, der i denne meget undersaatlig ydmyge Dedikation har fundet noget Anstødeligt; det maa have været det ene Ord «*obtulit*», der har voldet hele Ulykken.

Hvad Borcks private Liv angaaer, strømme alle Beretninger derom over af Ros. Til hans Charakteristik som Menneske leverer han selv og Andre adskillige Bidrag. Han prises som en from troende Mand. I Henseende til det Konfessionelle var han Lutheraner af Overbevisning, hvad han smukt udtaler i sin oratio jubilæa 1667. Han kjendte godt andre Konfessioner

end sin egen, men fastholdt netop ifølge dette Kjendskab sin som den bedste. Paa sin Reise see vi ham med Flid gjøre sig bekjendt med andre Kirkers Lære og Ritus, han hører Arminianere og Kalvinister prædike, er ofte tilstede ved Kvækernes tavse Gudstjeneste saavel i England som i Holland («*religionum feracius quam olim frugum Ægyptus*» — Brevet til J. H. Paulli 1651), underholder sig med tilreisende Lærde om Kirken i Orienten, skyer ikke Samtale med Chiliaster og Atheister. Overfor Katholicismen, hvis Liv og Kultus han tilbunds lærte at kjende, have vi set ham indtage et strengt kritisk Standpunkt, der gjorde ham det umuligt at blive en Steno; Jesuiter omgikkes han meget, i videnskabelig Henseende vidste han at drage Udbytte af dem som af mangen anden i det katholske Hierarchi Høitstaaende. En vis Aandsfrihed indenfor det Konfessionelles Skranker maatte dog blive Følgen af denne Omtumlen blandt saa mange Slags Bekjendere; et frit Blik maatte ogsaa hans Videnskab give ham, men det blev i bedste Harmoni med Orthodoxien. Han kalder jo sin Yndlingsvidenskab, Chemien, for det herligste Vidnesbyrd i de skabte Ting om Guds Visdom og Magt — den aabenbarer Gud i Naturen, den er i nøieste Overeensstemmelse med den hellige Skrift. Naar Chemien kommer til en klog Mand, finder den ham enten from eller gjør ham from, siger han som et Ordsprog. Steder som Matthæus 5te Kapitel, at Saltet mister sin Kraft, Apokalypsen 9de, at Ild udgaaer af Hestenes Mund, 1ste Peters Brev 1ste, at Guld og Sølv er forgjængeligt o. fl., anfører han som Beviser paa Overeensstemmelsen mellem Skriften og Chemien, denne opklarer og be-

styrker hin; «hvor kan der desuden være Modsigelse: Skriftens Fader er ogsaa Naturens Fader» (de ortu et progressu Chemiæ). Derfor høre vi ogsaa fuldkommen orthodoxe Udtalelser, skjøndt langt moderatere end samtidige danske Forfattere, af ham om Djævlens Virksomhed i de hedenske Orakler (dissertatio de oraculis antiquorum), om Slangen i Paradiset (dissert. de specie serpentis, qui Evam decipit 1684), hvor han tager Alt rent historisk og vil af klassiske Forfattere finde, hvorledes Slangen i Genesis tredie Kapitel saae ud. I Skildringen af Tilstanden før Syndefaldet og dets Betydning er han ligeledes ganske orthodox (se samme Afhandling); Naturen er faldet med Mennesket, hævder han i dissertatio de venenis 1678, Alt var skabt til Frelse og Glæde, først ved Menneskets Syndefald bleve Planter og Dyr dets Fjender. Men dernæst hævder han, at selv efterat vi have syndet i vore Fædre, er Naturen god mod os, den skærper den menneskelige Aand, den giver den Midler til at afværge Faren. Der er ingen Gift i Jordens Skjød, i Planter eller Dyr, som jo er skabt til Menneskets Nytte — det er en Slags Naturens (derfor ogsaa Guds) Apologi.

Det eneste Billedværk i Borcks Hus var et Krucifix. Han havde Sands for Billedets Betydning i det religiøse Liv. 2 Mil fra Kjøbenhavn stod der et gammelt Kors, faldefærdigt, ødelagt af Vind og Veir. En Morgen saae man i dets Sted et nyt, vel simpelt, men kunstnerisk udarbejdet, — det var Borck, der om Nat-ten havde ladet det reise i al Hemmelighed (Vinding: oratio funebris). Borck var en meget flittig Kirkegjænger. Tiltrods for sin store Praxis, Sygelighed og ondt Veir gik han stadig tilfods til Guds Hus — for-

tæller «Kaarseskolen» — og tilbragte Resten af Søndagen hjemme hos sig selv med flittig Læsning af Guds Ord, «ikke som Hunden løber over Veien, naar man jager ham, og veed ei, hvad han selv løber over engang, men som Bien, der hænger ved Blomstret, indtil den faaer udsuget Saften deraf.» Sin Sjælesørger Provst Bornemann viste han nu og da, naar han kom til ham, en Bog, hvori han havde skrevet udvalgte Steder af det nye Testaments græske Text, «hvis Emfasis og Fyndighed, han sagde, at grunde paa og eftertænke jeg finder en usigelig Behag og Fornøielse udi.»

Det var ingen død Tro, Borck havde, den afspejlede sig efter alle Vidnesbyrd i «en Sjæls og Sæders Renhed, der var fri for al Falskhed og andre Tidens Feil» (Cimbr. lit.), i et «niveum pectus» (Vinding). Han beflittede sig fremfor Alt paa en god Samvittighed, higede ikke efter Ære og Folkegunst, men de Bedstes gode Omdømme. De Æresposter, han fik, vare ikke et efterjaget Bytte, men en tilfalden Belønning (Vinding). Hans Væsen skal have været mildt og venligt mod Alle, selv de Ringeste, meget beskedent, men dog forbundet med passende Hævdelse af hans Værdighed efter Tidens Leilighed, som det kan sees af hans Rangstrid med Vilhelm Worm, der dog «stilledes via amicabilem mellem dem selv, saaledes at Borck skulde have Fortrin i Gang og Sæde for Worm, hvor de sammen kom, upaaanket, men lade falde al Prætension paa ordinarii medici quarti locum et stipendium udi Universitetet for Wormio» (Act. cons. 23de April 1668). Han var rolig og stille i sit Liv som i sit Udseende. «Den, der fra Ungdommen har givet

sig af med Videnskaben», siger han selv (dissert. de venenis), «bliver aldrig i Alderdommen gnaven, kjeder sig aldrig eller føler sig alene, ærgrer sig aldrig over, at Regn, Sne eller Storm forhindrer ham i at jage eller komme sammen med Venner. Lad saa være, at Venners Selskab forjager Kjedsomhed, fremkalder Latter og Vid, hvorved Tiden forkortes, saa er det dog vist, at ved Selskaber opstaaer ofte Bitterhed, ved Studier aldrig. Hvorofte gjør en friere Spøg ikke en Ven til en Fjende? Hvorofte blive ikke fortrolige Samtaler til Bagvaskelse af Uskyldige? Hvorofte udarte Selskaber ikke til Spil og Terninger, til Elskovsflammer, til Røg indført fra den nye Verden, til Bacchi Skum. Musernes Sammenkomster ere derimod altid rene, altid hæderlige, frie for andre Selskabers Feil.» — Hvor tydeligt mærker man her en Mand, der foretrækker Studerekamret for Selskabssalen! At han imidlertid dog i det Mindste i Embeds Medfør gjorde Gilder, sees af Birkerods Dagbog (10de Juni 1684).

Saadanne Tanker om Selskabelighed lede Tanken hen paa en Mand, der levede ugift. Naar man spurgte Borck, om han ikke snart tænkte paa at gifte sig, svarede han med Thales: *ὄνκ ἔτι καιρός*. Denne kom aldrig. Han skriver selv (og det gjentage næsten alle hans Biografer), at han forblev ugift, «ut philosopharetur expeditius.» Det passer vel med hans Charakter. «Akademiet var hans Moder, Kollegiet hans Datter» (Vinding). Bekjendt er for Resten Fortællingen hos Rothe (danske Mænds Eftermæle 2den Del) om Jomfruen, der havde forlovet sig med ham for hans Penges Skyld og engang, da hun fulgte ham ud, hinkede efter ham, fordi han var halt (om fra Fødslen

eller ved et ulykkeligt Tilfælde, veed han ikke), hvilket Borck saae i et Speil og fortrød saaledes paa, at han hævede Forbindelsen. Pontoppidan lader den samme Historie fortælles til Menoza, da han beseer Kollegiet og siger, det var en Jomfru af den W* Familie*). — Saa levede han da indgetogent, en Forstanderske med Tjenestefolk besørgede hans Hus (se Testamentet). Hans private Omgangsvener kjende vi ikke meget til; for Vilhelm Worms Datter Susanne Magdalene synes han at have havt Godhed (se Testamentet, hvor han betænkte hende med 600 Rd., og hendes «Sørgelig Amindelses og Æres Digt, klageligen stilled af dend som Sørger Meget Wemodelig», trykt i «Kaarseskolen», Manuskriptet i rosgaardske Samling Nr. 128 Fol.**)). Med sin Familie synes han at have levet i bedste Forhold. Søstersønnen Jens Lund, der tidlig havde mistet sine Forældre, var han i Faders Sted (se Verset: «calculus fatalis viri Olai Borrichii» af denne i «Kaarseskolen»). Konsistorium bevilgede ham den 18de Januar 1690, «at Jens Lund toges i Konsideration, naar noget Universitetskald ledigt blev, næst efter dem, som derfor allerede ere indskrevne» (Act. cons.). Dennes Broder Oluf Lund, der først i Testamentet var tiltænk 500 Rd. ligesom Jens, gjorde han derimod senere arveløs paa Grund af hans store Ulydighed imod ham. — Klienter og anerkjendende Disciple havde Borck nok af: Nordmanden Anders Iversen opholdt sig længe

*) Sammenlign Chr. Winters digteriske Behandling af Borcks Forlovelseshistorie i Florents og Kjøbenhavn i Novellen: «En Aftenscene.»

**) Skulde dette være den Jomfru W*, Pontoppidan sigter til?

i hans Hus og studerede Botanik, han antog af Taknemmelighed Borcks Navn († 1709 som Rektor i Thronhjem — se Rottbølls Afhandling og Nyerups Lexikon). Johannes Olavius Randrusiensis nævner Borck som sin Mæcenas (dän. Bibl. VIII, S. 377), — og Mange vare de, der skreve Ærevers over ham ved hans Død (se «Kaarseskolen»).

Borcks Levemaade var tarvelig. «I hans Hus saaes hverken Billedstøtter, Malerier eller korinthisk Arbeide, kun et til hans Sæder passende Bohave.» (Vinding.) Testamentet omtaler ogsaa kun ganske enkelte kostbarere Stykker Bohave, som han skjænkede sine Søstre. Sine Rigdomme brugte han til at gjøre vel med; derom vidner hans Godgjørenhed i det daglige Liv og hans storartede testamentariske Dispositioner. «Hans Velgjørenhed», siger «Kaarseskolen», «opholdt mangan fattig Fange i sidste Krig, mange Betlere og Stakler gav han daglig og paa visse Dage om Ugen særlig desforuden.» — Hans Rigdomme sige vi med Rette; i Obligationer alene fandtes efter ham 26839 Rd. 2 $\frac{1}{2}$ (se Pakken i Konsistoriums Archiv Nr. 157). Det var Folk en Gaade, hvorledes han havde erhvervet sig saa anseelige Kapitaler efter Dattidens Forhold. Man talte saa om den helbredede medicæiske Prindsesse eller mente, han maatte kunne gjøre Guld (se Rothes: danske Mænds Eftermæle og Cimbr. lit.). Herom vidner ogsaa Manuskriptet i den thottske Samling Nr. 739, 4to: det er to Traktater 1) Chrysepeja sive verus tractatus, docens compositionem Elixir tam albi quam rubri, quo transmutari possunt omnia metalla in verum aurum et argentum og 2) tractatus, qui docet veram compositionem magni lapidis philoso-

phici, om hvilken det hedder: «magnus ille lapis philosophicus, quem in sequentibus præparare et conficere te docebo, est tantæ virtutis, ut non modo mortuum metallum vivificet, sed etiam ex isto metallo faciat medicinam ad aliud corpus transmutandum in perfectum metallum et hoc facit in instante, adeo ut vocetur et re ipsa sit verus totius mundi thesaurus.» De tillægges paa Titelbladet Oluf Borck, der skal have skrevet dem, «staaende paa Dødens Tærskel, hilsende Evigheden.» Latinen er imidlertid, som det allerede vil sees af ovenstaaende Prøve, altfor slet til at være Borcks, den høitidelige, svulstige, moraliserende Prædiketone, hvori disse dybe Hemmeligheder overgives til en elsket Søn eller Discipel, som det synes, ligner slet ikke Borcks Stil, Indholdet minder kun forsaavidt om ham, som han havde Tendens til en Retning, der her udtaler sig apodiktisk. — Borcks sande Guldmageri bestod i Virkeligheden i Dygtighed i sit Kald og Sparsommelighed. Hans Lægepraxis har vel navnlig beriget ham. Hans Lønning som Professor skete paa den sædvanlige Maade ved optio decimarum, temporum, stipendiorum et residentiaë ifølge senium. Hvad den sidste Optio angaaer, fik han først den 15de Juli 1673 en Residents — «paa Nørregade ikke langt fra Volden» (Birkerods Dagbog den 20de Juli 1674) — og maatte gjøre stort Udlæg til dens Istandsættelse, da den som de fleste var meget brøstfældig. (Act. cons.)

b. Borcks Testamente. Collegium Medicæum.

Det lakkede mod Enden med Borcks Dage. «I yngre Aar havde han havt hel tynd Helbred», hedder

det i «Kaarseskolen», — «og ofte været angrebet med adskillige Sygdomme og Tilfælde.» Vi have set, hvorledes han anfægtedes deraf paa sin Udenlandsreise. Senere skal han have frygtet for Svindsot, hvoraf flere i hans Familie vare døde, og søgt at modvirke den med alle mulige Midler. I sin Manddomstid var han imidlertid stærk trods udholdende Arbeide saavel Nat som Dag, han led kun af en Hals-syge (angina) hvert andet eller tredie Aar. 1688 kom imidlertid hans gamle Onde igjen med større Voldsomhed, Stensmerterne. Da var det, at Borck tænkte paa at beskikke sit Hus. Under 21de Januar 1688 erhvervede han sig kongelig Tilladelse til at gjøre sit Testamente, som han vilde. Den 15de September samme Aar foreslaaer han i Konsistorium, at den Residents i Store Kannikestræde, som Bertel Bartholin boer i, maatte efter kongelig Tilladelse forundes ham for ræsonnabel Betaling, saa var han resolveret i Guds Navn der et collegium studiosorum at ville lade bygge og indrette (se Akterne i Konsistoriums Archiv, Pakken 157). Det var en gammel, meget forfalden Gaard, der stod; da han bød 2000 Rd. for den, ansaaes det for rigeligt Æquivalent af hans Kollager, der hellere vilde modtage disse Penge end en Residents paa Nørregade og en i Studiestræde, som han først tilbød. Den 6te Oktober læstes i Konsistorium en kongelig Missive til Rektor og Professorer, der gav Tilladelse til denne Handel (Act. cons.), og Skjødet paa Gaarden udfærdigedes til Borck under Universitetets Segl den 20de November 1688. Nu havde han frie Hænder til at udføre sin Yndlingsplan. Grunden blev ryddet og snart efter nedlagde han

Grundstenen til Kollegiet. Haardt plaget af Sygdom var det i hans to sidste Leveaar, da han maatte opgive sine øvrige Forretninger, det eneste Sted, han kom (foruden i Kirken), for at være Vidne til dette sit Værks Fremadskriden; han gik omkring overalt og saae til Arbejderne (Vinding). Det blev en stor smuk Stengaard, der voxte frem, med 3 Etager, brede Piller, Frontespice med Kong Christian den 5tes Buste i Guirlander, Port midt paa med den samme Tavle over, der endnu den Dag idag sidder over Gadedøren, Forstue med hugne Sten o. s. v. Et lidet Billede af Bygningen sees som Titelvignet paa den 1ste Udgave af «*conspectus scriptorum chemicorum.*» I Stuen og paa 1ste Sal vare 8 Dobbeltkamre, hvor «16 fattige, gudfrygtige og lærde studiosi», dansk eller norsk fødte, to af dem dimitterede fra Ribe Skole, i 5 Aar kunde have deres Bolig, to i hver Leilighed; den af dem, der havde Inspektion med de Andres Skikkelighed og Flittighed, skulde boe nærmest Porten paa høire Haand, naar man gaar ind i Residentsen. Alt blev smukt indrettet efter den Tids Fordringer: hver Bolig fik 2 Borde, en Seng og 2 Stole (se Bergendals Sørgedigt i «Kaarseskolen»), der var store Ruder, Stengulv og Kakkelovn. I anden Etage til Venstre indrettedes en rummelig Sal. Her skulde de daglige Bønner Morgen og Aften holdes. Til denne Sal skjænkede Borck sit Sølvkrucifix. Det blev sat i «en bekvem Foutral», der kun maatte aabnes af Inspektor til Gudstjenesten. Paa Gjemmets Dør skrev Borck følgende Vers:

Condis me, pateris pro me, scelus omne remittis,
 Protegis; his meritis quis satis aptus amor.

(Del. poet. Nr. 101); over Verset stod: «*A και Ω*» (Thura idea hist. lit. Dan.). Her skulde ogsaa Øvelserne holdes. Der blev for deres Skyld anbragt Bænke og til Præses et Katheder, overskreven med gyldne Bogstaver: *Μὴ συζηματιζέσθε τῶ ἀλῶνι τούτῳ* Rm. XII, 2. — Alumnerne (1 Chemiker, til hvis Tjeneste et Laboratorium indrettedes, 1 Botaniker, 1 Matematiker, 3 Filologer, 10 Theologer — Repræsentanter for de forskjellige Retninger af Borcks Studium — af hvilke dog «ingen forbydes, at de jo i andre lovlige studiis efter egen Inklination sig ogsaa maae exercere») skulde her holde Disputationer og Deklamationer efter samme Regler, som gjaldt paa Walckendorffs Kollegium, «exercitia skulde være udfærdigede med Flid, intet valde protritum eller af Anden laant eller sammen flichtet» maatte fremføres. Borck anbefaler eksempelvis nogle Themaer for disse lærde Øvelser: Quid opportune potuerit dicere Eva a serpente jam decepta? Quid Sophonista, misso sibi a Masinissa veneno? Quid Hannibal, amisso in Alpibus oculo? Quid filius prodigus in gratiam a patre receptus? — I et «auctarium» skulde disse Alumners Produktioner opbevares. — Ved Siden af Salen indrettedes et Bibliothek, hvortil Borck skjænkede sin rige Bogsamling, mer end 3000 Bøger i forskjellige Fag og 150 sjældne Manuskripter (se Cimbria lit.). Over Boghylderne anbragtes Gipsbilleder af Universitetets daværende Professorer. Til Bibliotheket kom et Pinakothek og Kunstkammer til at støde, hvortil Borck skjænkede sine Samlinger og Instrumenter. Særlige Prydelser fik Kollegiet i nogle Glasmalerier: Rigets og Universitetets Vaaben og «et insigne hieroglyphicum af stor

Sindrighed: en Drage hævende de udbredte Vinger mod den skinnende Sol» (Thura), hvilket Dithmar Bullich i sin Kollegietale af 18de Juni 1696 forklarer saaledes:

«Conspicimus solem, succumbentemque draconem,
Hunc quasi fæcundant, quas parit ille, faces.
Chemicus hinc lapidem quærat, Sol denotet aurum
Argentumque Draco. Phæbus utrumque parit:
Nil sine Sole Draco gignit, nil indigus auri
Gignere, ni Phæbus fulserit ille, potest.»

Salens Udsmykning med Stifterens Portræt i hvidt italiensk Marmor, der senere bevaredes fra Undergang ved et mærkeligt Tilfælde (se Rothe: danske Mænds Eftermæle 2den Del, S. 350), hidrører vistnok ikke fra selve Stifteren. — Til Kollegiets Udenomsleilighed hørte «en liden tilliggende Vaaning, hvor en skikkelig, fattig Mand skulde boe for at holde Huset rent og opvarte dets Beboere», Kjelder og Loft indrettedes der til «Alumnorum Brendeved og anden usum honestum.» Fra Gaarden kunde man tydelig see Frue Kirkes Uhr og høre det og Universitetets slaae, siger Bergendal i sit Sørgedigt, undskyldende Manglen af Uhr paa selve Kollegiet. I Gaarden var Vandspring og bag denne Haven, hvor Ingen maatte komme, «uden Inspektor er selv hos, ei heller Flere tillige, end Inspektor for godt befinder.» Mule siger i Universitetsprogrammet, at Haven var beplantet med Blomster og Træer, viet til Øinenes Lyst og Sjælens Forfriskelse. Hvad der voxede i den, kan læres af Gudmann Pascholanus's Disputats: «Flora medicea Hafniaca», 1691: 26 forskjellige Arter, der hver skildres

i sit Kapitel. Den var omgivet med en forsvarlig Stenmur, og Borck gav ogsaa den sine Prydelser: en Merkur og Apollo af Gips og en Herkules af Bly.

«Den Bly-støbt Herkules, som var hans sidste Møie, Opsat den nu henstaaer til hver Mands Siun og Øie,» synger Oluf Worm beundrende i sit Sørgedigt (i «Kaarseskolen»). — Til at varetage Kollegiets Tarv i de forskjellige Retninger vilde Borck, at en af consistorialibus skulde være Ephorus, — den første blev Poul Vinding. — Denne sin Stiftelse doterede Borck med rigelige Summer: 16000 Rd., hvoraf Renten (5 eller 6 pro cento) i to aarlige Terminer skulde udbetales Alumnerne, og desforuden 5000 Rd. «som stedse skulde staae til Fremvæxt, at Kapitalen hvert 10de Aar med Fremvæxten kunde formeres»; til Husenes nødvendige Reparation og nyttig tarvelig Embellering Renten af 1000 Rd.; til Bibliothekets Forøgelse 500 Rd. Kollegiets Fundats, der har været en væsentlig Kilde til her at skildre det af Borck opførte Kollegium og dets Bestemmelse, er undertegnet den 29de Juli 1689 af W. Worm, P. Vinding og Oluf Borck; Originalen, 4 Pergamentblade i Folio, elegant udstyrede med Randforziringer og gyldne Begyndelsesbogstaver, findes i Konsistoriums Archiv. «Collegium Medicæum» vilde Borck selv, at han Stiftelses Navn skulde være, som han, «betragtede den allernaadigste Guds store og mange Velgjerninger imod ham skjænker og giver af et gudeligt Forsæt med fri Villie og velberaad Hu, Gud alene til Ære, hans Fædreland til Tjeneste og det kongelige Universitet i Kjøbenhavn og den derpaa studerende Ungdom til Gavn og Nytte, af de Midler,

som den grundgode Gud hans Flid og Arbeid hid til Dags Dato med velsignet har». Han siger selv, det skal kaldes Medicæum, «saasom jeg af sær betænkende ei vil, at det efter mit Nafn skal kaldis.» For at forklare sig dette Navn tænkte man paa den ovennævnte Prindsesse af Medici. Jacob Baden siger i sin Universitetsjournal 1794, at Ingen kan sige med Vished, hvorfor Borck valgte dette Navn. Vinding synes at antyde en hemmelig Grund, idet han siger: «et Navn, cujus rationem ipse reddere noluit». Hans Ord sammesteds: «Vi ville rose os af denne Titel og sammenligne vor Medicæer med den florentinske, der, ikke ringere i Dyd og Kjærlighed til Videnskaben end hin Cosmus, skyldte som denne sig selv sin Størhed» — lede imidlertid paa et Slags Spor. Kaldte Borck ikke sit Kollegium saaledes, fordi han ved denne Gjerning traadte i den Slægts Fodspor, hvis lykkelige Virksomhed for Videnskabens Fremme han i Florents havde beundret? — Imidlertid, Efterverden har i dette Stykke underkjendt Testators Villie, Kollegiet kom trods Stifteren til at bære Stifterens Navn; allerede Vinding satte paa Pladen over Døren til Gaarden (som endnu findes paa sin Plads):

«Borrichii domus hæc, quamvis Medicæa vocetur,
In muto nescit marmore fama mori.»

Det var Størstedelen af sin Formue, Borck havde «foræret til de 16 Studenter efter Fundatsen». Men ogsaa sin Slægt, sine Søstre, Broder- og Søsterbørn, betænkte han rigeligt, foruden Andre, han var kommen i Berøring med; desforuden skjænkede han 2 Ripensere 600 Rd. at nyde Renten af 2 Aar i Skolen og 1 paa Akademiet; sengeliggende syge Studenter udenfor

Kollegiet Renten af 500 Rd., Husarme ligeledes 500 Rd., til hvem Arvingerne Dagen efter Begravelsen endvidere skulde uddele 100 Rd. Til Exsecutores testamenti indsatte han Vilhelm Worm, Poul Vinding og sin Svoger Raadmand Christen Vestesøn; Konsistorium skulde desuden vaage over de fleste af hans Dispositioners Udførelse. Testamentet, der, skrevet med hans egen Haand, endnu findes i Konsistoriums Archiv, overgav han den 18de Januar 1690 tilligemed Kollegiets Fundats til Konsistorium at forvares vel til hans Død og da strax aabnes. Hans Kollegaer dekreterede da, at Rektor skulde takke ham publico nomine. (Act. cons.)

c. Borcks Endeligt.

I en saadan Orden havde Borck opnaaet at bringe sine Sager, da hans Svagelighed tog til Dag for Dag, saa han tilsidst hverken kunde kjøre eller gaae ud. I Slutningen af August Maaned 1690 toge Smerterne især til, han led af Søvnløshed, Kræfterne svandt. Borcks Sygeleie var imidlertid ikke uden den kjærligste Pleie, hans Søster Ane, Christen Vestesøns Hustru, var «taget herover fra Fyen med sin Familie at sætte Bo mestendels for at være sin Broder i hans paafaldende Svaghed altid tilhaande, hvilket hun Dag og Nat ogsaa indtil hans sidste Aandedræt med all Ufortredelighed imod hannem kjærligen og systerligen beviste» («Kaarseskolen»). Med fuld Bevidsthed om Farens Storhed besluttede saa endelig den gamle Læge at underkaste sig en Operation. Først modtog han den geistlige Trøst. Bornemann modtog hans Konfession, gav ham Syndsforladelsen og

Sakramentet, hvorpaa Borck sagde: «Nu veed jeg, at min Frelser, den korsfæstede Jesus Christus, som led for mig saavel som for alle Syndere saa mange og utallige Smerter i sin Korsfæstelse, vil styrke og staae mig bi i mine haarde Smerter og Lidelser og føre mig omsider ud fra mine Lidelser ind til Herlighed i Himlen». («Kaarseskolen»). — Dagen for Operationen er ikke let at angive. «Kaarseskolen» siger «Tirsdagen den 30te September mellem 11 og 12 Middag», «13 Dage før hans Død», dette er den mest detaillerede Angivelse, som vel maa være den rette. Universitetets programma funebre har derimod d. 13. September. Operatørerne vare Henrik Møinichen, Johan Buchwald og hans Broderdatters Mand Marcus Herfort, kgl. Hof-Læge. Udfaldet var uheldigt, Stenen kunde hverken tages ud eller knuses. «Du gjøre lod en Dør din Sten herud at tage, den sad som Skelfisk fast, der Klippen hænger ved», synger Jens Lund i sit Sørgedigt «calculus fatalis». Nu vidste Borck, at Enden var nær. «Han led meget taalmodig og talte fra nu af kun om det, hans Sjæl angik, nemlig Christi Fortjeneste og den Glæde, han ventede i Evigheden, — i hvilke Tanker hans Sjælesørger og Venner bestyrkede ham — han ønskede Held over Kongen og hans Hus, over Universitetet, han takkede sin Søster Ane og hendes Mand samt øvrige Slægt for Alt i hans Velmagt og nu god Pleie med stor Opoffrelse» («Kaarseskolen»). Stenen, der voldte hans Død, gav ham Anledning til at vælge Apokalypsen 2, 17: «den, som seirer, vil jeg give en hvid Sten og et nyt Navn, skrevet paa Stenen, hvilket Ingen kjender uden den, som annammer det» — til en af Texterne i hans Ligprædiken. Han

vilde desuden, den skulde opbevares i en Æske paa hans Kollegiums Kunstkammer; hvilket ogsaa skete: den udskaarne Sten, som veiede 11—12 Lod (se Oluf Worms «Æreminde» og «calculus fatalis»), som ofte blev bevægeligen besunget i Sørgedigte, og som sees stukken i Kobber liggende paa et Altar med flere smaa omkring og Vers under af M. Worm i «Kaarseskolen», gjemtes paa Kollegiet som en Reliquie i en Sølvvæske, hvorpaa Th. Kingo satte et dansk (Thura idea hist. lit. Dan.) og Stefan Dubravius et latinsk Vers.

Mandag Morgen Kl. 7, den 13de Oktober 1690 døde Oluf Borck i Slægt og Venners Nærverelse. Saaledes efter «Kaarseskolen»; men atter angaaende dette Datum hersker der Uklarhed. At Dubravius har 13de September for Dødsdagen (og 30te September for Begravelsesdagen), maa antages for en ligefrem Hukommelses- eller Trykfeil. Men den anden Hovedkilde, programma funebre, har 3die Oktober. Modsigelsen synes let at løse ved at gjøre denne Bestemmelse, skreven 1690, til gammel Stil og hin, skreven 1696, til ny Stil, men afset fra, at dette er lidet sandsynligt i og for sig, vindes derved slet ingen Overeensstemmelse for de øvrige afvigende Data. Man maa lade Modsigelsen staae hen og gjør vel bedst i at holde sig til den første med saa stor Omhyggelighed af et Øienvidne angivne Bestemmelse. Den 13de Oktober aabnedes ogsaa hans Testamente i Konsistorium ifølge Bestemmelsen «strax efter hans Død», hvilket ogsaa tyder paa, at den 13de var Dødsdagen. Af de sekundære Kilder til Borcks Historie have nogle det ene, andre det andet Datum.

Angaaende sin Begravelse, der fandt Sted den 30te Oktober, havde Borck med vanlig Orden bestemt Alt forud. Bornemann skulde holde Talen, «som skeer om Dagen», over Texten af Hebræerbrevet 12, 6: «Hvem Herren elsker, den revser han, og han tugter haardeligen hver Søn, som han antager sig» — (dette blev ogsaa Texten i den egentlige Tale; Apok. 2, 17 Texten til «Indgangen») og skulde han derfor have 50 Rd. Borck ønskede at begraves hæderligt, dog tarveligt, efter sin Stand i sin murede Grav i Hvælvingen i vor Frue Kirke næstoptil Vilh. Worms (kjøbt den 23de Oktober 1687 for 500 Slettedaler — Act. cons.), i hvilken ogsaa hans Næstpaarørende maatte komme, om de ønskede det, og de Alumner, der døde paa Kollegiet (se Testamentet). Vinding skulde «lade ham opreise et lille Epitaphium med ohngefær denne Indskrift: Olao Borrichio professori Regio, consiliario in collegio cancellariæ et in supremo justitiæ tribunali quondam assessori æternum bene sit, hvilket maatte koste 500 Rd. af hans efterladte Midler» (Testamentet). Vinding satte foran «illustri viro et incomparabili» og tilføiede «collegii Medicæi fundatori munificentissimo» samt Fødsels- og Døds-Aaret. Paa Afbildningen deraf i «Kaarseskolen» sees, at Epitaphiet har bestaaet af en Minerva med Spyd, Bog og Laurbærgrene, siddende med Foden paa et Dødningehoved, omgivet af en Randforziring af Blomster og Dødningehoveder og ovenover Skjoldet: Dragen, der seer op mod Solen. Ovenfor alt dette som paa en Piedestal staae to sørgende Engle med nedadvendte Fakler og en af Laurbær omvunden Plade imellem sig, hvorpaa ovennævnte Indskrift.

Den 29de Mai 1691 indviedes Collegium Medicæum med Sang, Tale og stor Festlighed, — to Gange har Ilden lagt det i Aske, men dette Oluf Borcks Værk har reist sig igjen, det har langt bedre formaaet at bevare ham i Videnskabens Verden end alle de lærde Værker, han skrev; — naar hans Navn nævnes, tænker hver dansk Student paa Gaarden i Kannikestræde, — det er Oluf Borcks Gaard endnu der staaer, om der saa end i Virkeligheden ikke er Mere tilbage af det, han selv saae af sin Stiftelse, end de gamle Træer, der skygge over Herkulesstøtten.

Bekjendtgjørelse.

Ministeriet for Kirke- og Underviisningsvæsenet har under 12te d. M. bifaldet følgende af Consistorium i Henhold til § 2 d i den allerhøieste Resolution af 10de Mai f. A. (Bekjendtgjørelse af 19de s. M.) angaaende Erhvervelsen af de academiske Grader ved Kjøbenhavns Universitet foreslaaede Bestemmelser til Ordens Opretholdelse ved det offentlige Forsvar af Afhandlinger for Erhvervelsen af bemeldte Grader, nemlig:

1. Forsvarshandlingen styres af Facultetets Decanus eller af en anden dertil af Facultetet udnævnt Professor. Styrelsen giver Ordet og paaseer, at Handlingen foregaaer paa en værdig Maade; han kan paalægge en Opponent at ophøre og i fornødent Fald afbryde Handlingen. Styrelsen deeltager ikke selv i Disputationen.
2. Berettigede til at optræde som Opponentere ere ordentligviis kun academiske Borgere, uden Hensyn til Livsstilling, samt Candidaterne fra det polytechniske Institut og det forrige chirurgiske Academie. Andre, som ønske at opponere, maae derom forud henvende sig til vedkommende Facultet.
3. De, som ville opponere, have at melde sig hos Facultetets Decanus *inden* Begyndelsen af Handlingen; dog kan Styrelsen ogsaa give Tilladelse under selve Handlingen, men uden at betage dem, som tidligere have meldt sig, Forretten.
4. Der tilstaaes ordentligviis hver Opponent ex auditorio $\frac{3}{4}$ Time; dog kan Styrelsen, forsaavidt som Antallet af de anmeldte Opponentere tillader det, tilstaae en længere Tid. Hele Handlingen maa ikke vare over 6 Timer.
5. Foranførte Bestemmelser skulle indtil videre trykte medfølge enhver Disputats.

Dette bekjendtgjøres herved til Efterretning for alle Vedkommende.

Consistorium, den 26de April 1855.

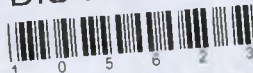
J. E. Larsen.

J. Gram.

F. C. Petersen.

(L. S.)

DIS-Danmark

1 0 5 6 2 3